

2018/6 • XXV. évf. 6. szám

Ára: 600 Ft

FOLKMAĞAZIN

25

NÉPMŰVÉSZET IFJÚ MESTEREI VAJDASÁGBAN

Borsi Ferenc, Fábri-Ivánovics Tünde, Resócki Rolland, Csonka Ferenc,
Guzsalyas Énekcsoport, Micsik Béla,
Csonti Melinda, Kerekes Polgár Lilla, Tényi Edit

A TARTALOMBÓL:

4. Emlékek Vajdaságból
Diószegi László
6. 2018 – MÁTYÁS KIRÁLY EMLÉKÉV
Bajcsy-Zsilinszky Endre
KÓKA ROZÁLIA ROVATA
8. Néptánc a Forte Társulatig...
Grozdits Károly
10. Interjú Herczku Ágnessel
Ménes Márta
12. MAGTÁR
Fábián Gyula András versei
SZÉKI SOÓS JÁNOS ROVATA
13. ...aki sokféle húron játszik
Kertész Dalma
15. Kunyhó és palota
Kelemen László
16. Levélváltás – „Fölszállott a páva” ...
Mihálovics Ferenc; Sebő Ferenc
18. TALLÓZÓ Móra Ferenc: Zamatosan
P. VAS JÁNOS ROVATA
20. A TÖRTÉNELEM ORSZÁGÚTJÁN
Lőrincz Antal levele feleségéhez
KÓKA ROZÁLIA SOROZATA
26. A „telt ház” koncert
Lányi György
27. BUKOVINA, BUKOVINA – XII.
„Minket anyánk megátkozott...”
Kóka Rozália
30. „Innen csak kihalni lehet...”
Sztanó Hédi
32. „Bemegyek az inaktelki csárdába...”
Tóth Lilla
38. ÉTELEK – HAGYOMÁNYOK
Juhász Katalin
42. Sue Foy angol nyelvű ismertetője

2018. december 15-én az MTA Dísztermében Magyar Örökség díjban részesült – mások mellett – Kátai Zoltán történelmi énekmondó és Takács András koreográfus, néptáncutató. Gratulálunk!

Ifjú mesterek Vajdaságban

Az 1970-es évek magyarországi népművészeti mozgalmának „lüktetése” vidékünkön is érzékelhető volt szinte a kezdetektől és az maradt máig. A magyar népi kultúra iránt érdeklődő, vidékünkön élő fiatalok ez idő tájt már résztvevői voltak rendezvényeknek, táboroknak (pl. Teka tábor), később képzéseken (népzenész, néptáncos), megmérettetéseken vettek részt, kiérdemelve díjakat, címeket, és miközben kitartóan gyarapították tudásukat, itthon népszerűsítették az általuk választott műfajt, ki-ki a maga módján. Tették ezt általában saját kezdeményezésükre, bárminemű támogatás nélkül. Az évek során a mozgalom jelentősége itthon is növekedett és egyre inkább érzékelhetővé vált. A „fontosabb vagy sürgősebb” elv érvényesítésének szem előtt tartása a továbbélés érdekében, a népi kultúra, a valós értékek folyamatos gondozása, annak fontossága még inkább tudatosult vidékünkön is szervezetünk, a Vajdasági Magyar Folklórközpont (VMF) létrehozásával, 1995-től.

Hosszú távra kidolgozott programtervünk nagyobb része – örömeinkre – megvalósult ugyan, de vannak még kitűzött céljaink a szakma irányában, s ezeket az aktuális hazai körülményektől függően, lehetőségeinkhez mérten igyekszünk megvalósítani. A VMF egyik ilyen régóta dédelgetett álma a Népművészet Ifjú Mestere díjat kiérdemelt nyolc hazai személy és egy énekcsoport elismerést érdemlő munkásságának tudatosítása, illetve felkészültségüknek a szélesebb szakmai berkekbe, valamint a hazai magyarság köztudatába történő beépülése céljából egy kiadvány megjelentetése. E kiadvánnyal célunk többek között a felnövekvő nemzedékek figyelmének felkeltése a hiánypótló terepi gyűjtések, a hitelesség, hagyományhűség és szakmai képzettség fontosságának a felismerése iránt. A kiérdemelt díj tulajdonosai által készített dolgozatokat is (amelyek részben hazai terepi gyűjtéseket tartalmaznak!) hozzáférhetővé kívánjuk tenni, tekintettel arra, hogy a kéziratok sok esetben elkallód(hat)nak, illetve a szélesebb szakmai kör érdeklődői számára ismeretlen, nem, vagy nehezen hozzáférhető helyen találhatóak. A fenti célok most, a Csoóri Sándor Programnak köszönhetően, jelen kiadvány megjelentetésével valóra váltak.

A Bácskában, Bánátban, Szerémségben élő magyarok népművészeti mozgalma az elmúlt ötven évben nem csak tömegességében gyarapodott, hanem minőségében is sokat fejlődött. E változásnak egy kicsiny, de igen markáns, nem szokványos formai bizonyítékát veheti kézbe a kedves érdeklődő.

Az 1961-ben alapított Népművészet Ifjú Mestere díj azoknak a fiatal (15-35 éves) alkotó- és előadóművészeknek adományozható állami kitüntetés (Magyarországon), akik az egyes népművészeti ágakban kiemelkedő egyéni teljesítményt értek el. A vidékünkön eddig (1991–2016) e díjat kiérdemelték közül egy énekcsoport és három személy a népdal, három a hangszeres népzene, egy a néptánc, valamint egy a tárgyalkotó kategóriába tartozik. Valamennyiükre nagyon büszkék vagyunk, és ezúton is gratulálunk nagyszerű eredményeikhez a VMF vezetősége és a magam nevében!

*

A kiadvány három részből áll:

– A díj tulajdonosainak szakmai életrajza. Ezek az írások 2018 júniusában készültek.

– A Népművészet Ifjú Mestere pályázatán részt vevő személyek és együttesek dolgozatai, amelyek a díj odaítélésének évéből valók. Részben eredeti formában szerepelnek, részben átdolgozva, amennyiben a leadás óta még dolgozott rajtuk a szerző. A kezdeti időszakban (Borsi Ferenc és Polgár Lilla esetében) csupán önéletrajz leadására volt szükség, ezért a dolgozat „helyett” újabb tanulmányt közlünk. Borsi Ferenc kutatómunkáján alapuló javaslatát a külhoni magyarság értéktárába történő felvételhez is van alkalmunk e kiadványban közölni, „Szegélyes közép-bácskai citeraváltozat” címmel. Tesszük ezt azért, hogy a köztudatba kerüljön ez, a Vajdaságot, Észak- és Közép-Bácskát jellemző, felkutatott és feltárt citeratípus. Resócki Rolland pedig pályázati dolgozatának kiegészített, átdolgozott, utolsó változatát bocsátotta rendelkezésünkre.

– Hanghordozó CD. Ennek anyagát egyrészt a csantavéri Revatnacs stúdióban 2018-ban készült felvételek, másrészt az előadók által rendelkezésre bocsátott, már meglévő hangzóanyag összeállítás alkotja.

Megtisztelő számunkra a kiadványban szereplők együttműködése, lelkes, őszinte és tartalmas megnyilvánulása. Szavaikból – a magyar néphagyomány bármely ágában tevékenykednek is – kicseng ragaszkodásuk szülőhelyükhöz, illetve a Vajdaságban élő magyarság hiteles népi kultúrájához. Értékfeltáró, oktatói, előadói tevékenységükkel, magas színvonalú, esztétikai értéket is képviselő, széles látókörű munkájukkal, a népi kultúra értékeinek megtartásához ma már tudatos hagyományápolás szükségességének a felismerésével új korszakot is képviselnek, amely kiemelkedő jelentőségű vidékünk népművészeti mozgalmának vonatkozásában. Köszönet érte!

Nagy István

EMLÉKEK VAJDASÁGBÓL

- A vajdasági néptáncgyüttesek minősítő fesztiváljainak húsz évéről -

L eszálltam a vonatról. A szerelvény szinte teljesen üres volt. Rajtam kívül csak néhány „polák” utazott, hatalmas csomagokkal. Ekkor még dívott a KGST-s időkől örökölt lengyel magánkereskedelem. Amint elmondták, Varsó–Kassa–Budapest–Belgrád volt az útvonal. A következő állomás Bukarest volt, majd Odessza keresztül a balti államok, onnan vissza Lengyelországba... Dicskedtek, hogy a fél éves út alatt mennyit keresnek. Eszembe jutott, hogy a hetvenes években Újvidék volt a magyar fiatalok egyik kedvelt utazási célpontja. Be lehetett vásárolni a legújabb – Magyarországon nem kapható – lemezekből, lehetett Levi's farmert kapni és nem kellett hozzá „nyugati” útlevel. Hol van az már!

A pályaudvar a vonathoz hasonlóan teljesen néptelen volt. Ugyan ki akart a háborús Szerbiába utazni? Az állomáson Nagy Pista, „Bodri” várt rám. Azért érkeztem, hogy a helyszínen beszéljük meg a Vajdasági Magyar Folklorközpont kezdeményezését, és a magyarországi minősítő rendszert alkalmazva itt rendezzük meg a Vajdasági Táncgyüttesek Minősítő Fesztiválját. (Vagy, ahogy Magyarországon kissé az ötvenes évek hangulatát idézően elneveztük, a Néptáncosok Országos Bemutató Színpadát.) Örömmel tettünk eleget a kérésnek, hiszen a Martin György Néptáncszövetség 1993-as megalakulásától vallja, hogy a Kárpát-medence magyar népművészete egységes egész, ránk nem vonatkoznak az országhatárok.

A megbeszélést követően az első bemutatóra 1997 novemberében került sor az újvidéki magyar színházban. A zsűri magyarországi szakemberekből állt, tagjait a Martin György Néptáncszövetség kérte fel. A műsorban nyolc együttes szerepelt. Itt ismertem meg a topolyai Cirkalom táncgyüttest, amelyik azzal a kivételes teljesítménnyel dicsekedhet, hogy később az összes – tizenegy(!) – minősítésen részt vett, és mindannyiszor „kiválóan minősült” eredményt ért el. De jól emlékszem a kupuzinai hagyományörzőkre is. Ekkor még ereje teljében lévő fúvószenekar kísérte a táncosokat, amelynek – a zenész zsűritag nagy öröme – a hagyományos „Esz” klarinétot fújó muzsikusi tagja volt. Máig előttem van jellegzetes, dél-szláv rezgős táncdal vegyített ugrásuk, gyönyörű, palócos népviseletük. Nagy kár, hogy az első minősítés után már csak egy alkalommal, 2001-ben láthattuk őket.

A műsort követő szakmai értékelést, ahogyan ez később a vajdasági minősítések különleges hagyományává vált, a színházteremben tartottuk. A nézőtér zsúfolásig megtelt, nem csak az együttesvezetők és a táncosok, de nagyon sok érdeklődő hallgatta meg a részletes elemzést. És ahogyan azt a következő években tapasztalhattuk, tanácsainkat az együttesvezetők megfogadták, így a következő minősítések szakmai színvonala egyre magasabbá vált.

A műsor után a színház alagsori büféjében közös vacsora volt. A végén az asszonyok gondosan összegyűjtötték a kosárban maradt, el nem fogyasztott kenyeret. Nekünk, magyarországiaknak ez meglepő volt. Ismét rá kellett döbbernünk: itt háború van!

A következő, 1999 őszi minősítésre még nyomasztóbb körülmények között került sor. Az addig sok száz kilométeres távolságban zajló háború már a Vajdaságot is elérte, mindennapos valóságává vált. A NATO 1999 áprilisában lebombázta az újvidéki hidakat,

A Martin György Néptáncszövetség elnökének írását a Vajdasági Magyar Folklorközpont „Néptáncminősítő Vajdaságban, 1997–2017” című, három DVD-t tartalmazó kiadványának kísérfűzetéből idézzük.

Támogató: Emberi Erőforrások Minisztériuma, Emberi Erőforrás Támogatáskezelő

VMF: Szabadka, Dózsa György út 17., Szerbia; www.vmf.org.rs

ezzel megbénította a város életét. A Budapest és Belgrád között közlekedő vonat végállomása Újvidék lett. A pályaudvar előtt amputált lábú, katonaruhába öltözött fiatal férfiak csoportjának látványa figyelmeltetett a környékbeli valóságra.

A színházban azonban a már megszokott jó hangulat, izgatott készülődés és a háborús viszonyok ellenére hat együttes várt minket. Torokszorító érzés volt látni, hogy az egyik csoportban a tíz lány mellett csak egy fiú táncol. Aki tehette, menekült Szerbiából. Az értelmetlen háború a magyar fiatalokat sem kímélte, bárki könnyen a frontra kerülhetett.

A műsor különlegessége a hertelendyfalvi székely hagyományörző csoport bemutatkozása volt. Istenem, milyen sorsok vannak! A bukovinai székelyeket 1764-es madéfalvi menekülésük után alig százötven évvel a déli végekre telepítették. Nem telt el újabb száz esztendő és a megélhetésüket jelentő olajfinomítót lebombázták. De az élni akarást ez sem törte le. A fekete hajú, ízes székely nyelvjárásban beszélő hertelendyfalvi fiatalok és öregek útra keltek és „kiválóan minősült” címet szereztek. Mint ahogy eljöttek 2001-ben is. A kitűnő műsor után szerb nacionalisták betörték az autóbuszuk ablakát csupán azért, mert a táncosok egymás között magyarul beszéltek... Mégis, hogyan beszéltek volna?

A háborús éveket követően évről évre növekedett a minősítésen részt vevő együttesek száma, örömdetesen emelkedett a műsorok színvonala. A Cirkalom táncgyüttes mellett újabb kiváló műhelyek tűntek fel – közülük több a Cirkalom vezetői által irányított csoport volt. Külön öröm volt számunkra, hogy a művészeti vezetők továbbra is figyelembe vették a szakmai értékelésen elhangzott észrevételeket. Kiválóan szerkesztett, színházi élményt is adó, gondos produkciók születtek, és végre saját, vajdasági tánc is színpadra került. Az újvidékiek mutatták be először egy párra készült, kiemelkedően igényesen öltöztetett doroszlói táncukat, majd néhány év múltán a Cirkalom táncgyüttes nagy létszámban is színpadra állította a népművészetről híres falu táncait. Az óriási fejlődést mi sem mutatja jobban, mint az a tény, hogy évről évre növekedett a kiválóan minősült együttesek száma. A csúcspont a 2007-es év volt, amikor a tíz jelentkező együttesből hat érte el ezt a címet. A Cirkalom mellett az újvidéki Csürdögölő, a péterrévei Tisza, az óbecsei Szelence, a szabadkai Róna és a kishegyesi Rizgetős táncgyüttes is „kiváló” műsort mutatott be.

Az elmúlt évek fesztiváljaira kevesebb együttes jelentkezett. Ez nem csupán a Vajdaságra jellemző trend, Magyarországon is csökkent a jelentkező együttesek száma. A tendencia háttérben elsősorban a pénzhiány áll. Egy minősítő műsor létrehozása, betanítása, a zenekar kifizetése, új viseletek varratása, és a fesztiválon való részvétel bizony jelentős összegekbe, sok százezer forintba kerül. Reméljük, hogy a 2017-ben elindult, a Kárpát-medence magyar néptáncgyütteseinek is jelentős támogatást nyújtó Csoóri Sándor Program lehetővé teszi, hogy ismét több együttes vegyen részt ezen a fontos szakmai megmérettetésen.

A minősítő fesztiválokon keresztül két évtizeden át figyelemmel kísérhettem a vajdasági néptáncmozgalom, illetve ehhez kapcsolódóan a vajdasági magyar társadalom életét, küzdelmeit, az embert próbáló háború és az újrakezdés nehézségeit. Minden egyes találkozó megerősítette azt a meggyőződésemet, hogy kivételes az, amit az itteni néptáncmozgalom megvalósított a sokat szenvedett Délvidéken.

Tiszta szívből köszönöm Nektek, hogy ennek részese lehettem!

Diószegi László

CIRKALOM néptáncgyűttes
Kodály Zoltán Magyar Művelődési Központ, Topolya

GUBANC néptáncgyűttes
Bartók Béla Magyar Művelődési Egyesület, Horgos

HETREHITTY néptáncgyűttes
Tisza Néptáncgyűlés, Magyarkanizsa

HAGYOMÁNYÁPOLÓ néptáncsoport
Tarnai Áron Székely-Magyar Művelődési Egyesület, Hertelendyfalva

CSÜRDÖNGŐLŐ néptáncgyűttes
Vajdasági Magyar Népművészeti és Közművelődési Központ, Újvidék

RIZGETŐS néptáncgyűttes
Pentli Sándor Művelődési Egyesület, Kábegecs

RÓNA néptáncgyűttes
Népkör Magyar Művelődési Központ, Szabadka

TISZA néptáncgyűttes
Tisza Mente Közművelődési és Népművészeti Egyesület, Péterréve

2018 - MÁTYÁS KIRÁLY EMLÉKÉV

Kóka Rozália sorozata - VI., befejező rész

A RETTENTŐ „TÖRVÉNY” MAGYAR ÉS NÉMET BIRODALMI ÉRDEK KÖZÖTT

Ha volt Mátyás királyban egyáltalán külpolitikai elfogultság, ha megfeszítelte magát az ő tiszta és gazdag elméjében bármi fixa idea, akkor az kétségtelenül az ő fáradhatatlan diplomáciai erőfeszítése volt Frigyes császár megnyerésére, a Habsburgok német-római birodalmának és a magyar birodalomnak valami állandóbb természetű kibékítésére, a két birodalmi elv valamiféle összeegyeztetésére. Jellemző a történelmi érdekeknek és erőknek természeti erőkhöz hasonlatos személytelenségére, hogy Ausztria meghódítása aránylag könnyen sikerült Mátyásnak, a magyar és a német-római birodalom békés vagy erőszakos összeegyeztetése azonban, egy nagy élet legnagyobb erőfeszítéseivel, egyetlen pillanatra sem. [...]

*

BÉCS MÁSODIK OSTROMA

Mátyás 1484 elején valóban hozzáfogott Bécs ostromához, espedig nagy hadászati és harcászati módszerességgel. Március 11-én a Lajta melletti Bruckot foglalta el, áprilisban Bécs mellett a fontos magaslatot, Kahlenberget – a szentistváni magyar-német határ Szárhegyét – szállotta meg. Előbb a Duna jobb partján zárta körül a várost, a bal parton Korneuburg ostromára egyik legvitézebb kapitányát küldötte, Dávidházit, aki egy erős császári fölmentő sereget is véres ütközetben megvert, a vár későbbi ostrománál azonban elesett, mire a király (novemberben) maga vette kezébe a fontos vár ostromának vezetését. De csak december 4-én tudta megnyitni Korneuburg kapuit.

Az 1485-ik év első napjaiban megtörtént Bécs teljes körülményes ostroma. A király Wáring mellől irányította hadműveleteket, és január 29-én déli 12 órakor megkezdte a főváros lövetését. A császári védőcsapatok vezetői sokáig azzal hitegették Bécs polgárságát, hogy Miksa főherceg birodalmi és burgundi fölmentő sereggel útban van, de mikor e híresztelések sehogy sem akartak valóra válni, a polgárság szorította a várvédő parancsnokokat a tárgyalások megindítására. A polgárság úgy határozott, hogy az egyetlen tanárait küldi a humanista tudós és művész királyhoz békekövetségbe. A professzorok küldöttsége május 14-én jelent meg, és közölte a királlyal, hogy a június 1-ig nem érkezik fölmentő sereg, föladják a várost, a várvédők szabad elvonulása mellett.

*

BEVONULÁS BÉCSBE, BERENDEZKEDÉS AUSZTRIÁBAN

A király június 1-én tartotta fényes bevonulását a habsburgi német-római császárok székesfővárosába. A tanács, a papság, az egyetem ünnepélyesen fogadta Szent István óta az első magyar királyt, aki hódítóként tette lábát Bécs földjére. Öt nappal később a királynét még nagyobb pompával fogadták, utána a királyi pár Szent István dómjába vonult, ahol Kreuznach Miklós professzor üdvözölte őket. Azután a főhercegek várpalotájában rendezték be a magyar király szállását, amelyet később Mátyás alaposan kitarasztott, fényesen berendeztetett és függőkertekkel díszített körül. De ami a külsőségnél sokkal jelentősebb dolog: a magyar király fölvette, hódítás jogcímén, az osztrák hercegi címet. Berendezkedéséből és intézkedéseiből a császári székvárosban hamar kitűnt, hogy most már megelégedte végképpen a Frigyesel folytatott, erejét fogyasztó, a magyar birodalom európai hivatását mellékvágányokra terelő, örö-

kös torzalkodást és ellenségeskedést. Úgy rendezkedett be Bécsben, mint aki nem gondol Ausztria visszaadására. A városi tanácstól hűségesküt vett, az osztrák rendeket tartományi gyűlésre hívta egybe, ott hódolatukat fogadta, adót szavaztatott, új adórendszert vezetett be, és „iure belli” birtokadományokat osztogatott magyar híveinek, elsősorban Zápolyai Imrénének és másoknak Ausztria földjéből, sőt a bécsi püspökséget is magyar emberre ruházta: Dóczy Orbán egri püspökre. Nyilvánvalóan Szent István koronája alá akarta vonni az osztrák örökös tartományokat, hogy így húzhassa ki a Habsburgok alól római császárságuk tulajdonképpeni hatalmi talapzatát, és a Habsburgok ősi földjéről hódíthassa meg a magyar királyok számára a császári koronát. Egyes neves olasz humanisták is táplálták ez imperatori törekvéseit.

*

A CSÁSZÁR VÉGLEG ELGÁNC SOLJA MÁTYÁS RÓMAI KIRÁLYSÁGÁT

A császár azonban hamarosan keresztülhúzza Mátyás számításait. Ausztriát sorsára hagyta, a birodalom belsejébe vonult, s ott nagy agitáló tevékenységbe kezdett Mátyás ellen. A frankfurti birodalmi gyűlésen el is érte, hogy fiát, Miksa főherceget a választófejedelmek 1486. február 16-án római királynak kiáltották ki, és a magyar király ellen 34 000 főnyi hadsereg fölállítását határozták el.

Mátyás még mindig nem akarta elismerni a császárság játszámájának elvesztését, s a Miksa főherceg római királyságát azon az alapon próbálta megsemmisíteni, hogy csak hat választófejedelem vett részt a frankfurti gyűlésen, a hetediket, a cseh királyt, sem Ulászlót, a prágai cseh királyt, sem őt, Mátyást, az olasz királyt meg sem hívták. Ulászló ekkor már régóta Mátyás géniusának hatása alatt állott, és a császár nyilván azért hagyta ki a frankfurti gyűlésből, mert attól félt, hogy ott Mátyás érdekeit képviselné. Mátyás most rávette Ulászlót, hogy a német választófejedelmeknél óvást emeljen a törvénytelen választás ellen.

*

MAGYAR–CSEH–FRANCIA–OLASZ KOALÍCIÓS TERVEK

A magyar király egyik morvaországi városába, Iglauba hívta meg Ulászlót, s ott tizenhét napon át volt vele együtt; szóba került közöttük Mátyás új, nagy szövetségi elgondolása is a császár ellen a francia királlyal és az olasz fejedelmekkel. Tervéről mindezeket értesítette is, de szokása szerint be sem várva akciója sorsát, máris másikba kezdett: nagy erővel indította el újból ausztriai hadműveleteit.

*

BÉCSÚJHELY IS ELESIK; AZ OSZTRÁK ÖRÖKÖS TARTOMÁNYOK A MAGYAR KORONA BIRTOKÁBAN

1486. augusztus elején maga állott seregei élére, megívta kemény küzdelem árán Retz, Laa, Eggenburg városokat, s rövid bécsi pihenő után a következő év januárjában Bécsújhely ostromát vette személyesen kezébe, hogy kiköszörülje Zápolyai István kétesztendő sikertelen ostromló műveleteinek csorbáját. A király egész új várvívó módszert kezdett, s szorosabbra vonta az ostromló gyűrűt az erős vár körül, amely oly sokszor és sokáig volt kedves tartózkodási helye Frigyes császárnak, aztán egymás után rendelte el a támadó rohamokat, melyek mindkét félnek tetemes veszteségeket okoztak, sokáig döntő eredmény nélkül. De a magyarok mind közelebb nyomultak a falakhoz, a falak egyre gyöngültek, úgyhogy június 29-én a városvédő kapitányok és a tanács Mátyás elé járultak, és fegyverszünetet kértek. Mátyás a hathetes fegyverszünetet megadta, és ezalatt Schottwien és Mürzschlag megívásával a semmeringi főutat is hatalmába kerítette, augusztus 17-én pedig ünnepélyesen bevonult Frigyes császár második székvárosába.

Mátyás, a világ királya

Délszláv monda, Lengyel Dénes feldolgozása

Vitézül harcolt Mátyás király kicsiny seregével, de tenger sok volt az ellenség: ha egyet levágtak, tíz állott helyébe. Végül a kicsiny sereget visszaszorították, Mátyásnak már csak annyi katonája maradt, hogy egy nagy hársfa árnyékában mindnyájan elfértek. Az ellenség is sok katonát vesztett, és annyira félt Mátyás vitézeitől, hogy nem mert támadni. Mátyás pedig kicsiny csapatával a Budai-hegyhez vonult, ott keresett menedéket. A Budai-hegy egyszerre megnyílt a kis csapat előtt: Mátyás bevonult a hegy üregébe. Azóta egy kőasztal mellett alszik ott lenn, a hegy belsejében. Egy aranytallér van előtte az asztalon, a tallér köré nő a szakálla, amely már erősen megszőrkült.

Amikor a király szakálla a tallért háromszor körüléri, újra felébred, felébrednek a vitézei is. Együtt visszamennek a rétre, ahol a nagy hársfa áll. Az a hársfa már rég kiszáradt, de amikor Mátyás odaér, újra kizöldül. Azon a réten már várják a királyt az összes császárok, az összes királyok minden seregükkel együtt. Azért várják, hogy megvállasszák: attól fogva a világ összes népeinek egy királya lesz, Mátyás király.

(Kóka Rozália:

Mátyás király neve napja – Száz szép mese Mátyás királyról. Fekete Sas Kiadó, Budapest, 2014. – Rajz: Gyulai Líviusz)

Ekkor jelentkezett a második várva várt német birodalmi segítség-had, 3000 fegyveres, Albert szász hercegnek, Mátyás régi tisztelőjének vezetése alatt. Mátyás könnyűszerrel összetörhette volna ezt a gyöngye sereget, de ehelyett barátságos tárgyalást ajánlott régi hívének és barátjának. A császár ugyan eltiltotta a herceget minden külön tárgyalástól, a felek mégis összejöttek Markersdorfban. A terv az volt, hogy a pápára bízzák Mátyás és Frigyes vitájának elintézését, de ehhez a császár nem járult hozzá. A rövid fegyverszünet így fölbomlott, a szász herceg pedig hazavonult, Mátyás birtokában hagyván a meghódított Ausztriát s vele az örökös tartományok túlnyomó részét. [...]

1490. ÁPRILIS 4. VIRÁGVASÁRNAPJA BÉCSBEN

Így érkezett el április 4-e, Virágvasárnapja; a király nem ment – mint más hasonló alkalmakkor – Szent István székesegyházába ünnepegni, hanem várkastélya udvarán állítottatott fából díszes kápolnát. A körmenet után a király, trónján ülve, lovaggá ütötte Bolla-ni Domonkost, Velence követét, és a hosszú ünnepség után fáradtan vonult vissza palotájába. A királyné nem volt otthon, a város több templomában ájtatoskodott, ezért késett az ebéd. Mátyás király megéhezett, s nem várva be az ebédet, környezetétől fügét kért. Az első fügébe beleharapott, de romlottnak találta s emiatt nagy haragra lobbant.

Közben megérkezett a királyné, igyekezett megnyugtanni a királyt, ebéddel kínálta, de az mindent visszautasított. Rövidesen aztán szédülés fogta el, szemei elhomályosodtak, és rettenetes fájdalmak kezdtek gyötörni. Az udvar előkelőségei s az orvosok tanácsaltalanok voltak, még legbátrabbnak a királyné mutatkozott: fáradhatatlanul buzgólkodott a nagybeteg király körül, de segíteni rajta senki sem tudott. Harmadnapra, kegyetlen haláltusa után, a nagy király, a világtörténelemnek is egyik legérdekesebb és legnagyobb alakja, anélkül hogy még egyszer szólhatott vagy rendelkezhetett volna, meghalt.

Nemsokára hírek terjedtek el Európában, hogy Mátyás királyt megmérgezték, és Beatrix királynéra terelődött a gyanú. Bizonyíték azonban nincsen, s kiváló orvosi szakvélemények a történeti adatok beható tanulmányozása alapján inkább azt valószínűsítik, hogy nem mérgezés végzett vele, hanem agygutaütés. De ki tudná ezt a kérdést minden kétségen fölül eldönteni ma már, akár a leggondosabb és a leglelküimeretesebb mérlegelés során is, 450 esztendő távlatában?

Furcsa jelenségek mindenestre voltak. A király rettenetes kínjai nem sokkal a fügeeset után, bizonytalán nehezen magyarázhatók agygutaütésből. És a sötét, gonosz lelkű, nagyravágyásában beszámíthatatlan, erkölcsi legalábbis bizonytalan feleség, aki olyan lelketlen és kérlelhetetlen céltudatossággal tört a maga uralmára és a szegény János herceg útból való eltakarítására – Beatrix, akiről maga a király állította ki a bizonyítványt, hogy a magyar nemzet gyűlöletét vonta magára, bizony nem nagy biztosíték afelől, hogy a magyarok e fölséges nagy szellemi vezérének és királyának nem segítették-e át mesterséges eszközökkel a túlsó partra.

A magyar nemzet apraja-nagyja megrendült lélekkel vette tudomásul a király váratlan halálát – akkor. És mi, ennek a nemzetnek most élő fiai, a bécsi Szent István-dómban fölállított magyar királyi ravatalra és az azután következő szörnyű zuhanásra gondolva, még ma is hatása alá kerülünk valami tompa, kozmikus magyar gyász-nak, melynek eget borító roppant feketeségében Mátyás király küllönös oroszlánfejével – eltűnik örökre a magyar birodalom. [...]

Utószó

A költő, államférfiú és hadvezér Zrínyi Miklós írja Mátyás királyról; mi szebbel és igazabban tudnám befejezni e szerény munkámat: „Az ilyen király csinál a maga alattvalóiból is vitézeket; a maga példájával felserkenti az alvókat és felébreszti a szunnyadókat; az ilyen alatt nevelkednek jók és lesznek vitézek mindennemű és rendű emberek... Ezek a dolgok nem minden királyoknak adatnak, és legfőképpen azoknak soha nem, akik a magok országát és nemzetét nem tiszta szívből szeretik, s nem gyönyörködnek benne, mint Mátyás király!”.

Bajcsy-Zsilinszky Endre

(Bajcsy-Zsilinszky Endre: *Mátyás király. Fekete Sas Kiadó, Budapest, 2015)*

Néptánc a Forte Társulatig és tovább...

- Interjú Horváth Csabával -

Az idén ötvenéves Horváth Csaba ugyanúgy ismert néptáncos körökben, mint kortárs színházi előadások létrehozójaként, társulatvezetőként és egyetemi tanárként. Hosszas és többfordulós időpontegyeztetés után a székesfehérvári Vörösmarty Színházban akadtunk össze.

– Ugye, te is azok közé tartozol, akik „városi gyerekként” találkoztak a néptáncsal?

– Veszprémben születtem, és ott, a Szilágyi Erzsébet Általános Iskolában kezdtem néptáncot tanulni. Ez nem egy könnyed hobbi-tevékenységet űző csoport volt, kemény követelményeket állított Joli néni, Kiss Jánosné. Ez már az a korszak volt, amikor érződött a néptáncoktatáson a táncmozgáshatás hatása, s ha erdélyi dialektusokat nem is tanultunk, azért a bakonyi és somogyi táncokat mélyen megismertük. Nagyon szerettem táncolni, így édesanyám unszolására és a saját örömeimre is felvételiztem '83-ban az Állami Balettintézetbe. Fel is vettem, s ezzel már eldőlt a sorsom...

A Balettintézet néptánc tagozata mellett rengeteget jártunk táncházba. Szombatonként szinte mindig ott voltunk a Molnár utcában, de sokszor megfordultunk a Méta táncházában, és az Almássy téren, a Téka-táncházban is otthon éreztük magunkat. Fantasztikus élet és pezsgés volt ezeken a helyeken. Egyszerre adódott a kikapcsolódás, a szórakozás és a szellemi feltöltődés. Később ebből is következett, hogy fontos lett Dresch Mihály (a Közgáz-pincében), hiszen engem mindig is a zenei inspirációk indítottak be.

– A néptánc akkoriban nem – akkoriban sem – csak a mozgásról szólt...

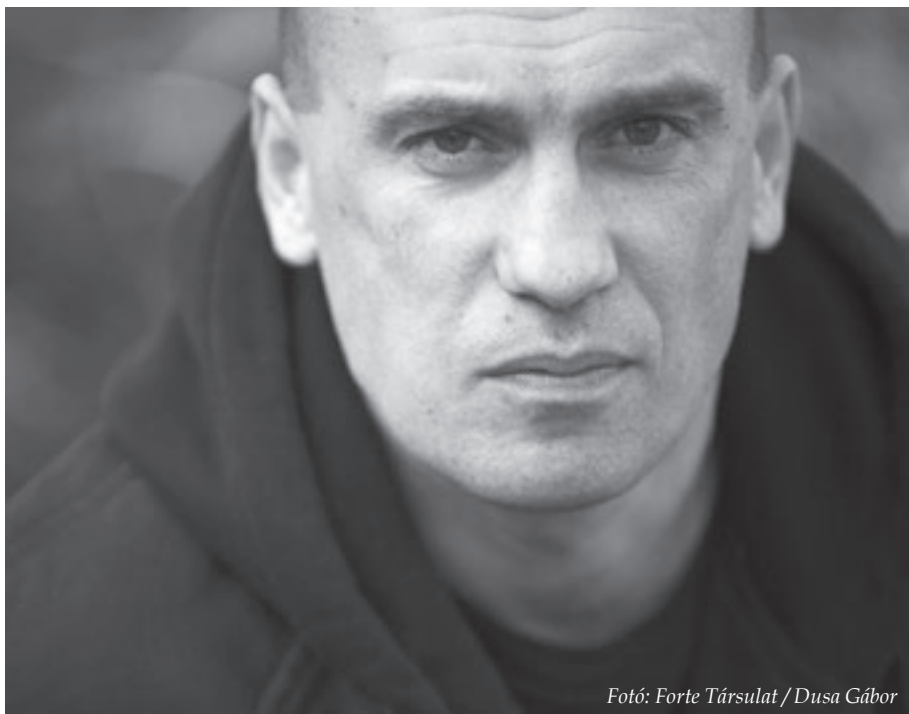
– A nyolcvanas évek második felében az, hogy néptáncsal foglalkozunk, hordozott némi többlettartalmat, nem csak a mozgás és mozgáskultúra értelmében, de szellemben és szellemiségben is. A néptánc akkor egyrészt lázadást jelentett, másrészt azt a felismerést, hogy ezt a kultúrát magunkénak tudhattuk, és ebből következtek az identitásunkra vonatkozó evidenciák.

– Gondolom, ebbe, az iskolán túli tanulásba beletartozott Erdély is.

– Persze. Már a Balettintézettel is sokat jártunk Erdélybe és később, a Honvéddel is sokszor turnéztunk ott. Ha arra jártunk, először Kallós Zoli bácsihoz mentünk, ő mindig útba igazított minket, hogy hol van lakodalom, táncház, hol lehet táncolni és tanulni, és hol érdemes gyűjteni.

– A néptáncból logikusan következett, hogy más irányokba is elindulj?

– Én mindig nagyon szerettem az autentikus néptáncot, de mint előadót mindig is a színház felé nyitott ember-

Fotó: Forte Társulat / Dusa Gábor

ként határoztam meg magamat. Éppen ezért mentem a Honvéd Táncegyüttesbe is, mert nagyon-nagyon izgalmasnak tartottam a Novák Tata-féle táncszínházi koncepciót. 1987-től öt éven át táncoltam a Honvédban, s nagyszerű szerepeket kaptam a *Magyar Elektrában*, az *Antigonében*, a *Helység kalapácsában*... Izgalmas és tartalmas feladatok voltak ezek, s nem csak, amiket említettem, de a többi is. És ebben a közegben fontos volt, lehetett az autentikus folklór is! Ekkoriban készült a *Tündérbert*, ami átfogó képet adott az erdélyi táncokról, a román és a magyar táncok egymásmellettségével és szembeállításával. Ismétlem magam, de ezek is olyan kihívások voltak, amelyek nem csak táncos, de szellemi szempontból is fontosak voltak és meghatározták a további pályámat. Máig is hatnak.

– Mégis továbbléptél...

– Öt év után azt gondoltam, hogy még egy csomó lehetőség áll előttem, s akkor Kovács Gerzson Péter hívott a TranzDanz formációhoz. Számomra teljesen új világ nyílt: azzal együtt, hogy a folklór ugyanúgy jelen volt, nagyobb volt a szabadság, és ebből egészen másfajta lehetőségek, irányok és utak következtek. Táncban, gondolkodásban és zeneileg is teljesen más volt a közeg, mint amit addig ismerhettem. Akkoriban találkoztam

össze Dresch Mihállyal, akit azóta is barátomnak mondhatok. Az ő zenéje sokat tett hozzám, és talán valamelyest abban is segített, hogy új irányokat találhassak. Meghallva és megismerve azt, amit Dresch a zenéről gondolt, egészen elemi erejű tapasztalás volt, hogy mennyire csodálatos, mennyire mai és mennyire hiteles dolgok nőhetnek ki a népzeneből. Úgy gondolom, hogy ő nem népzenei fel- és átdolgozásokat csinál, hanem újraéli a népzeneit, és így teremti meg a saját zenéjét, ami annyira magyar, amennyire egyetemes, és annyira népzene, amennyire jazz.

Aztán jött a Sámán-színház, amit Magyar Évával ketten csináltunk. Ott kezdtem koreográfusként bontogatni a szárnyaimat, volt közösen készített előadásunk és volt olyan is, ami a sajátom volt. Ezekben az években a TranzDanz-szal és a Sámán-színházzal is sokat utaztunk, a kilencvenes évek első felében tényleg virágozott a kortárs tánc-alternatív szcéna. Ráadásul a világban fokozott kíváncsiság élt, hiszen alig néhány évvel korábban tűnt el a vasfüggöny, és nyilván úgy érezték nyugaton, hogy érdemes odafigyelni, mi zajlik a világnak abban a felében, amiről alig-alig tudhattak valamit.

Ekkoriban történt, hogy Szögi Csaba, aki – mint később megtudtam – már figyelte

egy ideje az előadásaimat, meghívott a Közép-Európa Táncszínházba, hogy készítsék egy bemutatót. Erre én örömmel mondtam igent, s ebből következett, hogy felkért még egy koreográfira, és felajánlotta a társulat művészeti vezetését. Ebből egy nyolcéves periódus lett végül, ami termékeny időszak volt az életemnek: kibontakozhattam mint koreográfus. Ez volt az első olyan hely, ahol rendszeresen és főfoglalkozásban koreográfus lehettem.

– *Milyen reakciókat kaptál szakmai vonalról, nem fújtak rád azért, hogy „tönkreteszed a hagyományt”?*

– Volt, aki így reagált, akadtak, akik azt nem értették, hogy mit keres a folklór a kortárs színpadon, és sokan voltak, akik nagyra értékelték a munkámat. Azt gondolom, hogy az álláspontok és a vélemények simán megférnek egymás mellett. Nekem a Györgyfalvai Katalin által képviselt vonal mindig is megfelelt, azt a fajta zenei gondolkodást, amit ő képviselt, lenyűgözőnek és példaeértékűnek gondoltam. Zsuráfszkyék az ő keze alól kerültek ki, tehát rajtuk is érződik ez a hatás, miközben másik irányból Zsura az autentika egyik legmarkánsabb képviselője a saját generációjában. Ahogy öregszem, ne-

kem is változik a gondolkodásom, s lassan én is eljutok oda, hogy „ha néptánc, akkor autentika”. Azért ezt nem mindig gondoltam így... És ez nem zárja ki azt a lehetőséget, hogy a folklór elemeit – nem technikai értelemben, hanem az érzésvilág és kifejezés mód szempontjából – be lehet, be kell emelni a színházba. Például, amikor a *Toldit* csináltam az első osztályomnak a Színművészetin – van annak már hat-hét éve –, akkor nagyon erősen jelen volt a folklór és a folklórszerű gondolkodás. Úgy, ahogyan Arany János költeményében is benne van a népköltészet. Az előadás a teljes szöveg alapján készült, és ehhez muszáj volt egy olyan formát találni, ami részben elrugaszkodik, így kortárs, de közben az archaikus elemeket is behúzza a játékba.

– *Ez módszerként általában is jellemző rád...*

– Igen, mindig is kenyerem volt, hiszen nem hagyhatom veszni – miért is hagynám? – azt, ami bennem él, ott van a zsigereimben, a fejemben és a szívemben. Persze, azért ez ennél kicsit bonyolultabb, hiszen attól is függ, hogy éppen milyen az anyag, amihez nyúlok, milyen lehetőségek rejlenek ilyen szempontból az anyagban.

– *A választásnál szempont, hogy ilyesfajta lehetőséget adjon?*

– Nem feltétlenül, de ha kínálkozik a lehetőség, akkor nem térek ki előle, s használok olyan szervesen, ahogy csak tudom.

– *Visszakanyarodva: a Közép-Európa Táncszínháznál tartottunk...*

– Az elmúlt években, attól az időszaktól fogva, számos koreográfiát készítettem, hívtak színházak is. Közben az egyetemen is tanítottam színész hallgatókat, így bele-sodródtam abba, hogy a szavakkal is elkezdjek foglalkozni. Ahogy a színházaknál egyre fontosabb, és a színészek körében egyre komolyabb a mozgás megtanulásának óhaja, úgy egyre nagyobb kedvvel fordultam én is a színházak felé. Elkezdtem olyan darabokat csinálni, amelyekben már nem csak a tánc, a mozgás és a zene van, de megjelenik a próza is. Konkrét drámákkal kezdtem foglalkozni, amelyek már korábban is érdekelték, s belekerültem abba, amit mások „konkrét színháznak” hívnak, de amit én szívesebben nevezek összművészetnek, vagy simán csak színháznak. Már a görögök is ezt csinálták: énekeltek, táncoltak és beszéltek. Nincs új a nap alatt. Attól még, hogy megvan a saját stílusom, ez nem egy újdonsült műfaj, nem találtam fel semmit. Annyi az egész, hogy az elmúlt évtizedekben elfelejtették az emberek, hogy a színésznek nem csak hangja van, de teste is. Eleinte ez sokkal nagyobb ellenérzéseket keltett szakmai szinten, mint a folklór beemelése vagy a folklórtól való elrugaszkodás. „Miért kellene mozognia egy

színésznek? Bőven elég, ha ül, beszél, bejön, kimegy, felakasztja a kabátot a fogasra...” Ne érts félre, én nem vagyok a realista színház ellensége, de engem mindig is az foglalkoztatott, hogy a test, a testtel történő kommunikáció, a mozgással történő kifejezés olyan határtalan lehetőségeket rejtő színpadi nyelv, amit a drámai színház nem szabadna, hogy elfelejtsen.

Ahogy az előadások készültek, szükség-szerűvé vált a saját társulat, így megalapítottam a Forte Társulatot. Idestova tíz éve dolgozhatok egy olyan csapattal, amelynek tagjai ezt a nyelvet is anyanyelvi szinten használják, ugyanúgy tudnak a testükkel beszélni, mint a hangjukkal, és zeneileg is annyira képzettek, amennyire képzettek mozgásilag. A Forte Társulatban manifesztálódik az, amit én a színházról gondolok. Persze, ettől még nem áll meg az élet, és most is sok más helyre hívnak.

– *A saját társulatodban mi a folklór helye?*

– Nagyon sok előadásban használok a népi kultúra elemeit, de a tagok is trénirozzák magukat és én is trénirozom őket arra, hogy közülük legyen ehhez a kincshez. Van olyan színész a társulatomban, aki „amúgy is” néptáncos. Sőt, az egyetemen, a hallgatóim között sincs ez másképp, szerepel a tanrendjükben a néptánc, Farkas Zoltán „Batyú” tanítja őket.

– *Merre van a tovább?*

– Nem én vagyok az egyetlen, aki a folklórt mint létező-lélegző formanyelvet beemeli a kortárs színházi közegbe. Számomra nagyon jó érzés, hogy a most reflektorfénybe kerülő fiatalabb generációban egyre többen vannak, akik elképesztő erővel és bizonyosság erejű meggyőződéssel fordulnak a néptánc és a népzene felé. Zenei formációból is egyre több olyan van, amelyik egészen különös és különleges módon használja a folklórt. Rengeteg az olyan alkotó, aki originális és érvényes produkcióval áll elő.

– *Min dolgozol mostanában?*

– Itt, Székesfehérváron, a Vörösmarty Színházban éppen az *Ember tragédiáján*. Nemrég volt az osztályommal bemutató az Ódry Színpadon, a *Mester és Margaritát* rendeztem nekik. És a Forte Társulat is sok darabot tart repertoáron, ezek elsősorban a Székényében, a Trafóban és a Jurányiban láthatók: *Bűn és bűnhődés*; Agota Kristof: *A nagy füzet*; Nyikolaj Erdman: *Az öngyilkos*. Tarr Sándor írásaiból *Te országod* címmel Keresztury Tibor írt darabot, a *Vaterland* Thomas Bernhard írásaiból állt össze. És most készülök arra, hogy a Vígszínházban megrendezzem Bertold Brecht *Bál* című darabját. El is kelene indulnom, mert kettőkor már Pesten kell lennem...

Grozdits Károly

folkMAGazin

LELŐHELYEK

TÁNCCHÁZ ALAPÍTVÁNY
FOLKMAGAZIN SZERKESZTŐSÉG
1011 Budapest,
Szilágyi Dezső tér 6. I. em.
Tel.: (1)-214-3521
Interneten megrendelhető a
www.folkmagazin.hu oldalon

NÉPTÁNCOSOK KELLÉKBOLTJA
1137 Budapest, Katona József u. 21.
Tel.: (1)-239-1199

ÍRÓK BOLTJA
1061 Budapest, Andrássy út 45.
Tel.: (1)-322-1645

KALÁKA ZENEBOLT
Bp., V. ker., Deák Ferenc tér 4.
Tel.: (1)-267-5331

A FOLK
1074 Budapest, Dohány u. 84.
Tel.: (1)-351-3341

MESTERPORTA
1011 Budapest, Corvin tér 7.
Tel.: (70)-244-8432

Interjú Herczku Ágnessel

„Az egyszeri és megismételhetetlen pillanatok varázsa
visz mind közelebb és közelebb a népzene megértéséhez”

Ha valaki más zenei világból is merítve, jó érzékkel és érzékenyen tud bánni a népzenevel – Bartókot idézve: „ha nagy, formáló tehetőség keze alkot” –, akkor másodlagossá válik, hogy milyen eszközökkel tud hatást gyakorolni – mondja Herczku Ági, aki november 20-án este Bartók-estjével zárta a Héttorony Fesztivált, december 19-én és 20-án pedig „Emléki” című előadása látható a Hagyományok Házában. E különleges esten az énekesnő visai gyűjtéseiből készült albumát mutatja be azokkal a visai asszonyokkal, akik a lemezen is hallhatók. Herczku Ágival arról beszélgettünk, miért elengedhetetlen, hogy tiszta forrásból halljuk a népzeneét, és azt is elárulta, mely tájegység dallamkincsét tervezi bemutatni a jövőben. [Az interjú 2018. november 20-án készült – a szerk.]

– Különleges dupla albummal jelentkezél nemrég, amely a tervek szerint egy sorozat első darabja. A „Hozomány” azzal a szándékkal jelent meg, hogy a bő tizenöt év alatt tett gyűjtőútjaidon felhalmozott dalokat közzé tedd. Miért tartod fontosnak egy ilyen sorozat elindítását?

– Sok szép évet töltöttem el az elmúlt húsz évben a Honvéd Együttesnél és a Magyar Állami Népi Együttesnél. Az együttesi munkák mellett kezdtem el gyűjteni, és ezek a gyűjtőutak nekem nem csak szakmailag, de érzelmileg is nagyon sokat adtak. Kötődni kezdtem bizonyos emberekhez, egyfajta felelősségérzettel viseltem irántuk, és egyre sürgetőbbé vált a szándék a gyűjtések feldolgozására és kiadására, hogy a felgyűjtött szépségek és értékek ne csak a mi előadói malmunkra hajtsák a vizet, hanem azokéra is, akiktől mindezeket kaptuk. Úgy két éve többek között azért is hagytam el a MÁNE kötelekeit, hogy teljes energiával tudjak erre a feladatra koncentrálni. Merthogy megy az idő, az egykor megénekeltetett asszonyok és férfiak közül sokan már nem élnek, és jó lenne minél több szépkorúnak örömet szerezni azzal, hogy le tudunk tenni egy kiadványt az asztalukra – meg némi pénzt is az eladott lemezek bevételeiből –, hogy ezzel is el tudjuk mondani: köszönjük. Az első, visai népzenei tartalmú lemez kiadása mögött is húzódik tragédia: éppen készültem meglátogatni Papp Andrást, amikor megtudtam Kallós Zoli bácsitól, hogy pár hónapja temették el.

– Az egyik korongon az eredeti gyűjtések, a „Revival” cd-n pedig a gyűjtések mai, zenekar-

ral előadott verziói hallhatók. Milyen szerkesztési elvek mentén született meg a „Revival” korong? Mennyiben rugaszkodtál el, egyáltalán elrugaszkodtál-e az eredetitől?

– Semmiben. Ez a lemezem nem a „jól szerkesztett koncertszámok” jegyében született, és nem akartam minden percében főhős lenni. Nem néztem például, hogy egy-egy összeállítás milyen hosszú lesz és vajon túllépi-e a hallgató – általában néhány perces – türelmi küszöbét. Teljes mértékben a visai zenei tradícióból indultam ki, hogy például az úgynevezett „egy pár” milyen táncokat tartalmazhat, a dallamokat hagyományosan hányszor játsszák el, a táncok milyen sorrendben követik egymást stb. Vagyis, ha ezt majd egy visai ember hallgatja meg, teljesen a magáénak tudja érezni. Ebben óriási segítségemre volt a hegedűs Koncz Gergely, aki félelmetes tudással bír az ottani népzene-

Az „Emléki” című előadás archaizált fotója: Herczku Ágnes és Németh Ferenc - ének, Hegedűs Máté és Koncz Gergely - hegedű, Fekete Antal „Puma” és Fekete Márton „Kispuma” - kontra, Molnár Péter - bőgő

nét illetően csakúgy, mint a szakma „nagy öregje”, Fekete Antal „Puma”, aki brácsán játszik. A szerkesztésnél az egyszerűség dominált: legyen egy visszafogottabb, lányos karakter, egy fiús menet – Németh Ferenc énekével –, és kapjon teret ének nélkül is a banda, mert annyira szépen muzsikálnak. A már említetteken kívül Hegedűs Máté hegedűn, Fekete Márton „Kispuma” brácsán és Molnár Péter nagybőgőn játszik a zenekarban. Ezen felül, a visszatérő dallamokkal azt szerettem volna érzékeltetni, hogy ugyanabban a faluban ugyanaz a dal is milyen sokféle előadásban létezik, mennyire gazdag ez az énekes kultúra.

– A népzenei hagyományaink megismeréséhez elengedhetetlen, hogy tiszta forrásból halljuk, tapasztaljuk a népzeneét?

– Erre nem lehet elégszer igent mondani. Bartók Béla is felhívja a figyelmünket a személyes élmény mindent elsőpró hatására és tanulságára; hogy az előadásmód percről percre változó árnyalatai, a variálókészség gazdagsága, az egyszeri és megismételhetetlen pillanatok varázsa visz mind közelebb és közelebb a népzene megértéséhez és szépségének igazi felfedezéséhez.

– Az új népzenei generáció, a fiatal városi népzenei közeg szerintem mennyire tartja fontosnak az autentikus anyag megismerését? Más

**Hangszerek, Tokok,
Kellékek, Javítás**

**Népzenei CD-k teljes választéka
ÓVODÁKNAK, ISKOLÁKNAK
KEDVEZMÉNY**

Cím: Budapest VII., Dohány u. 84.
Bejárat az Almássy utca felől
telefon/fax: 351-3341,
Mobil: 06/30 954-9903, 06/30 399-5042
E-mail és Web Site:
pro@t-email.hu, <http://www.afolk.hu>

Nyitva tartás:
hétfőtől csütörtökig: 10:00-17:30,
pénteken: 10:00-17:00

eszközökkel nyúlnak a népzenehez, mint a te generációd?

– Ezt a kérdést lassan a negyedik generációnak teszik fel. A revival mozgalom útröröinek, Sebő Ferencnek, Halmos Bélának és kollégáiknak is meg kellett ezt válaszolni. Ugyanazt tudom mondani, mint – anno – ők: vannak, akiket az autentikus, ortodox irány hoz lázba, és vannak, akik egyfajta képlékeny zenei nyelvként használják a népzenet a saját belső világuk másfajta kifejezésére. Ha valaki olyan mélységben ismeri egy adott táj népzenejét, mint például Koncz Gergely, és úgy is tud játszani, akkor a játékát hallgatva nem szolgál másolatot hallunk, hanem nagybetűs zenét, ami teljesen magával tud ragadni. De ehhez nagyon kell tudni. Ha valaki más zenei világból is mérítve, jó érzéssel és érzékenyen tud bánni a népzenevel – Bartókot idézve: „ha nagy, formáló tehetség keze alkot” –, akkor másodlagossá válik, hogy milyen eszközökkel tud hatást gyakorolni.

– Az „Emléki” című előadás egy-egy jelenet erejéig bepillantást enged azon kérdésekbe és kételemekbe, amelyek két világ házasításánál – falusi és városi, múltbéli és mostani – törvényszerűen felbukkannak. Melyek ezek?

– Ha ezt most elmondanám, félek, idő előtt lerántanám a leplet az előadásról.

– Ez egy komplex előadás lesz zenekarral, visai énekesekkel, táncosokkal, archív népzenei felvételekkel, kicsit hasonlóan az első táncházakhoz, amelyek alkalmával nem csak a zene és tánc által, de hang- és filmfelvételek segítségével is próbálták hagyományainkat beemelni a városi életbe. Mit gondolsz, az effajta komplex „tanulás” közelebb hozhatja a közönséget a folklórkinccsünkhöz?

– Nem tanítani és ismeretterjeszteni akarok, a bejátszások nem narrációk lesznek egy jobb megértéshez. Én gyönyörködtetni szeretnék. Az érzelmekre és nem az értelemre utazom. Ezért nem antológiát csinállok, hanem, mint az alcím is sejteti – *Népzene színházban* – egy előadást népzenevel és néptáncal. Ha ezen felül lesz olyan néző, aki valamit tanult is az előadáson, az külön öröm, de nem ez a cél.

– Első körben a 2005-ös visai gyűjtéseket használtad fel. Melyik tájegység dallamkinccsét mutatod be legközelebb?

– Nem döntöttem még el, de hajlok – a szintén mezőségi – Magyarországot felé, ahol többször is jártam. Az egyik legszorosabb kapcsolatomban itt alakult ki egy fantasztikus asszonnyal, aki sajnos szintén nincs már köztünk. Ő a népzenei mozgalomban nagyon jól ismert Maneszes „Láli” Józsefné Tóth Mariska, vagy ahogy mindenki ismeri: a „Láli néni”.

Ménes Márta (061.hu)

BABRA – DÉLI SZLÁVOK NÉPZENÉJE

Zeneakadémia – Solti terem, 2019. február 16.

A déli szláv népek és a Balkán ezerarcú zenei hagyományait újjáélesztő Babra 2014-ben alakult Budapesten, Kelet és Nyugat kelet-európai metszéspontján, a még élő tradicionális és az újító szellemű városi kultúrák olvasztótégelyében. Az öttagú zenekart a balkáni kultúra iránti rajongás és családi szálak fűzik a Duna mentén letelepedett déli szlávok zenéjéhez, melynek eredetiségét és lelkiületét megőrizve hoznak létre a tradicionális dallamokból új zenei formákat, egyéni hangzásvilág és stílus kialakítására törekedve. Az együttes a koncertezés mellett a ma is élő Budapest környéki délszláv kulturális közösségekben is otthonra lelt, ahol zenéjével a ma is aktív táncmuzikáns élet résztvevője. A Babra egyéniségét a tamburák egysége, a klarinét és a harmonika összhangja határozza meg. Az együttes legfőbb küldetésének e zenei gazdagság energikus színpadra állítását és egyedi, értéktéremtő interpretálását érzi.

Közreműködők: Koller Dániel (tamburák, ének); Pozsonyi Dávid (tamburák, tapan, ének); Babcsán Bence (tamburák, klarinét, furulya, szaxofon, ének); Réti Benedek (harmonika); Varga Veronika (tamburabőgő, ének)

A NÉPZENE ÜNNEPE

– A táncháztól a világzenéig –

Művészetek Palotája

Bartók Béla Nemzeti Hangversenyterem

2019. február 23., 19.30

Immár tizenkettedik alkalommal adnak gálaműsort a magyar nép- és világzene rangos előadói a Müpában. (Ráhangelődésként és „ráadásként” táncház lesz az Előcsarnokban.) A gálaműsoron a tradicionális és a feldolgozott népzene hívei is számíthatnak különlegességekre, de talán még soha nem volt olyan „ünnep”, amely ilyen sok új produkciót kínál. Fellép a világhírű **Muzsikás**, amelynek ezúttal Kacsó Hanga, Berecz István és Porteleki Áron lesz a vendége. Az autentikus hangzás uralja az utóbbi években befutott **Magos** zenekar programját is, a koncertteremben éppen úgy, mint a táncházban. Itt lesz a **Tímár Sára**, **Orbán Johanna** és **Paár Julianna** alkotta **Dalinda** a cappella trió, amely a magyar autentikus népdaléneklést frissességgel és más világok iránti nyitottsággal ötvözi nagyszerűen. Katartikus etnojazzt ígér **Borbély Mihály** – **Bolya Mátyás**, **G. Szabó Hunor** és **Horváth Balázs** társaságában. **Szokolay Dongó Balázs** ezúttal a **Zoord** együttesel és **Mogyoró Kornéllal** – **Zordongoló** néven – mutatkozik be. Új zenekarával lép fel – **Moldvai Márk**, **Kaltenecker Zsolt**, **Gábor Barna**, **Földő Sándor** és **Jeli András** kíséretében – **Mitsoura**, a kelet-európai cigányzenei hagyományt indiai és észak-afrikai motívumokkal ötvözve.

FÁBIÁN GYULA ANDRÁS VERSEI

GÖRÖG VÁZACSERÉP

Száraz reszelékké vált a szárnyaló időben
jó Odüsszeusznak bőséggel öntöző heréje
Szappho hűtelen kebele homok
Anakreon nemző árboca por lett
S tirrén-tengeri sóhajos szellő
immár Médea átka.

S a médeken, és a spártain is áttiporó
görög ifjak hősi tűzéből, mit
Prométheusz szórt le az égi kazánból
a távoli Athén iparnegyedének messzire látszó
zászlaja, füstcsík vált az időben.

S ne keresd már Andromaché könnyeit se...
Bár hajnaltájt úgy hírlik átragyog
rajtuk a tenger nagy, örök üzenettel
minden zakatoló szívű földi lakónak,
hogyan fuldokolva is, most is
érdemes élni.

Jöjj le az égről holdfény-
fenekű Didó, nyugtalaníts itt a planétán
minden büszke királyfit,
ki révet keres valamely zord
hatalomnak, erőnek:

Hogy Zeusz villáma, s Mars nyila is
csak csigaházra veszélyes,
Csupán játszi fecskefarok-tánc,
csak kicsi gond
a szemünkben.

Bár isteneink nélkül most se tudom,
a rontást el hogyan űzzük a házak
büszke tetőiről, túl a határon...
Férjébe a gyermeket váró szép nő
hogyan karol majd, ha eljön a holnap?

És kínoz az aggodalom, hogy
jó hírünk immár végleg enyészik,
s az örök Helikon verset és táncot fakasztó
szép szava sem szól
többet e tájon...

ESZEMBE JUT

hogyan kétezer-ötszáz éve
ha nyárárszakán egy ó görög
felnézett a tiszta égre,
ott fenn a kiszórt
gyémánttenger, s a
millió sziporka
megmutatja neki mi
az istenek, s mi az
ember dolga:

a gőgös és fényes sokszögek
bűvös-kényes rendjében
érti meg égi parancsra,
hogyan mit ér a szikla,
és egy szem homok,
s a könnyű porba
rajzolt szabályos
ákbakomok,
s mit az éneklő

pici ember sorsa...

GÖDÖRBŐL KIÁLTÓ SZÁJ (Kállai Zsolt zománcképe)

Fogaim közül a szörnyű percek,
s az édes órák kiszaladtak
Miként az évek: nyersen.

Hol csak pusztákba kiáltásként,
hol meg büszkén dagadozó
édes anyanyelven.

A valóság kevésbé érdekelt, mint
színei és e könnyű árnyék.
Mondhatnám poharam

így betelt. Galaxisokban kóborló
fenséges magányként lelkem mégis
megbotlott néha:

és társért énekelt...

VADÁSZAT KARÁCSONY ELŐTT

A vadkacsák panasza sárgán
lehulló lombözön
A pacsirta trillája ég, vörös,
Lőtt vad a szeretet, mely menekül már,
léte a téli semmiben köröz.
Bizony e fájó lüktetés: hiánya,
s a vágy, úgy tapad az ég hűvöséhez,
hogyan új vadászatokra ösztönöz.

Rajtunk e csapda, már jól lakott.
Mi állítottuk magunknak, mint Jézust
százszor elvető, mohó tömeg, ki végül
magának ácsolna keresztet,

ha a szeretet meglőtt, kicsi szárnya,
Újra visszaszállva
nem menti meg...

Zenei mediátor és a zalai népzene nagykövete

– avagy a primáslány, aki sokféle húron játszik

Laposa Julianna „Julcsi” akkor jött rá, hogy a helyén van, mikor először muzsikált végig primásként egy táncházat. Azóta nincs megállás. Fiatal kora ellenére kalandos, szövevényes utakat járt be, és széles mosollyal kísért küldetéstudattal halad előre, hogy értéket mentsen, őrizzen, átadjon.

– Egy pár száz fős zalai településről, Tekenyéről származol. Meghatározta népzenei kötődésedet a kis falu, ahol felnőttél?

– Természetesen. Főleg az idős emberek gyakoroltak rám ilyen szempontból nagy hatást. Sokat mesélt és énekelt nekem a nagymamám, akivel egy háztartásban éltem és élek a mai napig, ha hazamegyek. Az ő testvéreinek, az egész családnak, a szomszédoknak, a falu népének nagy szerepük van a népi kultúra iránti elköteleződésben. Meghatározó élmény volt az is, amikor, már felnőtt fejjel, zenészként megtudtam, hogy nagymamám apukája citerás volt a faluban. Sajnos a citera nem került elő, de él bennem, amit nagymamám mesélt: mennyire szerette, mikor téli estéken gyertyafénynél az apukája citerázott neki.

– Mennyire éltek az egykori paraszti világ népi hagyományai a faluban?

– Későbbi gyűjtőútjaimon jöttem rá, hogy nem eléggé. Sok minden került feledésbe és ment veszendőbe, láttam, hogy máshol mennyivel előbb hagyományok vannak. Mikor Erdélyben idősebb hegedűsökkel volt szerencsém együtt zenélni, fájt a szívem, hogy az én falumban miért nem találkozhatok a népi kultúra ilyen autentikus képviselőivel. Nem hagyott ez nyugodni, és elkezdtem Tekenyén adatközlőket keresni, egykori népszokásokat, népdalokat, szokásdalokat összegyűjteni, majd visszatanítani ezeket a falubeli gyerekeknek. Az egyetem alatt minden hétvégén hazaszaladtam, és a vezetéssel felelevenítettünk olyan szokásokat, amelyek egy ideje kivesztek a falu közösségi életéből, életet vittünk a faluba. Fantasztikus érzés volt.

– Milyen fogadtatásra talált ez a kezdeményezés?

– Nagyon jól fogadták. Sok idős ember szemében láttam meghatottságot, ők és a gyerekek élvezték a legjobban. Mindig az adott évszak, hónap szokásrendszerét elevenítettük fel és tettük rendszeressé az életünkben. Ez a mai napig tart, és én már nem is kellek hozzá. A gyerekek önállóan szervezik meg az eseményeket. Az egyik szomszéd faluban, Tűrjén is elkezdtem ezt a tevékenységet. Jó lenne még szélesebb körben folytatni.

– Erősek tehát a népi gyökereid, citerázó dédpapád is volt, bár nem találkozhattál vele. Mikor és hol találkozottál a hegedűvel?

– Általános iskolai tanítónőm javaslatára kezdtem el zeneiskolába járni egy közeli kisvárosba, ahol furulyát, majd klasszikus hegedűt tanultam. Konzervatóriumba készültem, de a felvételit egy sportbaleset keresztülhúzta, így francia tagozatos gimnáziumba kerültem Zalaegerszegre. Utólag már nem bánom, mert ennek köszönhetően mentem aztán francia nyelv és irodalom szakra a Pázmány Péter Katolikus Egyetemre, és a zene mellett az idegen nyelvek tanulása lett a másik nagy szenvedélyem.

A klasszikus hegedűről pedig a néptáncnak köszönhetően váltottam népi hegedűre tizenhat éves koromban. Kiskorom óta táncoltam egy zalaszentgróti együttesrel, és sosem felejttem el azt a pillanatot, amikor egy külföldi turné során a minket kísérő zenekar egyik tagja, ifj. Horváth Károly a kezembe nyomta a hangszert és azt mondta, annak, aki ennyi ideje hegedül, nem okozhat gondot végigmuzsikálni egy ugrós táncházat. Így álltam be fiatal lányként három férfi mellé primásnak, ami nagy dolog volt.

– Nagy dolog a női primás lét?

– Igen, nagy kihívás volt, de az élmény és a szerep, amibe belekerültem, rendkívüli büszkeséggel töltött el. Energiát adott, és úgy éreztem, megérkeztem, a helyemen vagyok, ezzel kell foglalkoznom. Karcsi bá pedig az első és máig nagyon fontos mentor lett az életemben. Nélküle nem tarthatnék most ott, ahol vagyok. Neki köszönhetően iratkoztam be gimnázium alatt a zalaegerszegi zeneiskolába népzene szakra. Nemcsak a népzeneről, hanem a néprajz egészéről sokat tanultam tőle a már említett gyűjtések során is. 2007-ben zenekart alapítottunk, majd 2011-ben felvettük a Zala zenekar nevet. A zalai népzene számunkra a prioritás, hiánypótló ez ebben a szakmában. A zenekarban nemcsak primás, hanem énekes is vagyok.

– Kinek a gyűjtéseiből dolgoztok?

– Elsősorban Horváth Károly (Karcsi bá édesapja), Pungor Antal, Vajda József, elismert népzenekutatók gyűjtéseiből dolgozunk. Az ő tiszteletükre állítottuk össze első

Illusztrálta: Füle Viktória

Zala zenekar
(Fotó: Seres Péter)

„Türjei pünkösdlők”

zalai lemezünket, ami *Szép Zalában születtem...* címmel 2017-ben jelent meg.

– Említetted, hogy az iskolapadban nyelveket és nyelvészetet tanultál, miközben a zenélés és népművelés külön utakon teljesedett ki az életedben. Facebook-oldalodon zenei mediátorként aposztrofálsz magad. Érdekes, hogy ha beírjuk az internetes keresőbe a „zenei mediátor” szókapcsolatot, akkor szinte kizárólag veled kapcsolatos oldalakra bukkanunk. Mit jelent zenei mediátornak lenni, és hogyan jutottál el idáig?

– Érdekes és különleges utakat sikerült bejárnom a tanulmányaim során. Nyelv és zene nagyon jó párosítás. Előadóként is sokat jelent, ha külföldi utakon meg tudsz szólalni egy idegen ország nyelvén. Az egyetem alatt Brüsszelben, az Európai Parlamentnél voltam gyakorlaton, majd egy ösztöndíjjal Szlovéniába kerültem. A ljubljana-i egyetemen francia szakosként olaszul is tanulhattam, de muzikológia szakra is volt lehetőségem áthallgatni. Fantasztikus dolog a bolognai rendszer. Ezt követően egy franciaországi ösztöndíj hozta el azt a meghatározó lehetőséget, hogy párhuzamosan futó útjaim összeérjenek. Párizsban a Sorbonne Egyetemen franciák között franciául tanulhattam zenéről, a zene átadásának lehetőségéről kultúráközvetítés szakon, zenei mediáció szakirányon. Imádtam. A Francia Intézet Campus France ösztöndíjasaként vehettem részt ebben a képzésben.

– Van ilyen képzés Magyarországon?

– Kulturális mediáció van már, de zenei al terület nincsen.

– Mit tanultál? Mik voltak a legfontosabb tapasztalatok?

– Arról tanultam, hogy miként lehet emberekkel megszerettetni egy olyan zenei műfajt, amely hozzájuk nem áll közel. Milyen lépésekkel lehet valakit bevezetni egy új világba.

– Gyakorlati oktatás volt?

– Az első hónapokban tanultunk csak elméletet, azután gyakorlati módszertan kö-

vetkezett. Francia iskolákba jártunk, hangszerket és rajztablát vittünk a gyerekeknek. Különböző zenei műfajokat hallgattattunk velük, majd megkértük őket, hogy rajzolják le a zene által kiváltott érzéseiket. Fontos volt, hogy ne értsék a zene szövegét. Egyfajta önkifejezésre vezettük rá őket, amelynek köszönhetően „mélyen” találkoztak a zenével. Az ember azt gondolná, hogy egy mediátor egész nap csak szervez és rendez, de nem igaz. Sokkal inkább személyes kapcsolatot keres a közönséggel, vagy a művésszel. A zene erre az egyik legjobb eszköz.

– Mihez tudsz kezdeni ezzel a végzettséggel itthon?

– Miután megkaptam Párizsban a diplomámat, visszatértem még Ljubljanába. Az ottani Balassi Intézetben már két éve dolgozom folyamatosan. Minden hónapban rendszeres zenefoglalkozásokat tartok, magyar-angol-szlovén nyelvű zenebölcsiket. Gyerekeknek szóló zenés foglalkozásaim vannak időnként Zalában, és Budán is járok egy bölcsődébe és egy óvodába. Hegedű- és nyelvórákat is adok. Izgalmas két évet töltöttem külföldön, szerencsésnek érzem magam, hogy végigjárhattam ezt az utat, zenét és nyelveket tanultam, amit mindig szerettem volna. Hazatérve befejeztem még a francia master-képzést is. Most azon dolgozom, hogy átadjam azt, amit tanultam. Az tölt el örömmel, ha ezt megoszthatom emberekkel.

– Akkor most elsősorban gyerekekkel foglalkozol?

– Igen, most a gyerekek az elsődleges célközönségem, zenei mediátorként keresem velük azokat az érintkezési pontokat és hidakat, amelyeken keresztül közelebb tudom juttatni hozzájuk a népzene. Erre láttam sok példát a franciaországi tanulmányok során.

– Tavaly ősszel Junior Prima Díjban részesültél, majd a La Femme magazin programjában az „50 tehetséges magyar fiatal” egyike lettél. Mit jelentett ez neked?

– A Junior Prima Díj jelöltjei közé Sebestyén Mártának köszönhetően kerültem be, aki fontos pontja az életemnek. Három évvel ezelőtt a kapolcsi Művészetek Völgyében zenéltünk a Zala zenekarral. Márti itt figyelt fel rám. Azóta szoros kapcsolatba kerültünk, sok hasznos tanácsot kaptam tőle és közös koncerteken is volt szerencsénk együtt muzsikálni, nemcsak itthon, hanem Párizsban és Észtországban is. Megható érzés volt átvenni ezt a díjat, és valószínűleg ennek köszönhetem, hogy pár hónapra rá beválasztottak az „50 tehetséges magyar fiatal” mentorprogramba. Ebben a programban Rúza Magdi lett a mentorom, aki azóta sem engedte el a kezemet. Ezt a két elismerést együtt éltem meg. Elsősorban nagy médiamegjelenést jelentettek, és nagy pörgést hoztak az életembe.

– Úgy tűnik, amúgy is pörgős természetű vagy.

– És még el sem mondtam, mivel foglalkozom most a legtöbbit. Decemberre jelenik meg a második interaktív dalos-kifestő füzetem *NÉPI hang-színek* címmel. Ez egy különleges füzet, amelyhez a párizsi tanulmányok adták az ihletet. Komplex művészeti nevelésre törekszem, és ezt kisgyermek korban már fontos elkezdni. Jó alapokat kap az, akinek lehetősége van megismerni, hogy létezik egy ilyen világ is. Akivel ez megtörténik, bármire nyitott és fogékony lehet a későbbiekben.

– *NÉPI hang-színek... Milyen színe van a hangoknak?*

– Azért ez a címe, mert a népzene áll a középpontjában. A népi hangokat kották és egy CD segítségével, a színeket pedig, mint a népviseletek és motívumok hímzészvilágát, kiszínezhető rajzokon keresztül tárom a gyerekek elé. Az első füzetem gyerekdalokat, a most megjelenő téli füzet pedig a téli ünnepkör szokásdalaikat mutatja be. A tavaly megjelent első dalos kifestő füzetben mind az öt nagy dialektusból merítettem három-három dalt és az adott tájegységre jellemző viseletet mutattam be játékosan. Füle Viktória az illusztrátor, aki fantasztikus grafikus és barát. A most megjelenő füzet már speciálisabb anyag, itt arra fektettem a hangsúlyt, amit már Tekenyén is felelevenítettem: a hagyományokra és a népszokásokra. A november 30-tól farsang utolsó napjáig tartó téli ünnepkör jellegzetes népszokásait láthatjuk a kottákban, a rajzokon pedig megmutatkoznak ezek viseletben is. A hangszerek és hímzészmotívumok matrica formában lesznek játékosan benne. A hozzá tartozó CD-n tizenöt gyenesdiási gyermek és három pacsai nagylány éneklő dalokat, akiket kiváló énekpedagógusok, Csordásné Fülöp Edit és Pálos Henrietta készítettek fel. Edit nével már évek óta dolgozunk a megyében élő tehetséges gyermekek felkarolásán. A lemezen én is énekelek, és persze a Zala zenekar kíséri.

– *Mik a jövőbeli terveid?*

– Nagy büszkeségem ez a füzet. A következő hónapokban több helyszínen is bemutatjuk beszélgetések, gyermekkoncertek keretében. Az első helyszín december 12-én Zalaegerszeg, majd Vas megyében Gencsapáti, Budapesten pedig a Magyar Népi Iparművészeti Múzeum. Azután Lendvára, sőt Párizsba is eljutnak a *NÉPI hang-színek*. A pontos időpontokkal és helyszínekkel kapcsolatban a facebook-oldalamon lesznek információk, valamint a www.laposajulcsi.eu honlapomon, ahol meg is vásárolhatóak a füzetek.

– *Egyedi és sokszínű utat jártál be idáig. Milyen célokat, álmokat kergetsz még? Hogy szeretnéd látni magad a távoli jövőben?*

– A család az első és legfontosabb. Szakmai és emberi célom pedig már régóta egyértelmű: adni szeretnék minél szélesebb köröknek, közel hozni a népzene az emberekhez. Átadni azt, amit én is érzek, hogy a népzene egy csoda, és ami a legfontosabb, hogy ez a csoda a miénk. Gazdaggá tesz bennünket. Hiszem, hogy erre rá kell ébreszteni az embereket, mert nincs ennél nagyobb közösségi összetartó erő. Kellenek ezek az erők ebben a felgyorsult világban, hogy ne tévedjünk el.

Kertész Dalma

Kunyhó és palota

Keveseknek adatik meg, nekem eddig még soha, hogy egy tizenhárom évvel ezelőtti cikk folytatását írja meg, ráadásul ugyanabban a lapban. (Palota és kunyhó. Színpad, I. évfolyam, 1. szám, 2005. március. – Kunyhó és palota. Színpad, XIV. évfolyam, 4. szám, 2018. december)

A Hagyományok Háza elhelyezésének kérdése már alapításakor, 2001-ben felmerült, hiszen a Budai Vigadó épülete akkori állapotában, ráadásul a Magyar Művelődési Intézettel és kilenc bérlakással közösen, alkalmatlan volt a megálmodott intézmény elhelyezésére. Az akkori, felállványozott homlokzat, a szennyezett, füstös belső terek, a girbe-gurba folyosók, szintfelezések, az amortizálódott gépészet reménytelenséget és perspektívanélküliséget sugárzott anélkül, hogy hosszú távon láttuk volna a megoldást. Ezért aztán, mikor lehetőség adódott, hogy az akkor még három független intézmény otthonának tervezett majdani Művészetek Palotájában, a Soroksári út felőli harmadban elképzeléseink szerint építenének új otthont nekünk, nagy lelkesedéssel fogtunk bele a tervezésbe. Zoboki Gábor személyében hozzáértő, kéréseinkre fogékony építész nyertünk, és mellette egy nagyon jó csapatot, akikkel rohamtempóban elindult a tervezés. Azonban a kormányváltás után megváltozott a koncepció: Kiss Imre vezetésével intendánsi rendszer kialakítását határozták el, amely korábban egyáltalán nem volt a koncepció része, így azzal kellett szembesülnünk, hogy fokozatosan kiszorulunk az általunk megálmodott terekből. A kritikus pillanat akkor következett be, amikor azzal szembesültünk, hogy kevesebb területünk lenne, mint a Budai Vigadóban. Ekkor léptünk ki a tervezésből, vállalva a sokszor rosszindulatú támadásokat, de javasolva magunk helyett a Nemzeti Táncszínházat, akik máig örömmel látják el a tánc képviselőt az új koncepcióban.

Mi pedig a Corvin téren vártuk az idők jobbra fordulását. Közben kis híján megszüntették az intézményt, de nem hagytuk magunkat, dolgoztunk kitartóan és terveztük azt is, hogyan tudnánk a Budai Vigadót céljaink szolgálatába állítani. Hamar világossá vált, hogy a bérlakások kiváltása sem biztosít elegendő területet a próba- és tánctereknek, kivéve, ha a tetőteret alakítjuk át erre a célra. A 2006-2007-es homlokzatfelújítás végre megszüntette a szégyenletes, felállványozott látványt, a porticus is visszaépült, de ez semmilyen belső gondot, helyhiányt, gépészeti elmaradottságot nem orvosolt. Már nem potyogtak a kőbabák a tető alól, de a régi nyílászárókon ugyanúgy fúj be a szél, a Magyar Ál-

lami Népi Együttes ugyanúgy a régi, elavult színházterem színpadán próbált, a belső udvaron autók parkoltak, és előntötte a pincét a víz egy-egy kiadós zápor után.

A fordulat a 2015-ös évben történt, amikor a magyar kormány határozatban rögzítette a Budai Vigadó teljes rekonstrukciójára és annak finanszírozására irányuló szándékát, a döntést előkészítő tanulmánytervben tervezett forrást pedig Magyarország 2016. és 2017. évi központi költségvetésében előzetesen jóváhagyta. Először a bérlakásokat váltottuk ki, majd sor került a Nemzeti Művelődési Intézet kiköltözésére is. Valamennyi bérlői jogviszonnyal rendelkező lakóval sikerül a használati jog megváltásról megállapodni, a lakások kiürítése és birtokbavétele 2016 júniusáig megtörtént. A Házból nekünk is ki kellett költözni. Közben gőzerővel folyt a tervezés, ismét összeállt a „csapat”, amelyben benne voltak azok a szakemberek is, akikkel a MüPá-n dolgoztam. Kettős hasznosítású teret kellett ezúttal kialakítanunk a régen mozi terem helyén: a régi báltermi funkciót felidézve összecuszkható nézőteret, megnövelt és a hátsó balettermet is magában foglaló színpadot álmodtunk. A színház tervezésében Nagy Csaba és Benedek Botond építészek mellett (Archikon) – többek közt – Kiss István, a Magyar Állami Népi Együttes nagy tapasztalatú műszaki vezetője, Szabó-Jilek Iván tervező, Arató Éva akusztikus is nagy segítségünkre volt. A közönségforgalmi terek eredeti díszítésekkel, világítótestekkel való rekonstrukciója alapkövetelmény volt, úgy, hogy közben a termet a legmodernebb fény- és hangtechnikával szereltük fel. Az udvar lefedésével és akusztikai temperálásával még egy nagyon hasznos előadóteret és egyben agorát is nyertünk, a földszinti kávéház funkcióváltásával pedig egy olyan kamaratermet, ahol a néptánc, népzene „testközelből” élvezhető.

A rekonstruált házat ez év október 4-én avatta fel Orbán Viktor miniszterelnök. A bensőséges ünnepségre az egész Kárpát-medencéből jöttek vendégeink, akik egy-egy kis szák földet is hoztak az udvarban elültetett hagyományok fájának. Így most már elmondható: érdemes volt a „kunyhóban” maradni. Így lett ez a mi valódi palotánk.

Kelemen László

LEVÉLVÁLTÁS A „FÖLSZÁLLOTT A PÁVA” KAPCSÁN

Tisztelt Sebő Ferenc!

Személyes tisztelőjeként és a *Fölszállott a Páva* című műsor lelkes nézőjeként írok Önnek, hogy kommentáljam a november 9-i adásban szereplő *Danubia Tamburazenekar* bogyzislói muzsikája után elmondott véleményét.

Teszem mindezt a népzene, a néptánc, a szűkebb pátriám és a tamburamuzsika őszinte rajongójaként, aki az Ön munkásságán nevelkedett fel, és minden elemében nagyra értékeli azok munkáját, akik hozzájárultak, hozzájárulnak a magyar népzene megismeréséhez és népszerűsítéséhez.

Az ominózus adásban a *Danubia Tamburazenekar* előadása után Ön a saját bogyzislói gyűjtési emlékeiről beszélt, majd a falu változásairól, a Duna szabályzásának következményeiről. Majd ezt mondta: „*Hol népzeneék, hol nem népzeneék, ezeket nem nevezük népzeneének, ezek ilyen kedvenc zenék. Ők [a bogyzislói zenekar egykori tagjai] egymás között mulatságokban ezeket játszották. Néha magyar nóta paródiának tűnik, néha ennek, néha annak.*”

Megütöttek a szavak, mert igazságtalannak érzem mindahányat. Egyrészt azért, mert a műsorban való fellépés előtt szakemberek bírálják el, kik azok, akik bekerülhetnek a műsorba, és – tudomásom szerint – a tamburazenekarral is így történt, tehát a beküldött anyag alapján érdemesnek találták a televíziós szereplésre. Másrészt eszembe jutott egy passzus az Ön tollából született *Népzenei olvasókönyvből*, ami a következőképpen fogalmaz: „*A népzene, az élő minta után történő hagyományozásból fakadóan variánsokban él, melyek az írástalan kultúrák szabályai szerint típusokat, típus-csoportokat alkotnak. Térben és időben történő fejlődése során egyrészt stílus egység, másrészt a stílusok sokféleségének kialakulása felé halad. Egyes darabjai egyedi voltukban nem értékelhetők, csak nagyszámú gyűjtött adat teljes összefüggérendszerében. Széles körben uralkodó (sokak által és sokáig használt) kifejezési módról van szó, amely új dallamok születését, vagy új dallamok beolvasztását egyaránt lehetővé teszi. (Sok új hatás viszont újabb stílusok kialakulásához is vezethet.)*”

Az pedig csak ráadás, hogy a *Nagyapáink útján – Bogyzislói népzene* CD-borítóján Ön így ír: „*Nagy örömmel ajánlom a híres Bogyzislói zenekar reinkarnációját mindenki figyelmébe. Az Orsós Kis János vezette régi együttes előkelő helyen szerepelt mind a néprajzosok, mind a táncművelés fiatal zenészeinek toplistáján. A hagyományok drasztikus szétfoglalásának időszakában néhány erdélyi zenekarral együtt az ő muzsikálásuk mentette át azt a lelkesítő zenei élményt, amely a revival mozgalom motorjaként működött. Hidat képeztek a múlt és a formálódó jelen között.*”

A rend kedvéért: a *Danubia Tamburazenekar* erről a CD-ről a 14. számot, bogyzislói cigányzenét muzsikált

saját hangszerelésben. Ezek ismeretében egyértelműen kijelenthetjük, hogy a *Danubia Tamburazenekar* igenis népzenei játszott, és nem valami mást, pláne nem magyar nóta paródiát. Ha akart volna, akkor sem tehette, hiszen, ahogyan írtam, a fellépés előtt szakmai stáb véleményezte a produkciókat.

Az értetlenség csak fokozódik, ha ehhez hozzáteszem, hogy

a tehetségkutató műsor sikerességének talán az az egyik legfontosabb kulcsa, hogy a produkciókról szakavatott, megkérdőjelezhetetlen tudással rendelkező szakemberek mondják el a véleményüket. Ennek okán a zsűri felelőssége óriási, hiszen akik nem ismerik vagy érzelmileg nem kötődnek egy-egy műsorszámhoz, tényként fogadják el a hallottakat.

Sajnálom, hogy ebben az esetben a néző csak negatív ítélettel találkozhatott, és sajnálom, hogy nem esett szó a műsorszám szerkesztéséről, a zenei tempókról, a hangszerelésről, vagy éppen Csurai Attiláról, aki fiatal kora ellenére az ország egyik legjobb, ha nem a legjobb tamburaprímása. Abban a zenekarban, amely már régen megtalálta a saját hangját túl a saját stílusát is. Elszomorít, hogy így egy értékes produkció süllyedt el méltatlanul az elnagyolt kritikában, és vált hivatkozási alappá azok számára, akik egy adott zenéhez vagy hangszerhez való viszonyulásukat az Önök értékelései szerint határozzák meg.

Köszönöm, hogy elolvastam! Maradok tisztelettel.

Baja, 2018. november 26.

Mihálovics Ferenc etnográfus

*

Tisztelt Mihálovics Úr!

Meglepett levelének szenvedélyessége, mintha bizony ifjú barátaink az „Éhezők Viadalában” küzdenének az életükért. Szerencsére ez nincs így, de azért egy-két dolgot szeretnék tisztázni.

1. A „Döntők döntője” elnevezés egy általam nem különösen jónak tartott marketingfogás eredménye. Ez a műsor még csak nem is tehetségkutató, mert már felfedezett tehetségeket mutat be újra. Valójában egy nagy gálasorozat, amelyben jó benne lenni, mert ismertségre lehet szert tenni egy olyan TV képernyőjén, amelynek műsorstruktúrájából egyébként egész évben hiányzik a népzene-néptánc.

2. Nem „Utolsó Ítélet”, mely élet és halál kérdésében dönt, hanem egy televíziós játék, melynek szervezői úgy gondolják, hogy enélkül a verseny-látszat nélkül senki nem nézné a műsort. A zsűri sem igazi zsűri, mert nem pontoz, a közönség szavazata dönti el, hogy ki jut „tovább”. Hozzáteszem, ahhoz képest, hogy milyen sokan nézik az adást, nagyon kevesen szavaztak, nagyjából azt lehet gondolni, hogy ki-ki az

ismeretségi körében szervezte meg a telefonálókat, nem tűnik úgy, mintha spontán népszavazás lett volna.

3. A magyarországi revival népzenei és néptáncmozgalom egyik karakteres erénye, hogy tudományos publikációk ismerete mellett is visszanyúlt a forrásokig és az élő hagyományból merített élményt és játszani való anyagot is. Ez olyan fokú tudatosságot jelent, amit elődeink tiszteletreméltó kutatói tevékenységének köszönhetünk, és úgy gondolom, hogy ehhez méltónak is kell lennünk.

4. Nem fér bele ebbe a viselkedési normába (de a jogi törvényességbe sem) mások lemezeiről, rádióból, innen-onnan felszedett, tisztázatlan eredetű zenék kritikátlan utánjátszása. Nekünk már egyetemen képzett zenészeink vannak, akik közé Csurai Attila is tartozik. Tőlük elvárható, hogy tisztában legyenek azzal, hogy mit játszanak. Sok tanítványom kérdezte tőlem, hogy ezt, vagy azt a darabot „szabad-e” játszani. Mindig azt válaszoltam az ilyen kérdésekre, hogy mindenki azt játszik, amit akar, amivel el tudja magát fogadtatni a közönséggel. Egyetem vagyunk mi, nem pedig folk-rendőrség. Mint oktató csak azt várhatom és várom is el az egyetemre beiratkozott növendékektől, hogy bármit játszanak, tudják, hogy mi az.

5. Az én megjegyzésem a „nóta paródiáról” teljesen személyes vélemény volt, a hallgató műfajának ez a pengetősökkel játszása számomra kissé komikusnak tűnt. De mivel semmi bajom a magyar nótával és általában a műdalokkal, ezt a megjegyzést nem ledorongolásnak szántam. Ha annak tűnt volna, azt nagyon sajnálnám. Ezek is a magyar kulturális hagyomány részei, csak hát (akár magyar, akár cigány) népdaloknak azokat nevezzük, amelyeket sokan és sokáig játszanak. Én a zsűri többségének a felháborodását akartam rögtönzött megengedő véleményemmel kissé tompítani, mert úgy éreztem, hogy az egy kissé igazságtalan. Köleséktől tudom, hogy a muzsikus cigányok sokféle zenét ismernek meg közönségüktől és otthon mindenfélét játszanak is szórakozásból, de cigány folklórnak a cigány közösségek által sokáig használt darabokat értjük, és mint ilyeneket értékeljük.

6. A bürokratikus érvekre csak azt mondhatom, hogy tudomásom szerint a HH-ban senki sem hallgatta és bírálta el a zenéket. A „Nagyapáink útján”-ban leírt mondataimmal pedig a revival zenekar anyagát nem bíráltam, de a mozgalom motorjaiként az öreg zenekart emeltem ki. Zsoltit nagyon szeretem, munkáját tisztetem, és tőlem telhetően támogatom is, de már a revival gyermeke ő is, nem tekinthető hagyományban felnőtt adatközlő forrásnak. (A lemezmásolaton, amit kaptam tőle, a 13. sávon vannak a hivatkozott zenék, a hallgató nélkül.) De hát nem is tekintélyeknek kell döntenie egy anyag minőségéről, hanem az önállóan megszerzett szakismeretnek.

Végezetül hadd mondjam el, hogy annak ellenére, hogy egy kissé zavaros eredetű anyagot játszottak, én szívesen hallgattam már a múlt alkalommal is ezt a jó kedélyű zenekart, és örültem annak, hogy az egész ország láthatta őket. Merem remélni, hogy életük és működésük nem korlátozódik néhány bemagolt műsorszám színpadon való elismételgetésébe, hanem annyi jó anyagot szednek össze a tarisznyájukba, hogy abból lazán kirázhassák, amire szükségük van színpadon és azon kívül is.

Tisztelettel:

Sebő Ferenc

FOKOS: JÓKEDVEMBEN

Fonó, 2018, FA 418-2

A világhíró vajdasági zenekar második lemeze a Fonónál. Az együttes egyre többet játszik külföldön, a lemez kiadásának évében, 2018 őszén éppen bostoni koncertjükre, valamint európai többállomásos turnéjukra készülnek. Céljuk a magyar népzene, ezen belül különösen a dél-alföldi magyar tamburamuzsika lehető legszélesebb körben való megismertetése. Tanulni, fejlődni, muzsikálni akarnak és a lehető legtöbb emberhez, fiatalhoz eljuttatni a népzene üzenetét, hogy legyen, aki idővel majd átveszi a stafétát!

Keszég Ákos - hegedű
Szabó András - hegedű, basszprímtambura
Cseszák Zsombor - hegedű
Csonka Balázs - harmonika, prímtambura
Szerda Balázs - brácsa, tamburakontra
Jovánovity Péter - bőgő

Közreműködők:
Ölveczky Tamás - klarinét
Zimber Ferenc - cimbalom
Csizmadia Anna, Szabó Annamária, Szerda Ákos - ének

Külön köszönet az önzetlen szakmai segítségért Salamon Beátának!

A felvételek a Fonó Budai Zeneházban (Kulturpart Stúdió) készültek 2017-ben. Felvétel: Kopcsik Márton, Walczér Dávid; keverés: Kopcsik Márton (Bresaola Stúdió, Budapest); fotó: Budimlic Ármin; grafika: Barcsik Géza

Zamatosan

Írta: Móra Ferenc

Rég nem örültem úgy hivatalos parancsnak, mint a káromkodási tilalomnak. Hű, a kirelejumát neki, ez aztán döfi! Különösen, ha végre is tudják hajtani, de ebben nem vagyok egészen bizonyos. Szegeden vagy húsz esztendővel ezelőtt megpróbáltuk már mink ezt, de ugyan megjártuk vele.

Ott voltam azon a nevezetes tanácsülésen, amelyiken a szenátor urak meghozták a káromkodási törvényt. Úgy kezdődött, hogy Rainer főkapitány úr kivette a szájából a tajtékpipát, és kimutatott a szárával az ablakon:

- Ezökkel is csinálni köllene már valamit.

- Kikkel, főkapitány úr? - rezzent föl a szundikálásból Pálffy Ferenc, az öreg polgármester. (Mert olyan ágyúszavú, nagy mahomed ember volt a főkapitány, Isten nyugtassa szegényt.)

- Ezökkel a lepcsős szájú, guggon ülő kofákkal, a fenérágja mög a nyelvüket. Olyan förtelmes káromkodást visznek véghöz, hogy még az én szömöm is majd kiég, mikor elmögyök előttük.

Megszólalt Fodor Károly, az adószenátor, aki olyan arasztos kis ember volt, hogy a haló porában se értem meg, hová fért bele annyi malícia.

- Inkább büszkék lögyünk rá, Jóska! Nemzeti virtusz az. Etnográfiai kuriozitász.

- De a szentségít ennek a ribanc népnek...

- Ugyan, kérlek! A múltkor itt járt a Seemayer Vilibáld, a pesti Néprajzi Múzeum igazgatója. Barátom, a Vilibáld egy óra alatt három noteszt telejegyzött specifikusz szögedi káromkodással, s közben folyton cuppogott, mintha árpacukrot szopogatna. Azt mondja, ilyen nemzeti zamata még a kecskeméti káromkodásának sincs, pedig azok is magyarok ám.

- Nohát, én majd rëndöt csinállok, Krisztusa ne lögyön ennek a kutyafejú tatártól fattyazott szégyöntelen népnek! Itt veretök rá huszonötöt a városháza előtt, akit a rëndérim káromkodáson kapnak. Hogy a nehézség cifrázná ki a füle gombját annak is, aki védelmébe vöszí az ilyen isten nélkül való, lator beszédöt!

De már akkor az asztalt verte a jó ember. A kis Fodor pedig annál kedveteltebben incselkedett vele.

- Mögöszöm a saját fejem, ha csak egy pattogatott kukoricász kofát is leszoktatsz a káromkodásról, Jóska.

Mondott erre az ajánlatra a kegyesz szándékú főkapitány olyant, hogy én azt le nem írhatnám a káromkodási tilalom nélkül se - pedig istenuccse, volt benne ősi zamat. Még a Mária Terézia-kép is belepirkadt a falon, pedig az már mindenhez hozzáedzödött, volt a háta mögött vagy százhatvan esztendő.

A tanácsurak barátságosz eszmecseréjének az lett a vége, hogy törvényt tettek a káromkodász ellen, s azt köztudomásra hozták dobbal és plakáttal.

S az eredmény? Az lett, hogy ezer esztendő alatt nem értünk olyan káromkodosz hetipiacot, mint azon a szerdán, amikor a törvény életbe lépett. Akkora volt a zshivaj, hogy nem lehetett szót érteni a polgármester szobájából, amelynek az ablakából figyeltük a premiért.

- Te, Jóska - nevetett Fodor szenátor -, én úgy hallom, most már nemcsak a kofák káromkodnak, benső ihletből, hanem a rendörök is, de persze ök hivatalból. Hallgasd csak!

Rainer főkapitány letette a pipát, és fölvette az öreg polgármester görbe botját.

- No, majd lesz itt rënd mingyárt.

Kisvártatva visszajött nagyon megcsendesedve.

- Nem minden röndér káromkodott - magyarázta -, csak minden második. Csak akinek kofa a felesége.

- Káromkodott? - húzta fel a szemöldökét a kis Fodor.

- De én úgy hallom, még most is káromkodik a te hadad, Jóska.

A főkapitány fölvette a nagy pipát, s rágyújtás közben adta meg a feleletet.

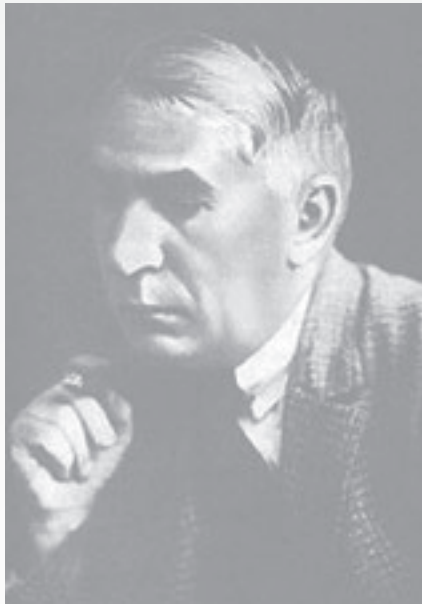
- Barátom! A röndér is embör. Nem tilthatom mög neki, hogy legalább egyszer ő is őszinte véleményt nyilváníthasson szömtül-szömbe az asszonnyal.

Hát ilyen tapasztalatok után körülbelül én is azt merném mondani, amit Fodor szenátor úr mondott, s legalább a fél fejemet rá merném tenni, hogy a szittyák ezután se kötnek csomót a nyelvükre.

De úgy nézem, nem is a szittyáknak csinálják ezt a törvényt, hanem a pestieknek, azok pedig jó emberek, és minden hivatalos írást respektálnak. Láttam én azt a múltkor az Állatkertben is. Ott egy ketrecre az van írva, hogy „fehér bivaly”, a másakra meg az, hogy „fekete bivaly”. Csak-hogy az egyik ketrecből át lehet sétálni a másikba, a fekete bivaly átment a fehér bivaly ketrecébe, a fehér a feketébe, és úgy hallottam, mint most hallom, ahogy a pesti apa magyarázza a fiának, hogy a fehér a fekete és a fekete a fehér. A józan ész tévedhet, de az írás nem.

Az is olyan Pesthez szabottnak vallja a rendeletet, hogy a „zamos” káromkodás meg van engedve. Sőt az talán kívánatos is ezen a nemzetközi Pesten, a kutyafáját neki! Csakhogy mit tudja ezt ez a szegény pesti nép, hogy mi van magyar zamat?

Hát én szívesen segítem a nyomjelzésben. Például abban, hogy „a kutyafáját!”, nincsen semmi nemzeti zamat. A kutyafa egy orvosi cserje, botanikus nevén rhamnus frengula, soha azt ember magyar parasztnak a szájából nem hallotta, s egyetlen klasszikusban meg nem találni. Az valami finomkodó úri csinálmány, húsz-harminc esztendő lehet. A magyar ember az istenfáját szokta emleget-

ni, s ez ellen nem lehet senkinek kifogása, mert az még az ázsiai magyar istennek a fája. Különben olyan sem fű, sem fa növény az, ürömfajta, minden falusi kertben van, magam is nagyon szeretem a szagát, sőt emlegetni is emlegetem, ha a sora kijön. Nem nagyon erőteljes káromkodás, olyan tejbekása zamata van, s olyankor ajánlatos kultiválni, ha például a borbély megvágja az embert. Zamosabb káromkodástól megijed, és újból vért ereszt az áldozatból.

Háztartási alkalmazottakkal szemben igen hatásosan alkalmazható a „bútorraktár” és az „interparlamentaris konnferencia!”. Nagymosás idején igen jó a „mézes mártogatta, mákos terregette!”, és csak végső szükség idején folyamodik az ember ahhoz, hogy

„tarrka kuttya, tarrka, kacskarringón kuttyorodott farrka!”. Én olyankor állítom vele helyre a tekintélyt a házban, mikor az íróasztalomon rendet csinálnak.

A lányomat azzal szoktam fegyelmezni, hogy „arraerirriorrourru!”. (Ezt Jókaitól tanultam, az pedig tudvalevőleg igen értett hozzá.) Egy kis dialektuskülönbséggel még az öreg nagyságát is meg lehet szelidíteni. Annak azt kell mondani, hogy „harraherrehirrihorrohuru!”.

Ha az unokám beleiszik a tintába, nem ismervén még annak részegítő hatását, arra azt kiáltom rá, hogy „plum-pudding!”. Ennek inkább angolos zamata van, de hát ez is azt bizonyítja, hogy a magyar alkotmány meg az angol alkotmány közt sok rokonság van. (Nincs kifogásom ellene, ha erre a bizonyásra a parlamentben is hivatkozik valamelyik szónok. Megszorult ember nem válogathat.)

Igaz, most írják hazulról, hogy az unokám nem az én nyomdokaimon halad. Ő azt mondja, mikor haragszik, hogy „azs anád!”. Lehet, hogy ez már beleütközik a rendeletbe, de húsz hónapos ember törvénytudatlanságáért még a jó Isten felelős.

[In: *A vadember és családja; Nádi hegedű. Mórá Ferenc válogatott művei. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1981.*]

A TÖRTÉNELEM ORSZÁGÚTJÁN

Naplók, levelek, visszaemlékezések

1979-ben ismerkedtem meg a nagytehetségű, istensegítsi származású Lőrincz Imrével és több, ugyancsak nagytehetségű családtagjával. Elsőként egy szép kiállítást rendeztünk alkotásaikból az Érd Városi Művelődési Központban. Imre bácsi faragásaival, menyé, Lőrincz Aladárné bukovinai szötteseivel, fia, Lőrincz Vitus festőművész tűzzománcaival mutatkozott be. A közös munkálkodás során tudtam meg, hogy Imre bácsi naplót vezet, amelyet tizenhat éves leánya halála miatt érzett fájdalomában kezdett írni. Krónikájában családja sorsán kívül a bukovinai székelyek életét, viszontagságait is igyekszik megörökíteni. Elkértem a naplót, és felajánlottam az anyag sajtó alá rendezését. Ötévi fáradságos munkával megszületett Lőrincz Imre vaskos életregénye „A bukovinai Istensegítstől a völgyeségi Majosig” címmel, amit a Magvető Kiadó adott ki 1986-ban.

Míg a könyv készült, sokat jártam Majosra, újabb családtagokkal ismerkedtem meg. Imre bácsi hűgával, Miklós Gáborné Lőrincz Borbálával is. Bori néni hozzám és leányomhoz írt megindító levelei az „örök árvaságról” beszélnek, melyet az első és második világháború millió és millió hadiárvája egész életében hordozott.

Bori néni nagyon szerette volna, ha az ő fájdalmas életének regényét is világra segítem, amire sajnos idő hiányában nem vállalkozhattam. Azért, amiben csak tudott, segített, sokat mesélt édesanyjukról, özvegy Lőrincz Antalnéről, aki Kodály Zoltán adatközlője volt már Bukovinában is. Bori néni kezembe adta féltve őrzött fényképeiket, leveleiket, ezeknek nagy része belekerült Imre bácsi könyvébe. Ilyen volt az I. világháborúban odaveszett édesapjuk levele is, melyet alább közlünk.

(Kóka Rozália)

Lőrincz Antal 1914. aug. 25-én kelt levele feleségéhez, Nyisztor Mártához

Indítom levelem hozzád Márta, akit nem gondoltam, mert felfáradsz, és egy éjet nem tudtál várni értem, hogy én bár még egyszer megláttalak volna, és egy búcsúcsókot adtam volna a te kicsi szájadra. De nem voltam érdemes, hogy te egy napot elszánj és itt maradj. Azt számítottad, a dolog marad, ha értem vársz, és elmentél haza. Pedig én pénzt is adtam volna neked, amivel hazamenj a gőzösön, és még maradt volna meg is, a költséden küjél dolgost is fogadhattál volna. Látod-e, én értetek mennyit éjezem, hogy a hazát megmentjük a tük számatokra, akik otthon vagytok, és mü itt keservesen, vérrel keressük a hazát, mert most is sok vérbe került, akit tük nem láttatok, mennyi halottunk volt. Azt tudtuk, mü is elveszünk, csak vajegy hírmondó marad. De a boldogságos Szűz Mária és a Jézus velünk volt, és a bátorság, nem hagyott el a Jóisten. De kicsin maradtunk épen!

Mü hál' Istennek szerencsésen megszabadultunk innet, de nem tudjuk, ezután mit érünk, az Isten tudja. Azért kellett volna münköt hazavárjatok a helyünkre, hogy meglássunk, mert a mü életünk most olyan, mint a madár az ágon. Most látom, most nincs, mü is olyanok vagyunk. Egy golyó elderdül a fejünk felett, és elveszünk, mint a harmat, odaleszünk. Óh, te Márta, ha te láttad volna, hogy vártuk mü az estét, hogy elémennünk a szállásunkra, hogy tüktöket meglássunk. Nekünk a hírt egy andrásfalvi ember elhozta volt még délkor, hogy a cibényi (Tibeni vagyis Istensegíts) asszonyok itt vannak a városban, ezek meg ezek, de nem volt szabad nekünk a szolgálatot otthagyni. Ó, be hosszú volt nekünk estig várni, hogy tüktököt meglássunk! Elhozta a Jóisten az estét, elémentünk, és futánk, ahányan voltunk, annyi felé, hogy valahol megkapjunk. Egyik villanyra ült, a másik az espotály felé futott, a más a vámoshoz. Kérdeztük a vámost és azt mondta a vámos, elmentek az istensegítsi asszonyok haza. Óh, nekem be nehezen esett, te Márta! Azt tudtam, a szívem ki sem bírja. Hogy nem tudtál megvárni? Egy idegen lettél volna is, nehéz lett volna, hogy meg ne lássam, hát, hogy te jártál ott, és nem láttalak meg, hogyne lett volna keserves. Úgy kerestünk a városon, a szívünk hasadott el, hogy merre fussunk, és hol kapjunk meg? Napnyugta után eléjöttünk, mü annyival késtünk tőletek, hogy tük mentetek az alsó falu végén ki a városról, mü meg jöttünk a felső faluvégén. Óh, te, mért nem tudtatok veszteg ülni? Látod-e, az az úr, aki a neveteket felírta, az rólátok gondoskodott volna. Óh, jobb lett volna fel se jöjj, hogy ilyen szerencsétlen voltam, hogy nem találkoztunk.

Továbbá Vilmos, édestestvérem, akit mondtam, segélj valamit, amit tudsz az én életemen, és látogasd meg az én hat árva gyermekemet és a feleségemet. Ne felejsd el őket, mert nekem ök felejthetetlenek. Vilmos! Marival együtt kérlek, én reátok bízom őket, mert tüktöket tudlak közelébb, és látogassátok meg őket. Bár tanyítsad valamire, ne úgy nézd meg, mint eddig, hanem jobban, mert én most nem vagyok köztük, hogy tanyítsam őket. Nekem az nem esett jól, amennyit jártál a mü életünkbe, amíg én otthon voltam, mert egy kicsit jártál, sokszor lementél az úton és fel, de elkerültél. De az nekem fájt, mert testvérek voltunk. Én téged nem tudtalak sokszor elkerülni, pedig akartam, hogy nem szólok neked, de nem engedte meg a szívem, hogy neked ne szóljak.

Most hozzád szólok, Kata, te is látogasd meg az én árváimat. Isten veletek édes testvéreim, a Jóistenre kérlek, bocsássatok meg nekem tiszta szívből, mert én is megbocsátok nektek tiszta szívből, mert Isten tudja, látlak-e még meg vagy soha. Ne gondoljátok, hogy én elfelejtelek, mert én nem felejtelek el tüktököt. Immár elig tudok írni a könyveimtől, lehet, soha többet meg nem látlak tüktököt.

Ezt írtam agosz. 25.

Most minden jót kívánok Zsuzsi ángyomnak, Vilmosnak, Marinak a gyermekeikkel együtt. Katának a gyermekeikkel együtt, nanyámnak. Sógorom hol van? Imádkoztatok édes atyámfiái értünk, mert nekünk csak szabadulás kell, egyebet nem kívánunk a Jóistentől semmit, csak szabadulást várunk. Óh, Istenem, adj békességet és nyugudalmat mindennek és hazát! Hull a könyvem, mint az eső, hogy távol vagyok tőletek, és alig látok. Isten veletek!

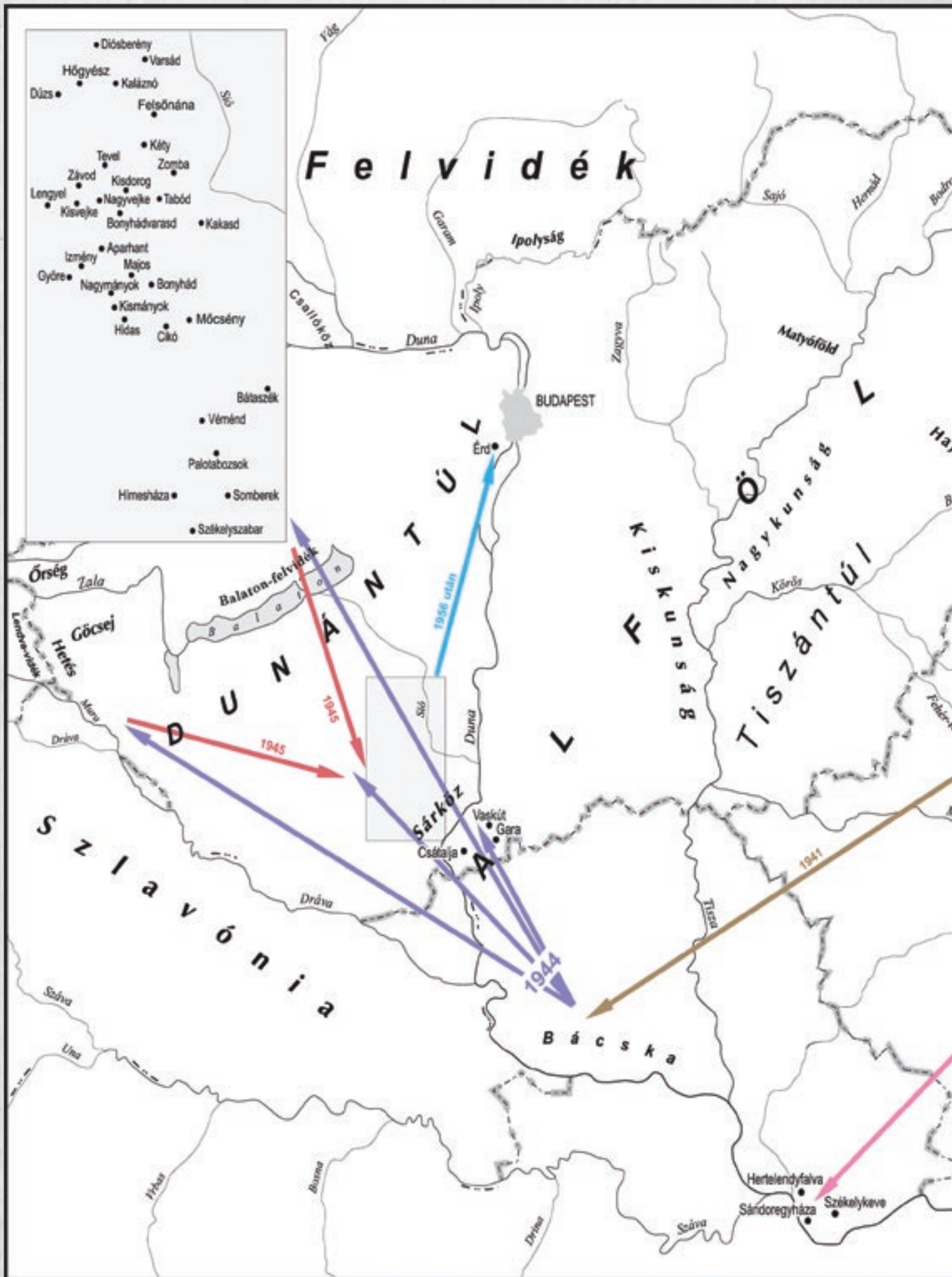
Lőrincz Antal
Ámen.

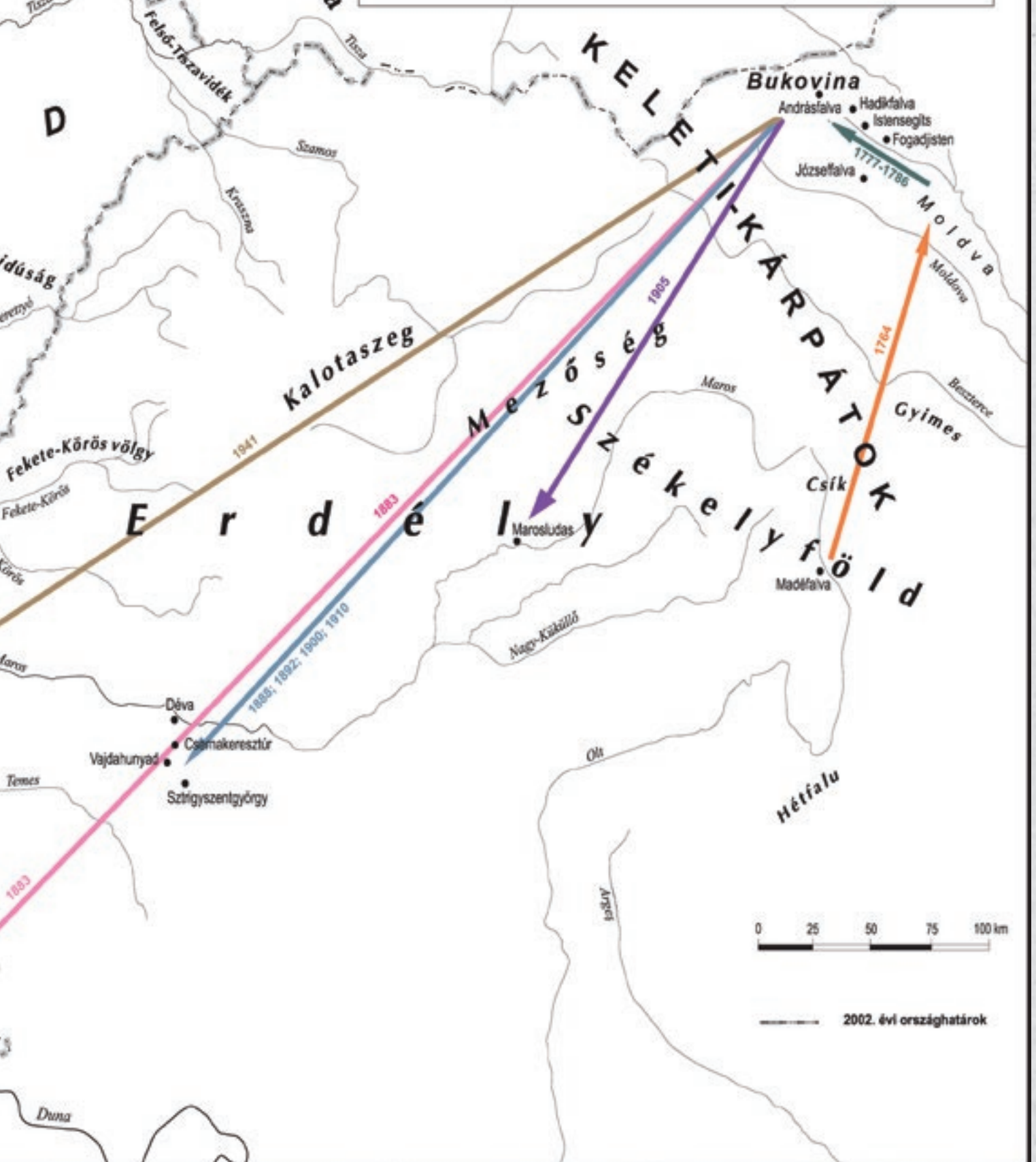
Kodály Zoltán és özve. Lőrincz Antalné Nyisztor Márta az Erkel Színházban 1952. december 16-án, Kodály 70. születésnapján

Lőrincz Antalné Nyisztor Márta elárvult gyermekeivel és Lázár nevű testvérével (jobbról a harmadik Lőrincz Borbála)

A bukovinai székelyek vándorlása 1764–1960

Lőrincz Borbála

Lőrincz Imre fiatalon elhunyt kislánya, Etelka a nagymamájával,
özv. Lőrincz Antalnével

Dr. Németh Kálmán (reverendában) meglátogatja Miklós Gábor
juhászatát a bukovinai Istensegítsen
(bal szélén özv. Lőrincz Antalné Nyisztor Márta)

Lőrincz Ádám, Nyisztor Márta és ura, Lőrincz Antal

Kóka Rozália és Miklós Gáborné Lőrincz Borbála (Majos, 1981)

Miklós Gáborné Lőrincz Borbála levelei Kóka Rozáliához és lányához

1980. VII. 15.

Kedves tanárnő, Rozália meg a lánya!

[...] mi van a levelekkel, amit én átadtam akkor este? Nem szeretném becsapjon, nagyon fájna. Idáig úgy érzem mindenki becsapott, hogy odaadtam, azt mondták, többet nem látom meg, csak a másolatát. Engem édesapám saját kezeírása érdekel, amire mindig vigyáztam, őriztem. Ha olvastam, úgy érztem, ővele, édesapámmal beszélgetek. Ő írta, az ő kezében volt ez a levél, ami az enyémben van. Többször hullottak könnyeim, mikor olvastam. Neki fájtunk, hogy árván kell hagyjon minket. A levél tartalmából megérthették az ő fájalmát is.

Arra emlékszem, mikor az udvaron voltunk, kísértük ki az állomásra, az egyik kezem fogta apám, a másikat anyám. Apám énekelni kezdte: „Udvarom, udvarom, szép kerek udvarom, / Nem söpör ki többé az én gyenge karom...” A másik ének: „Földjeimet buja gaz veri fel, / Nem lesz ki megmívelje szorgalmas kezivel...” Aztán azt mondta édesanyámnak: „Mostantól úgy gondolkozzál, nem csak anya vagy, ezután apa is. Most én úgy elmegyek, soha nem látlak meg titeket, és engem sem láthattok soha többé.” Úgy is lett, soha szabadságra sem járt haza, Ázsia földje takarta el édesapánkat. Hatan maradtunk árván. A legnagyobb 12 éves, a legkisebb 1 éves. A legnagyobbat pécsi föld takarja.

Bukovinában, 1926-ban kórházban voltam, a lábam nagyon fájt. májustól augusztus 20-ig, Szent István király napján hoztak haza. Édesanyám járt hozzám a kórházba. Két testvérem katona volt, Imre, Gergely, kettő kicsi. Többször sírtam, édesapám elmaradt a háborúban. A mellettem fekvő kislányt az édesapja látogatta többször. Elgondoltam, ha édesapám élne, engem is meglátogatna. Ez nagyon fájt nekem. Jární tudtam akkor már. Egyszer az ajtó kinyílt, odamentem, becsuktam. Másodszer újból kinyílt, becsuktam, harmadszor is kinyílt, hullani kezdtek a könnyeim: most édesapám járt el, meglátogatott, azért nyílt az ajtó, amit soha nem felejték el. Lefeküdtem, sírtam, nappal volt ez a történet nekem, mások is látták. [...]

*

1982. X. 27.

[...] Kodály Zoltán tanár úr 1912-ben [valójában 1914 áprilisában] járt minálunk Bukovinában, saját házunknál Istensegítsen, amire én nem emlékezhetem, mert kicsi voltam. Édesanyámtól hallottam, milyen énekeket énekelt Kodály tanár úrnak odahaza, Bukovina-Istensegítsen.

1952-ben, amikor már itt voltunk Magyarországon, édesanyám velünk lakott, eljött ide, Majosra egy tanítványa, [Rohan-]Csermák Géza volt a neve. Azt mondta anyámnak, hogy egy meglepetést akarnak Kodály tanár úrnak rendezni a 70. születése napjára. Kérte, hogy utazzanak fel Budapestre, december 16-ra, az ünnepség az Erkel Színházban lesz megtartva. Azokból az énekekből, amelyeket Bukovinában énekelt a tanár úrnak, kettőt énekeljen el, és köszöntse fel a 70. születése napjára. Anyám meg is ígérte, de azt mondta, hogy az ő gondolata szerint fogja köszönteni. Mást ő nem tud tanulni, csak amit érez a szíve a magyar hazában, amit el is mondott a tanár úrnak. Két éneket énekelt. Az egyik: „Kerek utca szöveget, / Jártam én ott eleget.” A másik ének: „A hadiki templom előtt háromágú diófa nőtt, / Három ágának hat levele, azon van a rózsám neve.” Ez volt a meglepetés Bukovinából 40 év múlva. A magyar hazában volt személyesen a találkozásuk. A szavakat is tudom, mint köszöntötte anyám a tanár urat, de lehet, hallották a rádióban a megismétlést a múlt hetekben, hétfő nap volt. [...]

Itt, Majoson is beszélt egy fél órát édesanyám Nórának életünk sorsáról. Ő a saját házunknál vette fel rádióra és azután a rádión leadták. Mi nem tudtuk mikor. Aztán megkértük levélben, hogy ismételjék meg, hogy édesanyám is meghallja. Megismételték és levélben megírták, hogy mikor lesz. Így mindegyik testvérem, anyám is hallotta saját szavait a rádióban. Felköszöntése után levelezett anyám a tanár úrral. Édesapámat siratta mindig, és hogy mennyit szenvedett, hogyan nevelt hatunkat édesapánk nélkül. Édesapám az 1914-es háborúban halt meg, Ázsia földje takarta el közülünk. Kodály tanár úr megértette a bánatát. Megírta neki azt is, hogy mikor 1944. októberiben Bácskából, Istenesről menekültünk, Szabadka előtt megállítottak minköt a partizánok, reggelig vártunk ottan az esőben. Reggel visszakényszerítettek oda ahonnan elindultunk, de már semmi nem volt a miénk, csak a mezei munka, amíg vége nem lett.

Jeles napon, december 8-án vagy 9-én, Végso Boldogasszony napja szombatján vittek el bennünket a kocsik zuhogó esőben a táborba. Vasárnap Topolyán aludtunk a katona kaszárnyában. Reggel vittek tovább Szikicsre [Szegegy]. Ami kis ruhánk volt azt szárítottuk, hogy legyen amiben háljunk. Huszonketten voltunk két szobában, a földön aludtunk. 1945. február 16-án a többséget elengedték, édesanyámat is, minket az urammal nem. A férjem fejőjuhász volt, a szerbek is a birkákhoz tették, összeszedték az ottani birkákat. Később engem is oda tettek dolgozni. A birkákat meg a kecskéket kellett fejni, túrót csinálni az ott levő nép számára, nem nekünk.

Apósom két kérvényt csináltatott, hogy minköt is csapjanak el. 1945. május 25-én engedtek el, május 31-re értünk Csátaljára. Onnan 1947-ben elhívtak Bonyhád-Majosra. Akkor édesanyám már 70 éves volt, Csátalján a nyugdíjat kapta édesapám után, de Majoson nem adták meg sem az öregségit, sem édesapám után (az özvegységi nyugdíjat). Hiába mondta a Hegyi jegyzőnek: – A férjem után keresem, más helyen megadták, Romániában is, csak Majoson vették el. A védíját keresem, mert a férjem a háborúban maradt!

A tészben a földünk benn volt, de édesanyám már idős volt, beteg volt, dolgozni nem tudott már, de akkor is az énekek meg a levelezés voltak az eszében.

1963-ban, talán 1964-ben Kodály tanár úréknak írtam vagy 20 darab hímes tojást, amit pirosra festettem, az irata fehéren maradt. Húsvétra küldtük el kedden, szombaton már kaptuk a köszönetet, cukorkát, csokoládét. Két hét múlva jöttek kocsival. Kodály tanár úr édesanyámat Nyisztor Márta néven kereste, de apám után özvegy Lőrincz Antalné volt, így megtalálta. Többet beszélgettünk vele, nekünk is meglepetés volt mikor jöttek, mert nem tudtuk előre. Anyámtól kérdezte, hogy:

– A nyugdíjat kapja-e már?

– Még semmit se!

Azt mondta Kodály tanár úr:

– Hisz bent vannak a tészbe, az idősök öregségi járadékát, vagyis a nyugdíjat kell kapják!

Így kapott anyám öregségi járadékot, 260 forintot havonta. Négy évig kapta, 82 éves korától, 87 éves volt mikor meghalt. [...]

A „telt házas” koncert

Amikor az Állami Népi Együttesben muzsikáltunk, ott dolgozott Székely Zsiga, aki Erdélyből, Lőrincréve mellől települt át Karsai Zsiga bácsival. Fiatal volt, jól táncolt, sőt hegedült is. Sokszor töltötte a szabadidejét velünk, és a hegedűjét is hozta, muzsikáltunk. Taníttatta, hogy hogyan volt a szokás náluk, hogy húzza a bőgő, vagy a kontra. Egészen szépen beletanultunk a lőrincrévi muzsikába, amikor felvetette, hogy hívják őt Lentibe, egy estét kéne szórakoztatni a nagyjérdeműt, elmegyünk-e vele.

– Persze – mondtuk, és Fájerral, az ÁNE főfőrelindultunk.

– Anyu csörög, apu pörög! Csinálunk egy jó bulit! – mondogatta Székely Zsiga, aki igazán jókedvű, mulató ember volt.

Az ottani szervező, amikor hallotta a muzsikánkat, megkérdezte, nem jönnénk-e egy koncertet adni Lentibe mint Téka együttes. Megszervezné a Művelődési Házban, keresnénk is valamit, útiköltséget is fizet, mert hát elég távol van Lenti Budapesttől.

Így is történt, megvolt az időpont, mi pedig felkerekedtünk. Millió hangszert vittünk, a bőgőtől a tekerőig, dudáig, cimbalomig, dob, kobza és a kisebb hangszerek. Megérkezésünkkor zárva találtuk a Művelődési Házat, úgy kellett kutatni a szervezőért, de csak meglelt. Fent az emeleten volt a színházterem, fel is pakoltunk, szépen berendeztük a színpadot, a szervező pedig kényelmesen szedegette le a porfogó lepedőborítást a széksorokról. Egy idő után, ahogy ott téblábolt mellettünk, megszólalt: „Be kell, hogy valljam, én ezt a koncertet elfelejtettem meghirdetni, erről nem tud senki, nem lesz közönség!”. Nekünk elállt a szavunk. Várakoztunk egy kicsit, hátha valaki hallott a koncertről, de nem jött senki. Nincs mit tenni, összepakoltuk a hangszereket, és lecuccoltunk. Ahogy lépünk ki az utcára a kocsihoz, ott áll az ajtóban egy édesanya a kisfiával, és kérdezi:

– Maguk a Téka együttes?

– Igen! – válaszoltuk.

– A kisfiának azt adtam nyolcadik születésnapjára, hogy meghallgathatja a Téka együttes koncertjét – mondta ő.

Egymásra néztünk, egy másodpercnyi tétovázás után azt mondtuk:

– Tessék bejönni, mindjárt kezdődik a koncert.

Visszacigöltük a hangszereket az emeletre, berendeztük a színpadot, úgy, hogy a kisfiút a színpad közepére ültettük, mi pedig körbe ültük, és neki játszottunk.

Édesanyja az első sorban ült, patakzottak a könyvei, mi pedig az egyórás műsorunkat eljátszottuk nekik. A kisfiúnak a szeme, szája tágra nyílván, az egyik legszebb élményét végigélve nézett, csak nézett. Elbúcsúztunk, az anyuka nem győzött hálálkodni.

Hazajöttünk, majd két évre rá kaptunk egy levelet az anyukától, hogy őt nevezték ki Kanadában kulturális attasénak, szervezett egy

LÁNYI GYÖRGY „MESÉLD EL, GYURKEDLI...!”

HANGOSKÖNYV MELLÉKLETTEL

Baráti összejöveteleken sokszor meséltem el olyan történeteket, amik nagy vidámságot, vagy éppen megrökönyödést váltottak ki a hallgatóságban, hiszen a Téka negyvenéves fennállása alatt nem mindennapi élményeket éltünk át. Egyik éjszaka úgy döntöttem, hogy összeírom egy táblázatban a történetek címeit. Ekkor derült ki a számomra, hogy mekkora anyag gyűlt össze, és arra gondoltam, jó lenne, ha máshoz is eljuthatna. Első ötletem az volt, felteszem a YouTube-csatornára a Téka Archivumba.

Amint gyűltek a történetek a számítógépen, kikértem egy-két barátom véleményét, akik egyöntetűen azt tanácsolták, hogy adjam ki ezt könyv formátumban is. Húzódoztam tőle, de végül beadtam a derekamat, és nekiláttam annak, amit korábban soha életemben nem csináltam. Persze sokan segítettek, de nekem is csak közben derült ki, milyen bonyolult dolog egy könyv megírása és kiadása.

A Téka együttes megalapítása óta eltelt negyvenéves időszak története mellett a magánéletemből szintén kerültek bele elmesélések, hiszen az együttes élete természetesen az én életem, a szó szoros értelmében is. A sok teroem mellett most lezártam egy időszakot, de fontosnak érzem, hogy maradjon róla egy lenyomat...

Lányi György népzeneész

Téka turnét, vár szeretettel. El is terjedt közöttünk a mondás: „Soha nem tudhatod, ki ül a nézőtéren, mindig azoknak játszunk, akik ott vannak, és ne azon bánkódjunk, hányan nem jöttek el!”.

(Lányi György: „Meséld el, Gyurkedli...!” – Történeteim a Téka együttesben eltöltött negyven év időszakából. Szerzői kiadás, a Hagyományok Háza terjesztésében.)

„Minket anyánk megátkozott...”

Rövid idő alatt, különböző érdi munkahelyeken négyórás állásokat vállaltam. Könyvtár, GAMESZ [Gazdasági Műszaki Ellátó Szervezet – a szerk.] stb. Az érdi tanácsnál is eltöltöttem néhány hónapot mint oktatási főelőadó. Sehol nem találtam a helyemet. Hamarosan kiderült számomra, hogy én egyáltalán nem vagyok alkalmas a hivatalnoki munkákra. Fájó szívvel visszamenekültem a tanításhoz. Fel is vettek a Diósdí Általános Iskolába, ahol tanítványaimnak köszönhetően máig is emlékezetes, szép másfél évet töltöttem.

Még a művelődési házban – mivel nem volt népművelői végzettségem –, beadtak egy kétéves *Szocialista kultúra és közművelődés* elnevezésű tanfolyamra, a Marxista-Leninista Esti Egyetemre. Reméltem, ha elmegyek tanítani, nem kell a tanfolyamot elvégeznem, de nem így történt. Az iskolából „utánam nyúltak”, végül meg kellett írnom a szakdolgozatot is, mert különben az igazgatóm kirúgással fenyegetett.

Amúgy is rengeteg bajom volt már akkor. Rágondolni sem szeretek. A „Hegyen s földön járogatok vala” című könyvemben megírtam, hogy „viselt dolgaimért” – székely és csángó előadásaimért, „gyanús személyekkel” való érintkezésért, moldvai utazásaimért – rám szálltak a nyomozók és mindenhová követtek. 1979 februárjában agyérögörcsöt kaptam, és a Hárshegyen kötöttem ki. Két évre leszázalékoltak. Az orvosok úgy gondolták, hogy a tanítás viselt meg annyira. Azzal bocsátottak el a kórházból, hogy soha többé nem taníthatok. Hosszú hónapokig olyan beteg voltam, hogy nem bírtam kimenni egyedül az utcára.

Azt mondják, minden jó valamire, a rossz élmények is a javunkra válhatnak. Ez a hosszadalmas betegség nekem felért egy „egyetemmel”.

Még megbetegedésem előtt megismerkedtem az istensegítsi származású, Majoson élő Lőrincz Imre bácsival és a családjával. Érdekesen kezdődött.

Egy este a szüleimnél voltam látogatóban. Az ajtóban tébláboltam, édesanyámmal beszélgettem. Már menni készültem, de mindig eszünkbe jutott még valami, amit meg akartunk beszélni. Édesapám a híradót nézte. Egyszer csak felkaptam a fejemet. A tv-ben óriási kiállítótermet mutattak, tele volt bukovinai székely szöttesekkel, faragásokkal és tűzzománc képekkel. Bementék, hogy a *Fóti Ősz* nevű rendezvény keretében, a bukovinai székely Lőrincz-család kiállítását látjuk. Lőrincz Aladárnét, a bukovinai székely szöttek kincs megmentőjét már ismertem. A kislánya, Etelka több népzenei táboromban is részt vett. Azonnal elhatároztam, hogy azt a kiállítást elhozom Érdre.

Másnap felhívtam a családot, és néhány hét múlva már nálunk is volt a nagyszerű kiállítás. Akkor már a művelődési ház mögötti lakótelepen laktam. A megnyitó után meghívtam Lőrinczéket a lakásomra, egy kis beszélgetésre. Imre bácsi szoba hozta, hogy ötvenéves korában, amikor elvesztette tizenhat éves Etelka lányát, fájdalommal írni kezdte az élete történetét. Sajnos, egy idő óta abbahagyta az írást. Megkértem, hogy ha nem titkos, mutassa meg nekem a naplóját, nagyon szeretném elolvasni.

Imre bácsi hamarosan el is juttatta hozzám a vaskos, nagy alakú kockás füzetét. Lenyűgözőnek és megrázónak találtam az írását. A magánemberként átélt viszontagságokon kívül népcsoportunk történetét is részletesen megírta. Olyan láttató erővel elevenítette meg a már csak emlékekben élő bukovinai életet, a bácskai kalandot, a

Völgységben való letelepedést, hogy teljesen lenyűgözött. Addig még soha, sehol nem olvastam, nem hallottam senkitől ilyen hitelesen, hogy mit éltek át a bukovinai székelyek keserves történelmük során.

Különösen megdöbbentő volt számomra a II. világháborút megelőző korszak leírása, amikor a bukovinai székelyek útra keltek, és elhagyták Bukovinát. Imre bácsi olyan érdekesítően írta le az eseményeket, amelyeknek ő is részese volt, hogy szinte szemem elé varázsolta őket. Egyre azon törtem a fejemet, hogyan lehetne megjelentetni, mások számára is elérhetővé tenni a naplóját. Nagy lehetőségeim nem voltak, helyesebben semmilyen lehetőségem nem volt. Az újságok, ha ugyan megpróbálkoztam volna vele, bizonyos tartalmak miatt legfeljebb csak kis részleteket közöltek volna, de nem is próbálkoztam. Azt találtam ki jobb híján, ami már számomra bejáratos út volt, hogy adjuk be a krónikát a néprajzi gyűjtőpályázatra. 1979-ben meg is kezdtük a munkát.

Imre bácsi írásának voltak számomra kissé homályos vagy hiányos részei is. Úgy gondoltam, hogy ezeket a részeket újra, részletesen elmondatom vele és majd beletoldom a szövegbe, amikor legépelem. Sokórányi beszélgetést vettem magnetofonra, s azután lassan elkezdtem legépelni. Én soha nem tanultam gépirást, a betegségem miatt fáradékony is voltam. Eleinte a napi teljesítményem kb. két oldal volt reggeltől estig. Ahogy telt az idő, egy kicsit erősödtem és gyakorlottabb is lettem, egyre több oldalt tűztem ki magamnak napi feladatul, a végén néha már húsz oldalt is le tudtam írni.

1980 októberében benyújtottuk az első pályázatot. Decemberben értesítettek bennünket, hogy Imre bácsit nagydíjjal jutalmazták. Ez a siker szárnyakat adott neki, és folytatni kezdte a krónikáját. Én rendszeresen lejártam Majosra, amikor csak tudtam. Még két pályamunka készült el 1983-ig, és Imre bácsi még két kiemelt nagydíjat kapott. Pontosan ezerkétszáz gépelt oldal lett a kézirat. Imre bácsi az önéletírásában eljutott egészen a jelen napi történetekig. Ezen túl már őt is meghívták a néprajzi találkozókra. 1981-ben, Hódmezővásárhelyen nagyszerű előadással mutatkozott be a tanácskozás résztvevőinek. 1982-ben szerepelt a Kossuth Rádió *Társalgó* című műsorában.

1982. március 19-én emlékezetes dolog történt. Meghívtak Lőrincz Imre bácsival és Fábíán Évával, a bukovinai székely népdalénekesekkel a Goldberger Textilművek Művelődési Otthonába. Az elszárgult, stencilezett meghívón az alábbiak olvashatók.

„Minket anyánk megátkozott...” – *Részletek Lőrincz Imre: A bukovinai Istensegítstől a völgységi Majosig c. önéletírásából. A szerzővel beszélget: Kóka Rozália mesemondó, közreműködik Fábíán Éva népdalénekes.*

Lőrincz Imre, a hetvennyolc éves bukovinai székely fajaragó három évtizede írja élete regényét. Családi tragédia, egyetlen leányának elvesztése készítette arra, hogy az írásban keressen vigasztalást. Bevezetőjében azt tűzte célul, hogy saját életének és családja sorsának főbb eseményeit örökítse meg. A családi krónika azonban egyre jobban kiszélesedett s az egész bukovinai székelység történeti hitelességű krónikája lett.

A népdalbeli, átkokkal vert népcsoport a XX. században háromszor kényszerült országot-hazát cserélni. Az önként elhagyott „drága Bukovina”, a családok ígéret földje, Bácska, s végül az ellenségesen fogadó „édes haza”, Völgység és Baranya a bukovinai székelység életének szín-

terei. Ide kalauzolniak el bennünket Lőrincz Imre történetei.

A meghirdetett előadásra rengetegen eljöttek. Úgy emlékszem, nagy, gyári „kulturteremben” gyülekeztünk. Egyszer csak kialudt a villany. Nem a szervező, hanem egy megtermett „rendész elvtárs” lépett a terembe és elordította magát: „Áramszünet van, nem lesz előadás, azonnal hagyják el a helyiséget!”. Senki nem mozdult. Öngyújtók és gyufák lobbantak fel.

– Hozzanak gyertyákat! – kiáltotta a közönségből valaki.

– Tűzveszélyes, nem szabad, hagyják el a helyiséget! – parancsolta a rendész.

Senki nem mozdult. Valaki elővett egy zseblámpát és annak fényénél mégis megtartottuk az előadást. Halálos csendben ült végig a tömeg, hogy mikrofon nélkül is hallják, amit mondunk. Úgy emlékszem, mire befejeztük, visszatért az áram is. Imre bácsit ünnepelték az emberek. Sokáig eszembe se jutott, hogy az áramszünet szándékos kikapcsolás eredménye volt. Csak sokkal később, évek múlva tudtam meg a szervezőtől, aki a mi előadásunkért fegyelmet kapott.

Imre bácsi nagyon-nagyon boldog volt. Ez a siker bearanyozta öreg napjait. Hetvennyolc éves volt már, kilenc éve ápolta magatehetetlen, beteg feleségét, Anna nénit, aki Parkinson-kórban szenvedett.

A magam dolgaival is úgy voltam mindig, mint Lőrincz Imre bácsi önéletírásával. Örültem a pályázati sikereknek és annak, hogy immár biztos helyen van a kéziratom, de volt mindig egy nagy hiányérzetem. Egyre foglalkoztatott a gondolat, hogy a megírtakat teljes terjedelemben közzé kellene tenni. Lőrincz Imre bácsi önéletírásából hosszú előadást tartottam Kecskeméten, a Piarista Gimnáziumban a diákoknak és a tanároknak.

A harmadik nagydíj után, 1983. február 27-én vettem egy nagy levegőt, és ahogyan akkoriban mondtuk, „az utcáról”, vagyis összekötetések nélkül, egy levélben jelentkeztem a Magvető Könyvkiadó igazgatójánál. Megírtam Imre bácsi krónikájának sikereit, s kiadásra ajánlottam nekik a kéziratot. Visszaírtak, hogy küldjem el. Összecsomagoltam a rengeteg papírt, három és fél kiló lett a pakk, s aztán vártunk. Eltelt egy hónap, kettő, három is, semmi hír nem volt felőle.

Egy nyári reggel hát kiöltöztem és nagy bátran beállítottam a Magvető Kiadóba, ami akkor a Vörösmarty téren, a Pesti Vigadó épületében székelt. A titkárnő nagy szemeket meresztett rám és azt kérdezte:

– Mit óhajt, hölgyem?

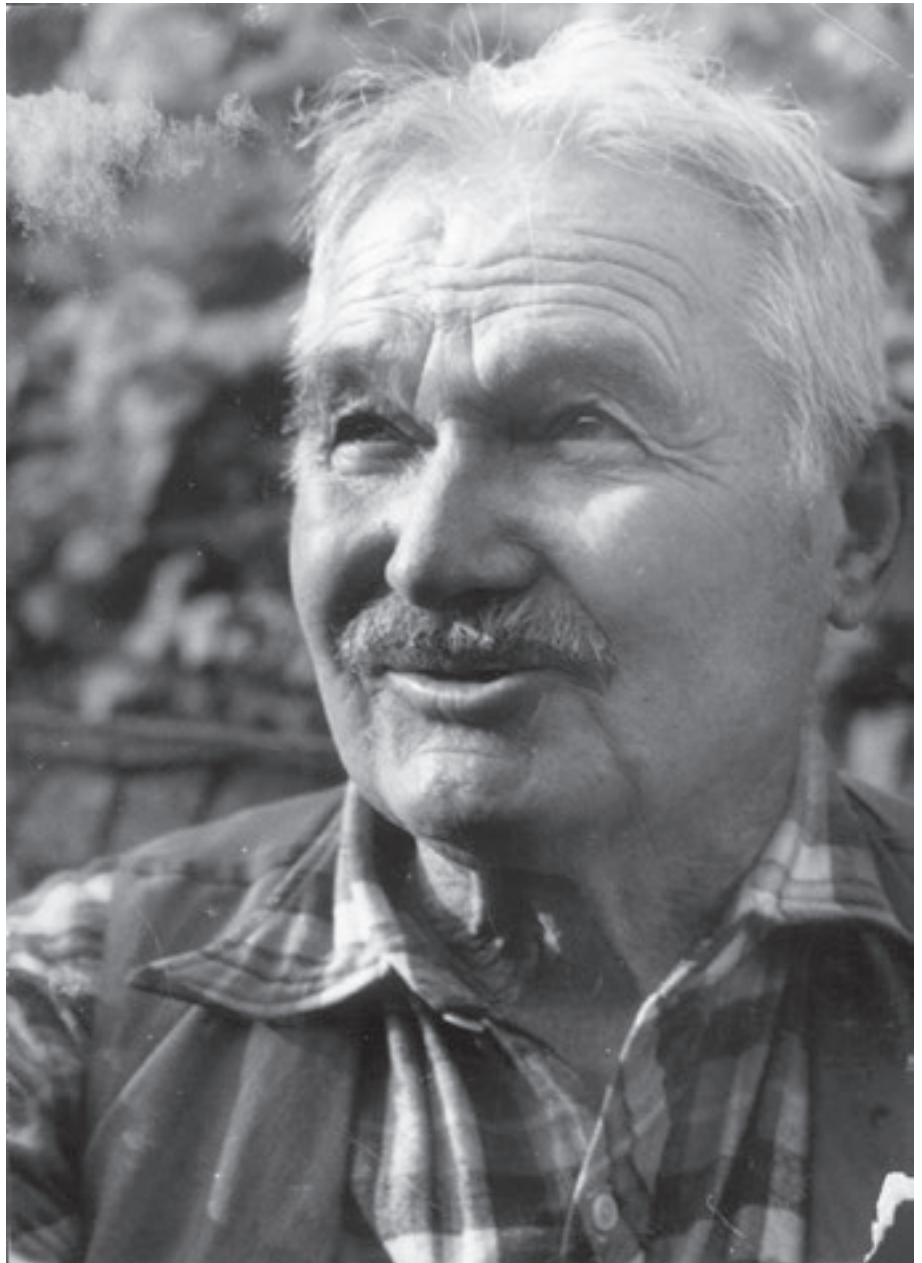
Mondom, hogy ki vagyok, és hogy Lőrincz Imre kéziratáért jöttem.

A nő felsikoltott és azt kérdezte:

– Ilyen hamar megkapta a táviratunkat?

– Nem, nem kaptam semmiféle táviratot.

– Egy órával ezelőtt írtam önnek, hogy a szerkesztőbizottság elfogadta a kéziratukat kiadásra.

Lőrincz Imre, 1986. Fotó: Sági István

Közel kétéves munka következett. Kirendelték mellém a kiváló, nagy tudású Fazakas István szerkesztőt, hogy segítsen a kézirat átdolgozásában. Már nem emlékszem, hogy milyen időközönként kellett bejárnom a szerkesztőségbe. A könyvcsinálásról halvány fogalmam se volt. Fazakas István végtelen türelemmel tanítgatott. Sem időt, sem fáradságot nem sajnált, hogy jó legyen, amit alkotunk. Minden alkalommal sorról sorra elolvastuk az addig megírtakat. Tanácsokat kaptam, hogyan kell szöveget gondozni, „sajtó alá rendezni”, ez volt hivatalosan a feladatomban. Együttműködésünk a rendszerváltozás után állandó lett. Ez a könyvem lesz a nyolcadik, amelyet most már mint a Fekete Sas Kiadó vezetője kiad.

1986-ban a *Tények és Tanúk* népszerű sorozatban, 35 ezer példányban megjelent Lőrincz Imre 618 oldalas könyve *A bukovinai Istenségítől a völgyégi Majosig* címmel. A kész kéziratnak csak a felét adták ki. 1945-ig jutottunk el, amikor Lőrincz Imre és családja már Majoson beköltözött Musch Henrik sváb gazda házába.

A könyv második kötete nem jelenhetett meg. 1986-ban még nem érett meg az idő arra, hogy valaki feltárja a „felszabadulás” valós történéseit. Arra se, hogy a magyar parasztság téveszkekben való megnyomorításáról valaki felfedje az igazságot. A sváb-székely gyűlölködés se volt kívánatos téma. Senki se gondolta volna akkor,

hogy három év eltelik és minden megváltozik. A kézirat további anyagát ötven évre zároltatta a család. Ebből az ötvenből már harminc eltelt!

1980-ban pályázati felhívás jelent meg a sajtóban népzenei együttesek számára. Bartók Béla és Kodály Zoltán közelgő századik születésnapjának megünneplésére *Két esztendő Bartók és Kodály nyomában* címmel hirdettek országos pályázatot. A pályázatra a népdalkörrel és a gyermekcsoportommal mi is jelentkeztünk.

Bartók Béla születésének századik évfordulója alkalmából Bartók Béla Népzenei Táborát szerveztem Érden. Kovács Róbert Ákos kollégám kérésére tizenegy, a pozsonyi Duna utcai magyar iskolában tanuló gyereket is meghívtam a tanítványaim mellé. A szlovákiai gyerekeket Koncsol László, neves szlovákiai magyar költő és két fiatal egyetemista, Hushegyi Gábor és Koncsol Katica kísérték el Érde.

A táborozás alatt sok szép, Bartók Béla által gyűjtött magyar népdalt megtanultunk. Közben-közben olvastunk Bartók édesanyjához írt leveleit, hallgattuk egyszerűbb szerzeményeit. Végül megnéztük videón a *Kékszakállú herceg vára* című operáját is. A táborozás végén elutaztunk Pozsonyba, ahol megkoszorúztuk Bartók egykori iskolájának falán az emléktáblát.

1982 nyarán tíznapos Kodály-táborát szerveztem. Jöttek ismét a pozsonyi barátaink is. A gyerekekkel először Kecskemétre utaztunk, megkoszorúztuk Kodály Zoltán szülőházán az emléktáblát. A népdalkörömmel megtanítottunk a gyerekeknek néhány szép, Kodály által 1914-ben, Bukovinában gyűjtött népdalt. Megtanultunk néhány részletet a *Háry Jánosból* is. Óriásbábokat készítettünk, és a táborozók a záró előadáson előadták a daljáték több részletét a szüleiknek.

Híre ment az érdi népzenei táboraimnak. Még Debrecenből, a konzervatóriumból is küldtek két kislányt, akikből később igen neves zenepedagógusok lettek. Újságírók is meglátogattak bennünket, az egyik a Kisdobos gyermeklaptól jött. Józsa Teréz kétoldalas írásban számolt be a látottakról. Nem is túl sokára nagy jelentősége lett az életemben a vele való találkozásnak. Zika Klára, a Magyar Nemzet jeles újságírója is eljött hozzánk a táborzáró napján. Ő is lelkes, kéthasábos cikkben számolt be a látottakról, hallottakról.

A táborozás végén a népdalkör tagjaival együtt ismét elutaztunk Pozsonyba, majd Galántára is. Éppen akkoriban avatták fel a galántai gimnázium előtti parkban Nagy János, szlovákiai magyar szobrászművész Kodály szobrát. Népviselőbe öltözve felsorakoztunk a szobor előtt, koszorút helyeztünk el a szobor talapzatán és elénekeltünk jó néhány bukovinai székely népdalt. Azután elénekeltük a *Himnusz*t is, és a *Szózatot* is. Ősz hajú, szép arcú, magas, vékony ember állt meg a közelünkben. Míg mi énekeltünk, ő szaporán törölgette a szemét, végül odalépett hozzám és bemutatkozott:

– Nagy János vagyok, ennek a szobornak az alkotója.

Mi is elbeszéltek röviden, hogy kik vagyunk, és azt is, hogy mit köszönhetünk Kodály Zoltánnak. Ezen a délutánon a Galántai Kodály Zoltán Gimnáziumban előadást is tartottunk.

Pályázati beszámolómban természetesen leírtam mindent, ami a két esztendő alatt történt. Fényképekkel és újságkivágásokkal is kiegészítettem a beszámolómat. Azóta is örömem az értékelést, amelyet a zsűri küldött, ebből idézek néhány sort: „*Ez a pályamű országosan kiemelkedő tevékenység meggyőző dokumentuma. Szemléletes korszerű; munkájukban nem elégszenek meg a próbák és előadások színvonalával, hanem bebizonyítják, hogy a népdal mindennapi életünk szerves része. [...] A pályázati munka – egyetértésben a meghirdető szervekkel, a KÓTÁ-val, a SZÖVOSZ-szal és a TOT-tal – 1. HELYEZÉST ÉRT EL, ÉS 10 000 Ft JUTALOMBAN RÉSZESÜL. Budapest, 1983. szeptember*”. És akik aláírták: Dr. Baross Gábor, Olsvai Imre és Vass Lajos.

NEMZETI TÁNCSZÍNHÁZ

MŰPA - FESZTIVÁL SZÍNHÁZ

2019. január 6. 19:00 – Gyöngyhalász – Badora Társulat

2019. január 9. 19:00 – A skarlát betű – Győri Balett

2019. január 11. 19:00 – Liszt-mozaikok
Magyar Állami Népi Együttes – Hagyományok Háza

2019. január 13. 15:00
A Tenkes kapitánya – Magyar Nemzeti Táncgyűttes

2019. január 18. 19:00
Moderato Cantabile | A négy évszak – Feminizma
Szegedi Kortárs Balett

2019. január 19. 19:00
Tango no Tango – Moderntangó show – Budai László és vendégei

2019. január 20. 19:00
Kokoschka babája – Gergye Krisztián Társulata – Gloria Benedikt

2019. január 24. 10:30; 15:00
Vuk – Inversedance – Fodor Zoltán Társulata

2019. január 29. 19:00
Naplegenda – Magyar Állami Népi Együttes – Hagyományok Háza

BETHLEN TÉRI SZÍNHÁZ

2019. január 12. 19:00 – Hullámok – Feledi János – Feledi Project

2019. január 18. 19:00 – exPre – Zadam Társulat

2019. január 22. 19:00 – Mint egy táj – Pataky Klári Társulat

2019. január 29., 30. 10:30
Igaz történet alapján – Nemzeti Táncszínház – Közép-Európa Táncszínház –
Káva Kulturális Műhely – Bethlen Színház

MU SZÍNHÁZ – STÚDIÓSZÍNPAD

2019. január 29., 30. 10:00 – Talpuk alatt
Duna Táncműhely – Káva Kulturális Műhely – Nemzeti Táncszínház

NEMZETI TÁNCSZÍNHÁZ – NAGYTEREM

2019. február 16., 17. 19:00
PianoPlays – Liszt és Wagner, Passage – Beethoven VII. szimfónia
Győri Balett, Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem zenekara

2019. február 19. 19:00
Turning point – Klasszikus balettgála – Magyar Nemzeti Balett

2019. február 21. 19:00 – Léthatár – Budapest Táncszínház

2019. február 25. 19:00
EVERYNESS – Company Wang Ramirez

2019. február 28. 19:00
CREDO – Szegedi Kortárs Balett

NEMZETI TÁNCSZÍNHÁZ – KISTEREM

2019. február 19. 14:30
Hocus Pocus – Cie Philippe Saire

2019. február 19. 19:30; 21:00
Vacuum – Cie Philippe Saire

2019. február 22. 19:00
Akkor majd a gölya | Mestermunka
Antal-Jobbágy-Pál | Cuhorka Emese-Molnár Csaba

2019. február 24. 19:00
Naplemente – Székesfehérvári Balett Színház

2019. február 26. 19:00
Alfa | Térfalók – DART Társulat | Mádi László

www.nemzetitanctszinhaz.hu

„Innen csak kihalni lehet...”

Két emberöltő, kétszer huszonöt év... Ennyit mondhat büszkén múltjának és persze jelenének a körmendi Béri Balogh Ádám Táncegyüttes. Az alábbiakban néptáncművész, etnográfus, filmrendező szerzőnk beszámolóját adjuk közre a jubiláló együttes műsoráról.

A 2018. október 27-én megrendezett jubileumi műsornak a Batthyány Örökségközpont néhány éve felújított színházterme adott otthont. A kívülről egykori formáját megőrző, belülről modernizált színházépület előtere már az előadás előtt megtelt emberekkel, akik boldog, hátba veregetős, ölelkezős zsongással töltötték meg az aulát. Alkotók, barátok, régi és új együtttestagok, szülők, szimpatizánsok – mind ugyanabban az ünnepi hangulatban és várakozással üdvözölték egymást, beszélgettek. A néptáncosok közösségének egyik legrégebbi, „nyugati bástyája”, a körmendi BBA (ahogy a helyiek rövidítik az együttes nevét), fél évszázada áll a vártán. Azóta hordozza azt a szellemiséget, amit Dr. Pesovár Ernő tanítványa, az együttes első művészeti vezetője, Antal László élete végéig képviselt, és amely táncos hagyományainkat következetesen és bevallottan eredeti formájukban és a színpadra átdolgozott, tematikus irányzatot követve is értelmezi. A műsor éppen ezért tartalmazott régebbi és újabb koreográfiákat is, és – bár csak töredékét mutatta be az együttes repertoárjának – mégis képet adott arról a félévszázados színes és értékmegőrző, teremtő munkáról, ami ezt az együttest, ezt a közösséget mindig is jellemezte.

Valamiért az ország nyugati fele sokáig mostoha terület volt a magyar néptáncművészet képzeletben megrajzolt térképén. Bár a BBA-nak például szolgáló szombathelyi Ungaresca Táncegyüttes a hetvenes évek elején még meghatározó alkotóműhelynek számított, az úgynevezett autentikus irányzat előretörésével a továbbra is koreográfia-központú alkotói műhelyek (köztük az Ungaresca is) háttérbe szorultak. Néhány éve vagy inkább évtizede a fővárosi táncos közegnek végre tudomásul kellett vennie, hogy a Vas megyében folyó szakmai munka értéket képvisel. Nem szabad, nem lehet leicsinyelni azt a pedagógiai és alkotói munkát, amit itt folyik. A körmendi együttes Korbacsics Tibor „Csicsa” vezetésével és keze alatt folyamatos és lelkiismeretes munkát végzett, végez, méltón a Martin György, Pesovár Ernő által fémjelzett „nagy kutatógeneráció” szemléletéhez.

A Korbacsics-család apraja-nagyja, beleértve feleséget, fiút, lányokat, vöket, mind azon munkálkodik évek óta, hogy olyan közösséget kovacsoljon egybe, amelynek tagjai időstől fiatalig, senior együttestől a gyerekcsoportig bizonyítják, jó olyanokhoz tartozni, akik a hagyományos magyar műveltséget, kultúrát ismerik, művelik és tovább örökítik. Korbacsics Tiborral (Csicsával) beszélgetni nem csak humora, igényes, nyitott világlátása miatt jó, hanem mert olyan természetesen viszonyul sok évtizedes – mondhatni missziós – munkájához, ahogyan általában a nagyon elkötelezett, de szerény munkásai a magyar néptáncmozgalomnak. „Itt ragadtam – mondja –, innen már csak kihalni lehet.” Ilyen magától értetődően foglalja össze azt az építő és együttest megtartó munkát, amit véghezvitt itt, a szakma által olykor nem sokra tartott „végeken”. Mondja, ehhez a műsorhoz már csak a nevét adta, mert amit ma a színpadon láttunk, azt az együttes fiatal erői szerkesztették egybe nagy tisztelettel az „előttük járók” iránt.

A jól szerkesztett program valóban képet ad a fél évszázad alatt született alkotásokból, és tömörsége, íve példa lehetne sok maratonni néptáncműsor összeállítóinak. Az indító, régi filmbejátszás Pálenik József és Balogh Tímea *Széki félpár* című koreográfiáját vezeti be, amely sallangtalan, az eredeti táncanyagot híven visszaadó, de a színpad törvényeit is szem előtt tartó értékes alkotás. Ugyanezen alkotópáros *Játék és tánc a szabadban* című, rábaközi táncanyagot használó, a serdülő korosztálynak készült száma műsorszerkesztési szempontból szintén jó választás volt.

Az ez után következő *Eleki román táncok*, Gál László alkotása koreográfiai mestermű. A táncosok – különösen a férfi táncosok – olyan meggyőzően és stílusosan táncolták, hogy az estnek talán ez a szám volt a legemlékezetesebb és legkiemelkedőbb teljesítménye.

A másik, hasonlóan emlékezetes mozzanat a hetvenes évek alapítótag, Soós Pál és partnere, Hajnal Edit cigánycsárdása volt. Az a vitalitás és táncszeretet, ami ebből a párosból sugárzott, példaértékű lehet minden idősebb, de minden fiatal táncos számára is.

Fotó: Jámbori Tamás

A műsorban szereplő, Varga Zoltán által jegyzett zempléni *Karicsky, csapás és csárdás* – mint mindig, most is – a koreográfus köztudottan jó arányérzékéről és igényességéről, a magyar táncfolklórhoz fűződő értő és mesterkéletlen viszonyáról tanúskodott.

A Csollány-család alkotóműhelyéből kikerült alkotások, az *Osokolások* és a Vág-Garam közti táncanyagra épülő *Hej, kikelet, kikelet...* című koreográfiai erőssége a biztos anyagismeret, anyagtudás mellett a határozott szerkesztési koncepció, amelybe – a témától függően – még néhány, jó ízléssel kitalált, humoros elem is belefért. A madocsai táncokat bemutató, *Duna mente gyöngyszeme* címet viselő Németh Ildikó–Szabó Szilárd-koreográfia mondhatni klasszikus darab, hiszen az alkotópáros mély anyagismerete, tisztelete e gyönyörű táncanyag és annak egykori művelői iránt tükröződőtt nemcsak a táncszámban, de a jubiláló együttes előadásában is.

A második félidőben felvonultatott, immáron klasszikussá vált Pesovár Ernő (*Leánytánc Bartók zenéjére*), Korbacsics Tibor (*Nap után sétáló*), Antal László (*Fordulj hozzám!*) darabok előadása szintén nagy feladat elé állította a táncosokat. A maga nemében mindhárom tánc egy-egy színpadra álmódott táncművelet. E másfajta technikai alapokon nyugvó és más színpadi magatartást megkövetelő számokat ugyancsak színvonalasan és láthatóan nagy alázattal oldották meg a jelenkori együttes fiatal és még fiatalabb tagjai.

Az együttest immáron huszonöt éve kísérő Bendő zenekarnak nem volt könnyű dolga, hiszen a műsor sokszínűsége kihívás elé állította őket. Mégis úgy érzem, néhány darab kíséretéhez és főleg a zenekar önálló számaihoz nem ártott volna több eredeti gyűjtést végighallgatni a vonatkozó tájegységekről. A zenénél maradvá: Varga Diána népdalénekes két külön összeállítása menyasszonybúcsúztatókból és katonasíratókból nemcsak jó át- és felvezetés volt a táncszámok között, de igazi élményt adott. Sallangoktól, fölösleges finomkodásoktól mentes, erőteljes, természetes előadásmódja és egyéni hangszíne ugyancsak hozzáadott értéket képviselt, emelte az est színvonalát. Jó volt látni egy olyan műsort, ahol a színpadon érettebb és persze még „megérésre váró”, de nagyon természetesen, ugyanakkor mindig az éppen adott technikai kihívásnak megfele-

lő, kellő alázattal táncoló férfiak és nők, legények és leányok táncoltak nagyon is színvonalasan.

Az előadást nézve többször eszembe jutott, hogy vajon a budapesti együttesekben miért nem terem ennyi természetesen, „adatközlősen” mozgó táncos. Ezek a táncosok mintha többet tudnának vagy éreztek volna meg abból, hogy a magyar néptánc – még ha színpadra kerül is – nem cirkuszi mutatvány! Talán ettől olyan meggyőző és az ünnephez méltó ez a műsor. Nem akart más lenni, mint ami maga a néptánc valaha is volt: esztétikum, táncos dialógusok sora férfi és nő között, élvezeti forrás annak, aki nézi, és aki csinálja. Nem kirekeszti, hanem bevonja a nézőt, aki úgy érezheti, ez a kultúra az övé is, valami olyan, amire büszkének lehet és kell is lenni.

Talán nem véletlen az sem, hogy az előadás végén felcsattanó, szünni nem akaró taps és az ismétlések után végeláthatatlanul jöttek környékbeli és az ország egyéb részeiről összesereglett barátok, alkotótársak, pedagógusok, és valamilyen apróbb-nagyobb ajándékkal a kezükben köszöntötték a félévszázados Béri Balogh Ádám Táncegyüttest. Az alapító tagok közül is jó néhányan eljöttek, és a műsor utáni kötetlen együttlétkor, a tablókra kasírozott régi fotók előtt emlékeztek közös utazásokra, bulikra, próbákra. A megfiatalodott együttes fiatal és még fiatalabb tagjai, meg a közéjük vegyülő idősebb koreográfusok, táncpedagógusok és egyéb táncművészek szimpatizánsok pedig boldogan ropták a táncművészetben Fajkus Attila és zenekara hangosítás nélkül is jó zenét szolgáltatató muzsikájára. Mintha évtizedeket mentem volna vissza az időben, a táncművészet hőskorába: a táncművészetben demokrácia volt, nem sajátította ki senki a zenekar előtti közepet, énekeltek a táncosok, senki nem akart senkit letáncolni, csak az együttlét és a tánc öröme diktálta a tempót.

Láttam egy közösséget ott, a nyugati végeken, amelynek néhány órára jó volt részévé válni. Kívánom, hogy legalább újabb ötven évig vigyék tovább a stafétát, amit az elődök a kezükbe adtak. Isten éltesse még sokáig a Béri Balogh Ádám Táncegyüttest, és ne feledjék: „Vitézek, mi lehet ez széles föld fölött szebb dolog az végeknél?”!

Sztanó Hédi

„Bemegyek az inaktelki csárdába...”

Kalló Katalin népdalrepertoárja – Tóth Lilla írása a Népművészet Ifjú Mestere 2018. pályázathoz

A középpontba egy olyan asszonyt állítok, aki a hagyományos kultúra keretei között nevelkedett, éppen ezért összetett tudásának csak egy szeletét tudom valamelyest megvilágítani. A falusi közösségek kulturális önellátásából következik, hogy a falu minden tagja szervesen kapcsolódott a közösségi eseményekhez, azokon mindenki énekelt és táncolt a saját maguk által készített viseletekben, a mindenki által jól ismert szabályoknak megfelelően. Természetesen minden közösségben megtaláljuk a legjobb táncost, a legnagyobb tudású énekest, de nem szabad elfelejtenünk, hogy az így kiemelt „specialisták” a hagyományos kultúra más dimenzióinak is jó ismerői, és olykor csak a gyűjtő érdeklődése szab határt annak, hogy az „adatközlő” tudásának mely szeletei tárnak fel.

Az inaktelki Kalló Katalin egész életét szülőfalujában élte le, de a boldogulását keresve gyakran utazik Magyarországra. Első találkozásom vele Hajdúszoboszlóhoz kötődik, ahol egy gasztronómiai fesztiválra színpadi előadóként voltam hivatalos. A koncertünk közben tünt fel nekem a közönség szélén egy asszony, aki fekete viseletben árult, és nagyon figyelmesen hallgatta az előadásunkat, sokszor énekelt is velünk. A koncert után megkérdeztem tőle, honnan érkezett a rendezvényre. Hamarosan kiderült, hogy Inaktelkéről származik, valamint, hogy a primás Kalló Márton lánya, akit már kerestek néprajzkutatók, de még senkinek sem énekelt gyűjtési helyzetben. Ez a találkozás 2016-ban történt. Azóta több ízben, több különböző településen találkoztam Kati névvel, és népdalrepertoárjának egy részét sikerült rögzíteni is. A szerencsés találkozásnak és az azt követő gyűjtőmunkának köszönhetően 2017 szeptemberében Kalló Katalin a XXVII. Kecskeméti Népzenei Találkozó hagyományörző gálaműsorán szerepelt, előadásával nagy sikert aratott. A debreceni Kodály Zoltán Zeneművészeti Szakgimnázium és Zeneiskola falai között, rendhagyó énekóra keretében a népzenei növendékek is megismerkedtek vele és dalaival, legutóbb pedig szintén Debrecenben a VI. Cívus Cuharé hagyományörző gáláján énekelt 2018. október 20-án.

A jelen írásban szereplő dallampéldák 2018. február 7-én kerültek rögzítésre a debreceni zeneiskolában. Sáriné Szebenyi Judit kolléganőmmel közösen végeztük a gyűjtőmunkát. A dallamok lejegyzését és a kottagrafikat magam készítettem. A Kalló Katalin életére és családjára vonatkozó információk ugyanekkor és korábbi beszélgetések alkalmával kerültek rögzítésre.

INAKTELKE

Bánffyhungadtól és Kolozsvártól közel azonos távolságra, Kalotaszeg közepén, egy völgyben, a Hasznos-patak forrásánál fekszik Inaktelke. Sem főútvonal, sem vasútvonal nem halad át a településen. Ennek az elzártságnak köszönhetően kultúrája napjainkig sok hagyományos elemet őriz. A lakosság mai napig egységesen magyar nemzetiségű. Közúton Nádásdaróc felől lehet megközelíteni. A legközelebbi település Egeres.

Inaktelke Nádás mente, más néven „cifra Kalotaszeg” falvai közé tartozik. A településről az első írásos emlékek a XIII. századból származnak. A reformáció óta a lakosság református vallású. A terület a Gyerőffy-család birtoka

volt. A trianoni békeszerződés előtt Kolozs vármegye részét képezte, azóta a Romániához csatolt Kolozs megyéhez tartozik. A lakosság a XX. század eleje óta folyamatosan csökken.

Az elszigetelt falu az 1990-es évekig szinte teljes hitelességgel őrizte hagyományait. A lakóházak oromzatát facsipke díszítette, de ezt az újabb divatok mára megtizedelték. A cifra szobák bútorait több házban ma is őrzik, de sokan eladták vagy most árulják a teljes régi bútorzatot. A díszes viseletet ma már csak az idősebb generációk tagjai hordják, de ünnepeken a fiatalok is magukra öltik. A falu életében kiemelt helye van a konfirmálásnak, amelyre napjainkban is a legdíszesebb viseletet illik felvenni, sőt, egyesek a korábban divatos bagaziát is megvarratják a konfirmáló unokának erre az alkalomra. A templomot színes kendőkkel szokás ilyenkor feldíszíteni. A konfirmálás korábbi rendje szerint a templomi szertartást követően a rokonokat megvendégelik a konfirmálók házában, a vendégeknek pedig illik ajándékot vinni. Az ajándékozás a II. világháború óta ölt egyre nagyobb méreteket.¹ Az utóbbi években ennek a vendégségnek a rendje megváltozott Inaktelkén, ugyanis azelőtt gyakran ugyanazok voltak hivatalosak egyszerre akár hat-hét házhoz is, és a meghívásoknak nem mindig lehetett eleget tenni.² A tiszteletes új rendet vezetett be: a konfirmálás napjától számítva csak egy-egy vendégség lehet minden vasárnap, külön beosztás szerint. Ezekre a vendégségekre vonós bandát is szokás felfogadni, a Czilika-bandát, amelynek primása Czilika Gyula. Kalló Katalin 1963-ban, unokája, Noémi 2008-ban konfirmált. A fiúunoka konfirmálására 2018 nyarán került sor.

Inaktelke népzenei világát Jagamas János kutatta mélyrehatóan, a falu zenei monográfiáját is ő állította össze.³ Munkája során egy-egy dallamnak a változatait egymás mellé sorolta, partitúraszerű lejegyzéseiben jól követhetők a kisebb-nagyobb eltérések, a ritmikai és dallamvariációk. Lejegyzéseiből az is kiolvasható, melyek a falu legnépszerűbb dallamai: egyes népdalok csak egy változatban szerepelnek, más dallamoknak akár tizenkét variációja („Szép holdvilág volt az este...”) is megtalálható.

KALLÓ KATALIN CSALÁDJÁ, ÉLETÚTJA

Kalló Katalin 1947. augusztus 30-án született Inaktelkén, a malomban, ezért Malmi Katinak is hívták. Édesapja Kalló Márton

Tempo giusto

1. kotta

Bújj, bújj, zöld ág, zöld le-ve-lecs-ke, Nyit-va van az a-rany-ka-pu, csak búj-ja-tok raj-ta!

9

Nyisd ki, ró-zsám, ka-pu-dat, ka-pu-dat, Szi-ta, szi-ta pén-tek, zab szer-da.

17

Hadd ke-rül-jem vá-ro-dat, vá-ro-dat! Szo-mo-rú csü-tör-tök,

21

Új a csiz-mám, most vet-ték, ró-zsá-byes a sar-ka.

A-lig for-da-lek e-gyet, ki-tó-rik a sar-ka

Bújj, bújj, zöld ág, zöld le-ve-lecs-ke, nyit-va van az a-rany-ka-pu, csak búj-ja-tok raj-ta!

(született: 1921.), édesanyja Gergely Katalin (sz.: 1921.), akinek asszonyneve Kalló Katalin. Testvére nincs. Iskolában négy osztályt végzett. Gyerekkora óta dolgozik, édesanyja és anyai nagyanja – aki bujkákat is készített – tanította meg varrni, hímezni, gyöngyöt fűzni, de hamar beletanult a mezei és a házimunka feladataiba is. A dalokat is nagyanjától tanulta, ahogy Kalló Katalin mondja, „ides mámámtól”.

Tizenhét évesen ment férjhez Kalló Jánoshoz (1939.), így leánykori neve és asszonyneve is Kalló Katalin. A házasságkötéssel egy időben költözött be a faluba, abba a házba, ahol a mai napig lakik. Gyervásárhelyen volt a polgári esküvőjük. Férjének ez a második házassága volt, lakodalmat ezért nem tartottak. Kalló János a vasútnál dolgozott, Kalló Katalin mezei és házi munkát végzett. Két gyermekük született: János (1968) és Ferenc (1977). Kalló Katalin 2016 óta özvegy, azóta Ferenc fiával, annak feleségével és két gyermekével (Noémi és Dávid) él a falusi házban.

A családban nem Kalló Katalin az első, akiről néprajzi szempontból értékes felvételek készültek. Édesapja, Kalló Márton parasztprimás volt, akitől Jagamas János is gyűjtött. Hegedülni a Cziliika-családtól tanult, hegedűjét pedig saját maga készítette. Ez a hangszer már sajnos nincs a család birtokában. Kalló Márton – huszonhét évvel ezelőtt bekövetkezett haláláig – lakodalmakban, névnapokon, különböző összejöveteleken muzsikált, hagyományörző csoportokat is kísért. Kalló Katalint is érdekelte a hangszerezés, de édesanyja nem engedte, hogy hegedülni tanuljon, mert az nem nőnek való, „cigánymesterség”. A család két tagja táncművészként érdemelte ki a Népművészet Mestere címet: Kalló Ferenc (Kalló Márton testvére) 2003-ban, fia, ifj. Kalló Ferenc pedig 2017-ben.

Kalló Katalin szerény jövedelmét saját készítésű termékeinek árusításával egészíti ki, amely termékek a hagyományban gyökereznek, de olykor már a piaci igényekhez alkalmazkodnak. Ily módon árul húsvét előtt például festett fajtásokat – piros alapon hagyományos mintával díszítve, de találunk rózsaszín, lila tojásokat, akár nyúl-mintával is. Folyamatosan keresi a lehetőségeket: többek között Budapesten, Hajdúszoboszlón, Gödöllőn és a debreceni nagypiacon is megfordult már.

*

KALLÓ KATALIN NÉPDALREPERTOÁRJA

Az alábbiakban terjedelmi okokból nem törekszem sem Jagamas János falumonográfiájával való összehasonlításra, sem Baloghné Kalló Anna munkájához⁴ hasonló mélységű egyéniségmonográfia összeállítására. Néhány példán keresztül meg szeretném vizsgálni, hogy Kalló Katalin repertoárja milyen sokszínű, milyen gazdag kultúrát hordoz magában. Egy füzetben vezet a dallamokat, illetve azok szövegkezdeteit; saját bevallása szerint az ötszázat közelíti a dalok száma. Ebben a listában ismétlődések is előfordulnak, vagy ugyanahhoz a dallamhoz tartozó más-más szövegek, más-más strófától megkezdve, illetve népies műdalok szövegkezdetei. Mindezeket figyelembe véve is igen terjedelmes és változatos népdalanyagot találunk.

Az első példa [1. kotta] alkalomhoz kötött dallam, a gyermekkorhoz kapcsolódó népi játék dallama, egy kapus-hidas játék. A „Bújj, bújj, zöld ág...” szövegű, közismert dallamindítás után szép változat került elő Kalló Katalin éneke nyomán. A játékkelekmény a következő: éneklés közben ketten, kezüket a magasban összefogva kaput tartanak, a többiek pedig ez alatt átbújnak. Miután átértek a kapun, a következő két-két gyermek is kaput formál egészen ad-

2. kotta

Rubato

1. El kell men-ni ka-to-ná-nak, el kell men-ni ka-to-ná-nak mesz-szi-re.
 4 Itt kell hagy-ni a ba-bá-mat, itt kell hagy-ni a ba-bá-mat, nincs ki-re.
 7 Te-rád bí-zom, jó paj-tá-som, ba-rá-tom,
 9 Él-jed ve-le vi-lá-go-dat, él-jed ve-le vi-lá-go-dat, nem bá-nom.

dig, míg el nem fogynak a bújók. A játék ezután kezdődhet előlről. A játék dallama a népi játékok jellegzetességeit viseli magán: kötetlen, ütempáros szerkezetű, hangsora dúr hexachord.

A katonadalok jelentős részét teszik ki Kalló Katalin repertoárjának. Ezek visszatérő szerkezetű, új stílusú népdalok. Többet közülük jellemzően katonaszövegekkel ismerünk más tájegységekről is, olykor kistáji jellegzetességek sem mérvadók, általánosan elterjedt népdalokról van szó.

A következő dallamot [2. kotta] viszont elsősorban a Felső-Tisza-vidékről ismerjük pásztordalként, „Amott legel, amott legel...” szövegkezdettel. A szöveg valójában izoszillabikus, tizenegyes verssorokból áll, de a dallamsorok hosszához igazodva három sorban is tizenkilenc szótagosra bővül az első nyolc szótag megismétlésével. Kivételt ez alól a második versszak utolsó sora képez, ahol a szövegsor is variálódik, nem pusztán ismétlésről van szó. A stílusra jellemzően ebben a dallamban is a harmadik sor hoz változást: az első két sornál jóval rövidebb, valóban tizenegy szótagos és zeneileg is új motívumokkal találkozunk.

A lakodalomnak minden falu életében kitüntetett szerepe van, az ifjú pár összeadásával változik azok társadalmi és gazdasági szerepe is a közösségben. A lakodalom napjára való előkészületek Inaktelkén csütörtökön kezdődtek a disznóvágással, pénteken folytatódtak a laskagyúrással, szombaton a tyúkrok levágásával. Vasárnap volt maga a vendégség, majd hétfőn a takarítással, mosogatással zárult le a folyamat. Jellegzetes lakodalmi étel volt a kör alakú lakodalmi percc.

Kalló Katalin repertoárjában több olyan dallam is szerepel, amelyet lakodalmi menetben énekeltek, amikor vonultak a templomba vagy a templomból a lakodalmas ház felé. Ezek jellemzően új stílusúak, az alábbi mixolídus dallam is ezek közé tartozik. Az első sor dallama felső kvintváltással megismétlődik, majd a harmadik sor hoz új zenei anyagot. A dallam hangterjedelme általában⁵ decima, de ez a változat még egy hanggal ezt is meghaladja, a harmadik sor elején tör szokatlanul magasra. A lakodalmi menetben, zenekari kísérettel az előadásmód giusto, de az egyéni előadásmód ennél kissé szabadabb. [3. kotta]

Kalló Katalin a tánc és a lakodalmi menet közötti táncszóknak, csujogatásoknak is jó ismerője. Egy ízben a tiszteletes kérésére füzetben gyűjtötte össze az általa ismert csujogatásokat. A gyűjtemény valójában nem a tiszteletes, hanem Béres Ferenc néprajzkutató kérésére készült a tiszteletes közbenjárásával. „A csujogatásokban a lakodalom főbb szereplői jelennek meg, de legtöbbször a szexualitással átítatott kicsujogásban a szöveg profán és sokszor igen obszcén tartalmú.”⁶ Ezeket az obszcén tartalmakat Kalló Katalin ki-pontozással jelölte, mivel nem érezte illendőnek leírni azokat, de a gyűjtő kérésére kiegészítésre kerültek ezek a részek is. A füzet Béres Ferenchez került.

Poco rubato

3. kotta

1. A-rany-kút, a-rany-kút, a-rany-ve-der raj-ta,
 4 O-da-jár a ba-bám, lo-vát i-tat-gat-ja.
 7 Nem lo-vát i-tat-ja, ma-gát fi-log-tat-ja,
 11 Két szép pi-ros or-cá-ját vé-lem csó-kol-tat-ja.

A két- vagy négysoros, hét-nyolc szótagos, ritmikus táncszók mindegyikének végére oda kerül a magas hangon megszólaló „Uj-ju-juju-juju!” kiáltás, amely a hangulat fokozására szolgál. Ezt csak az első csujogatsnál jelöltem külön. Az alábbi csujogatasok többsége a lakodalomhoz kapcsolódik, ekkor kaptak nagyobb jelentőséget a táncszók, de egy részük más táncalkalmak során is elhangozhatott.

1. Jaj, Istenem, jönnék, jönnék,
 Hun a pártám, hogy készüljek?
 Ökörszékér a kapuba,
 Teli ládám az ajtóba.
 Ujju-juju-juju!

2. Ez az utca szélesedik,
 Kalló János házasodik.
 Hiába volt sok irigye,
 Malmi Kati felesége.

3. Érik a meggy, pirosodik,
 Ez a legény házasodik.
 Hiába volt sok irigye,
 Szép leány a felesége.

4. Le az utcán, le, le, le,
 Piros alma levele.
 Piros almát hasítsd meg,
 Ezt a legényt [leányt] csókd meg!

5. Három marék piros virág,
 Mondd meg, babám, m'ért tilt anyád!
 Ha tilt anyád, ne fogadd meg,
 Inkább anyádat tagadd meg!

6. Ez a kicsi szegelet,
 Jártam én itt eleget.
 Ha még egyszer erre járok,
 Szeretőre rátalálok.

7. Megdöglött a suta juh,
 Nem kell neki több sarjú.

8. Akármit mond a világ,
 Szeretem a más urát.

9. Húzzad, kedves muzsikusom,
 Neked adom a mókusom!

10. Húzzad, Marci, jobban, jobban,
 Múlatni való kedvem van!

11. Kalló Marci olyan vót,
 Egyszer kapott, maj' meghótt.
 Ha még egyszer kapott vóna,
 Bizonyosan meghótt vóna.

12. Húzzad, cigány hegedűs,
 A te kezed nem ezüst!
 Se nem ezüst, se nem réz,
 Csak egy koszos cigánykéz.

13. Ez a legény azt mondja,
 A pálinkát nem issza.
 Meginná ő akkor is,
 Ha patakkal folyrna is.

A jeles napi szokásdalokból nem sok került eddig felszínre Kalló Katalin dalai között, kivéve egy farsanghoz kapcsolódó dallamot. Farsang végén, húshagyó kedd előtt – a tanítónő vezetésével a mai napig – járnak a faluban az ún. *fársángosok*: az iskolás korú lányok fiúnak öltözve, a fiúk nagy szakállal vagy szarvat felkötve vonulnak végig az utcán. A „fársángos nótát” nekik énekelték a falubeliek, és süteményt, diót, almát, újabban pénzt adtak, illetve adnak nekik. Régebben zenészt is vittek magukkal, Kalló Márton is muzsikált a fársángosoknak. A dallam ereszkedő vonalú, az első két sor meg-egyeznek a nyelvtérlet több pontján rögzített „Csütörtökön virradóra...” szövegkezdetű dallammal. A dór hangszorral induló két sor után viszont ez a változat moll hangszorba fordul, refrénes szerkezetet sejtet. A harmadik sorban megjelenő szekvencia a műzenére jellemző fordulat. [4. kotta]

A Kalló Katalin által énekelt dallamok között több balladát is találunk, ezek közül két példát emeltem ki. Az első [5. kotta] a *Háromszoros magzatgyilkos* ballada, amely a régi, középkori eredetű balladák⁷ közé tartozik. Vargyas Lajos számos európai változatát feltárta a történetnek: „beigazolódik, hogy volt egy régi stílusú balladánk, amely a francia történet részleteit tartalmazta, [...] s amelyből Magyarországon az újabb betyár-balladák hatása alatt új forma alakult [...]”⁸ Erre az újabb formára példa a következő változat is. Maga a dallam műzenei hatásokat hordoz: hangzatsfelbontást és rövid skálameneteket is találunk a motívumok között. A negyedik sor az első kettő variált visszatérése. Különös disszonancia érzékelhető a tragikus szövegtartalom és a dallam könnyedsége között. A *Háromszoros magzatgyilkos* balladát ezzel a dallammal a magyar nyelvtérlet más kistájain is megtaláljuk.

A balladák közül kiemelt másik példa az új balladák sorába tartozik: a *Bárókisasszony és gulyás*, illetve a *Bárolány és juhász*⁹ típusa. [6. kotta] „Újabb időben, valószínűleg a XIX. század első felében

Tempo giusto

4. kotta

Il-lik a tánc a ron-gyos-nak,
 3 Min-den ron-gya fű-työg an-nak.
 5 Hej, de ma-gos ég a csil-la-gos ég.
 7 Kis-an-gya-lom, sze-retsz-e még?

Poco rubato **5. kotta**

1. Sza-bó Vil-ma ki-ment az er-dő-be,
 4 Le-fe-küdt a di-ó-fa tö-vé-be.
 7 E-gyet-ket-tőt ki-ál-tot-tam ne-ki:
 10 Kelj fel, Vil-ma, mer' meg-lát va-la-ki.

Rubato **8. kotta**

1. Ár-va va-gyok, ár-va,
 3 Az Is-ten is lát-ja.
 5 Ver-je meg az A-tya-is-ten,
 7 Hej, ki az ár-vát bán-t-ja.

Rubato **6. kotta**

1. Szé-pen le-gel a bá-ró-né gu-lyá-ja,
 3 A kis-asz-szony ma-ga sé-tál u-tá-na.
 5 Már mesz-szün-nen ki-ált-ja a gu-lyás-nak:
 7 Jan-csi, szí-ve-m, te-ritsd le a su-bá-dat!

Rubato **9. kotta**

1. Zöld fű-re szo-kott a har-mat le-száll-ni,
 3 Ked-ves ba-bám, hogy kell tö-led meg-vál-ni?
 5 Meg-vá-lá-som nem any-nyí-ra saj-ná-lom,
 7 Csak i-ga-zán sze-ret-te-lek, azt bá-nom.

Parlando, rubato **7. kotta**

1. Ki-me-gyek a hegy-re, be-né-zek a völgy-be,
 3 Ott lá-tom a ba-bám tisz-ta fe-ke-té-be,
 5 Ott lá-tom a ba-bám tisz-ta fe-ke-té-be.

legismertebb. A Kalló Katalin által énekelt változat ezeknél kevésbé díszített, előadásmódja bensőséges. [7. kotta] A harmadik dallsorban találunk érdekes variációt: a közismert változatokban a zárósor kezdőhangja ré, ebben a változatban dó, az első ütemének második felében megszokott moll hármashangzat-felbontást pedig az alsó szeptimre való lefutás, majd innen kvart felugrás váltja fel.

Nagyívú, ereszkedő dallamvonalú a következő példa. [8. kotta] Változatai az Alföld több területéről is ismertek „Elveszett a lovam...” szövegkezdettel, tehát az alábbi változat második és harmadik versszakának szövegvariánsaival. A harmadik versszak zárósorának első negyedén a szótagszám gyarapodásából adódó ritmusaprózódást figyelhetünk meg.

Erdély és Moldva teljes területén elterjedt az alábbi pszalmódizáló dallam. [9. kotta] Giusto és parlando, rubato előadásmódban, díszített és díszítetlen változatokban is ismert, jellemzően lírai szövegekkel. Kalló Katalin kissé aszimmetrikus lüktetéssel, parlando előadásmódban énekli, kevés díszítőhanggal, kisebb díszítménybokra a negyedik dallsorban jelenik meg.

Az inaktelki táncrend – a teljes magyar nyelvterületen kialakult szokásrendnek megfelelően – férfitáncos kezdődik, *legényessel*. A legényes közben a lányok, asszonyok kis körökben összekapaszkodva forognak, ezt *csoszogásnak* nevezik. Cszoszogás közben csujogatnak is. A páros táncok egy lassabb és egy gyorsabb részből állnak: ezek a *csárdás* és a *topogós (szapora)*. Ezt követik a polgári táncok: *golyás, tangó* és *keringő*, utóbbi Kalló Katalin szerint „úri tánc”. Ez a kifejezés jól mutatja a tánc felsőbb társadalmi osztályoktól való átvételét.

keletkezett szöveg, némi műdal- emlékekkel fogalmazásában.”¹⁰ A szövegben hol gulyás, hol juhász jelenik meg, ami a két balladaváltozat összefűzésére utal. A dallam szintén új stílusú, egyetlen íves zenei gondolatra épül, szerkezete: A A⁵ A⁵ A_v.

A keservesek és hajnali nóták között már szép számmal találunk régebbi stílusrétegek dallamaira is példát. Kalló Katalin ezeket a dalokat összefoglalóan *hajnali kesergőknek* nevezi. A „Kimegyek a hegyre...” vagy „Kimentem a hegyre...” szövegkezdetű háromsoros pszalmódizáló dallamnak több változata is közismert: Gergely András „Zsüke” türei énekes expresszív előadásmódban, gazdag díszítménybokokkal énekelt változata¹¹ mellett András Jánosné Gergely Erzsébet „Erdei” magyarvistai énekes „Gyere, kismadárka...” szövegkezdetű,¹² műköltészeti elemeket magába olvasztó variánsa

Tempo giusto, poco rubato

10. kotta

1. Ar - rul a - lól ré - gen be - bo - rult az ég,
 4 Az én ba - bám most ir - ja bú s le - ve - lét.
 7 Írd meg, ba - bám, írd meg bú s so - ra - i - dat,
 9 Hadd tud - jam meg, mi - bez tart - sam ma - ga - mat.

Tempo giusto

11. kotta

1. Ha te, csó - ka, csi - csó - ka,
 3 Fész - ket ra - kott a csó - ka.
 5 Di - ó - fa - te - te - jé - be,
 7 Az én ró - zám kert - jé - be.

Tempo giusto

12. kotta

1. Ha ki - me - gyek ar - ra ma - gas te - tő - re,
 3 Ta - lá - lok én sze - re - tő - re, ket - tő - re.
 5 Jaj, jaj, jaj, jaj, jaj, jaj, jaj, de nagy baj,
 7 Hogy a ba - bám szí - ve o - lyan, mind a vaj.

Tempo giusto

13/a kotta

1. ha Be - me - gyek az i - nak - tel - ki csár - dá - ba,
 3 Gyü - rüt ve - szek a sze - re - tőm uj - já - ba.
 5 Kék lesz an - nak a kö - ve, mind a sze - re - tőm sze - me,
 7 Ver - je meg az Is - ten, ha meg - csal ve - le.

13/b kotta

2. ha Be - me - gyek az i - nak - tel - ki csár - dá - ba,
 3 Pi - ros bort ké - re - tek az asz - ta - lom - ra.
 5 Asz - ta - lo - mon a po - hár, kar - ja - im - ba a ba - bám.
 7 Há - tam mel - lett é - des - a - pám, Kal - ló Mar - ci mu - zsi - kál.

Tempo giusto

14. kotta

1. Vad - vi - rág - gal, ma - dár - dal - lal meg - jött már a nyár,
 3 Az ab - la - kon be - re - pült egy szép gó - lya - ma - dár.
 5 Gó - lya, gó - lya,
 7 Sár - ga - lá - bú gó - lya - ma - dár.

Jegyzetek

1. Vasas-Salamon 1986: 173-177.
2. Kalló Katalin férjével egyik évben hét helyre ment vendégségbe egy nap alatt, de enni sehol sem kaptak, mert vagy még az evés előtt jóval, vagy annak befejezése után értek a házakhoz. Az ilyen helyzetek elkerülése végett változtatott a renden a tiszteletes.
3. Pávai-Zakariás 2014.
4. Baloghné 2010.
5. Baloghné 2010: 78.

6. Kürti 2003.
7. Vargyas 1976 II: 259-270.
8. Vargyas 1976 II: 268.
9. Vargyas 1976 II: 751-760.
10. Vargyas 1976 II: 760.
11. MNA 2012. Archívumi szám: 7429c.
12. Kalotaszeg nótafája CD 06.
13. Patria 2010.
14. Patria 2010.

Családi lakodalom
Czilika János bogártelki hegedűssel

A következő néhány dallamra csárdást táncoltak. Az „Arrul alól...” kezdetű dallam első, *Páttria-lemezen*¹³ publikált változatát Bartók Béla gyűjtötte Körösfőn. A körösfői változat lassú, aszimmetrikus, díszített variáns. Kalló Katalin ugyanezt a dalt gyorsabb tempóban, és jóval feszebb előadásmódban énekl, díszítések nélkül. [10. kotta] Ebben a formájában öreges csárdásként vagy csárdásként lehetne besorolni.

A következő dallam [11. kotta] a népszerű „Fehér fuszulykavirág...” változata. Inaktelkén „Ha te, csóka, csicsóka...” kezdetű szöveggel énekl. Másoktól ugyanitt gyűjtött variánsokban a második sor szövege: „Fészket rakott a fára”. Kalló Katalin viszont következetesen „Fészket rakott a csóka” szöveggel énekl. Ennek a dallamnak a tempója hasonló, mint az előző példáé, itt mégis több díszítőhangot figyelhetünk meg. A „Ha te, csóka, csicsóka...” kezdetű csárdást Kalló Katalin gyakrabban énekl, így a jellemző díszítőelemek szerves részét képezik a dallamnak, míg az „Arrul alól...” kezdetű dallam felidézéséhez idő kellett, a szöveg és a dallam pontos-

ságára törekedett az énekes. Későbbi gyűjtések alkalmával – újra rákérdezve a dallamra – valószínűleg kiforrottabb, díszítettebb előadásmódban is sikerülhet rögzíteni azt.

A „Ha kimegyek arra magas tetőre...” szövegkezdetű dallamot [12. kotta] szintén ismerjük Körösfőről Bartók Béla gyűjtéséből,¹⁴ lassú aszimmetrikus, díszített előadásmódban, „Arról alul...” kezdettel. Tempo giusto előadásmódban inkább Felcsík kistájáról közzismert, de Inaktelkén is népszerű csárdás volt ez a régi stílusú, ereszkedő dallam.

A csárdások közül utolsóként beemelt példa [13/a-b kotta] új stílusú, dúr hangsorú dallam. Az ABB_vA szerkezetű népdal hármashangzat-felbontással indul, az első sorok felütésszerű hangja is szervesen kapcsolódik a dallamhoz. Igazi különlegessége ennek a variánsnak a második versszak utolsó sorában rejlik, ahol Kalló Katalin kiénekl édesapját, édesapja muzsikálását. Ez a dallamsor a szöveg miatt bővül is, két negyeddel hosszabb az összes többi sornál. Az inaktelkiek által énekelt általánosan elterjedt szövegváltozat szintén bővül ennél a strófánál: „Hátam mellett a Czilika Samu banda muzsikál.” Ezt a sort alakította a saját képére Kalló Katalin: „Hátam mellett édesapám, Kalló Marci muzsikál.”

A *szapora*, vagy – ahogyan Kalló Katalin nevezte – a *topogós* dal-lamai jellemzően hangszeres darabok, énekelt változatok néhány kivételtől eltekintve nem ismertek Kalotaszegen.

A táncrend végén helyet kapó polgári táncok közül a gólyás dal-lamának [14. kotta] viszont több kistájon ismerjük a vokális változatát is. A refrénes szerkezetű dallam számos idegen eredetű elemet tartalmaz: hármashangzat-felbontás, skálamenetek, plagális dal-lamjárás. Szövege is polgári eredetű. Kalló Katalin az alábbi változatban énekl a folklorizálódott dallamot.

*

ÖSSZEFOGLALÁS

Kalló Katalin népdalrepertoárja felöleli mind az alkalomhoz kötött szokásdallamokat, mind a lírai dalokat, táncdallamokat. Számos népzenei stílusrétegből találunk benne példát a kötetlen szerkezetű dallamoktól a népies műzenébe hajló dalokig. A hagyományos kultúrában nevelkedett asszony teljes repertoárjának feltárásához a munka folytatására van szükség, de az már az eddigiekből is pontosan kiderül, hogy ezen kultúrának az elemeit szerves egységben hordozza Kalló Katalin. Csak a népművészeti oldalról vizsgálva a dalokon, csujogatókon kívül népmesék, anekdoták is a felszínre kerültek a gyűjtések során, illetve a kézművesség több technikája. További, más tematikájú kutatások tárgyát is képezhetik Kalló Katalin tudásának szeletei, például a népi konyha, a földművelés, vagy a néphit témakörökben is hiteles forrás lehet egy vele készült interjú.

Irodalom

BALOGHNÉ KALLÓ Anna

2010 *„A tűznek nem szabad kialudni”*. Kalotaszegi népi kultúra. Budapest, Kairosz Kiadó.

JAGAMAS János–FARAGÓ József

1974 *Romániai magyar népdalok*. Bukarest, Kriterion Könyvkiadó.

KÜRTI László

2003 *Szexualitás és csujogató Kalotaszegen*. In: Szikszai Mária (szerk.) Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 11. Játék és kultúra. Kolozsvár.

MAGYAR NÉPZENEI ANTOLÓGIA (MNA) *Digitális összkiadás*

2012 Richter Pál (szerk.), Budapest, FolkEurópa Kiadó.

PATRIA. *Magyar népzenei felvételek 1936-1963*.

2010 Sebő Ferenc (szerk.), Budapest, Hagományok Háza.

PÁVAI István–ZAKARIÁS Erzsébet (szerk.)

2014 *Jagamas János népzenei gyűjteménye a Román Akadémia Folklór Archívumában*. Budapest.

VÁRADI Pál–BORBÉLY Anikó

1990 *Kalotaszeg. Alszeg, Nádasmente, Kapus vidéke. Átmeneti vidék*. Budapest, Zrínyi Nyomda Kiadója.

VARGYAS Lajos

1976 *A magyar népballada és Európa I-II*. Budapest, Zeneműkiadó.

VASAS Samu–SALAMON Anikó

1986 *Kalotaszegi ünnepek*. Budapest, Gondolat Kiadó.

Szellemi kulturális örökség a kondérban: az üzbég piláf

Legutóbbi számunkban már ízelítőt adtam az üzbég kulturális örökség kincseiből és „előételként” megismerhettük az üzbég konyha egyik jellegzetes fogását, a *shurpa* nevű zöldséges báránylevest. Ezúttal a keleti népek körében mindenhol közkedvelt, Üzbegisztánban pedig a nemzeti konyha emblematicussá vált ételével, a piláffal ismerkedünk.

A piláf rizs, esetenként köles (vagy más hasonló kásaféle) alapú, zöldségekkel és/vagy hússal készülő egytálétel, mely a táplálkozástudományok szerint az ókori Indiából származik, ahonnan előbb Perzsiában, később az egész Közel-Keleten, Észak-Afrikában, a Balkánon és Kelet-Európában is elterjedt. Már az ősi indiai írás, a *Mahabharata* is említi a hússal együtt főzött rizst, a *pulao* vagy *pallao* kifejezések pedig olyan szanszkrit szövegekben is előfordulnak, mint például a *Yajñavalkya Smṛti*. Tudjuk, hogy amikor i.e. 329-ben Nagy Sándor a Perzsa Birodalom utolsó hídfőállását, Szogdia tartomány fővárosát, Marakandát (a mai Szamarkandot) elfoglalta, a győzelmet ünneplő királyi lakomán piláffot szolgáltak fel neki.

A piláf első ismert receptjét a X. századi perzsa tudós, Avicenna (Ibn Sina), orvosi könyvéből ismerjük, amelyben egy egész fejezetet szentelt a különböző ételek elkészítési módjainak, beleértve több piláf-típust is. Ennek során az étel elkészítéséhez használható edények előnyeit és hátrányait is ismertette. Nem véletlenül tekintik a perzsák Ibn Sina-t mai piláf „atyjának”.

Az évszázadok során a perzsa pilau különféle változatai alakultak ki az arab, török népek és az örmények körében, ahol az alap-

vető ételek közé kerültek. Izraelben a buharai és perzsi zsidók révén honosodott meg, a szovjet időkben pedig az összes szovjet köztársaságban elterjedt, *plov* elnevezéssel. Üzbegisztánban és Tadzsisztánban a piláf (*plov*, *palov*, *palav* megnevezéssel) nemzeti étel, amely 2016-ban felkerült az UNESCO szellemi kulturális örökség reprezentatív listájára. Az üzbégek és tadzsikok egyenesen az ételek királyának nevezik, mely minden közösségi összejövetel (családi, kalendáris ünnepek, lakodalmak stb.) elmaradhatatlan főfogása és egyúttal a közösségi összetartozás szimbóluma a szegényeknél, gazdagoknál egyaránt.

A plov tehát nem egyszerűen csak egy rizses hús hanem annál jóval több, az üzbég és tadzsik gasztronómiai művészet csúcsa, elkészítésének rengeteg apró trükkje van, ami csak hosszú tanulással, gyakorlással sajátítható el, s általában – ahogy a bográcsos ételek terén nálunk is – a férfiak is jeleskednek benne. Az étel összetétele rendeltetésétől függően változik (egyszerű, ünnepi, esküvői, nyári, téli).

A tipikus üzbég-tadzsik plov elkészítése három műveletből áll: a zsiradék felforrósítása egy vastag falú edényben, ezután a húsos-zöldséges alap, az ún. *zirvak* elkészítése, végül a rizs zirvak fölé rétegezése és az étel készre párolása.

Mindez egyszerűen hangzik, de az öröög a részletekben lakozik: nagyon fontos az edény típusa (ahogyan azt már Avicenna kifejtette a X. században), a megfelelő alapanyagok (zsiradék, hús, rizs) kiválasztása, az ételkészítés különböző fázisai és sorrendje, a fűszerezés és maga a tálalás is. Mindezen komponenseknek és fázisoknak számos változata alakult ki, melyek kombinációinak száma végtelen. Orosz, angol, sőt magyar nyelvű recepteket bőséggel találhatunk az interneten, de ezek egy része korántsem tekinthető autentikus forrásnak. Magyar nyelvű tájékozódáshoz ajánlom a Terebess e-tárban online is olvasható Szali Bibi-hanum: *Az üzbég konyha remekeiből* című kiadványát (lásd: terebess.hu/keletkultinfo/uzbekkonyha.html), valamint Pohljobkin *Konyháról konyhára. A Szovjetunió nemzeteinek ételei* című könyvének az üzbég és tadzsik konyhát bemutató fejezetét (terebess.hu/keletkultinfo/pohljobkin2.html#uzbeg).

Jómagam – hosszas tájékozódás után – végül az egyik leghíresebb, orosz nyelven publikáló gasztronómiai szakíró, az azerbajdzsáni származású Sztalik Hankisijev írásai és videoblogja alapján készítettem el a magam piláffját, s az ennek során szerzett tapasztalataimat is felhasználva adom közre az alábbi receptet. Sztalik Hankisijev egyébként épp attól vált a világ minden táján élő, oroszul értő nagyközönség kedvencévé, mert nemcsak a *kazan*-ban, vagyis üstben, bográcsban, szabad tűzön készülő közép-ázsiai ételekre specializálódott kitűnően képzett szakács, de nagy tudású kultúrtörténész, és remek előadó is. Az említett élettípusok otthoni elkészítéséhez tv-sorozatában, blogjában, vlogjában, kötetekben ad részletes útmutatást – fizikai, kémiai háttérmagyarázatokkal, gasztronómatörténeti érdekességekkel fűszerezve, lebilincselő stílusban. (Lásd pl. a *ferganai plov* elkészítéséről, angol felirattal: www.youtube.com/watch?v=J-D3eZg0s3I)

Akkor vágjunk bele és először válasszunk megfelelő edényt, majd az alapanyagokat vegyük sorra!

*

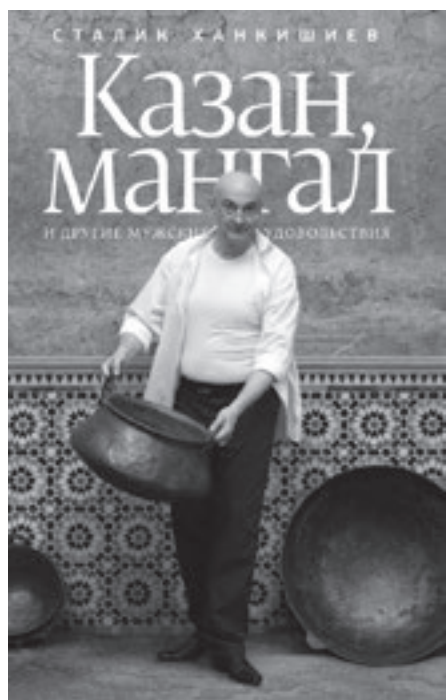
Az edény

Évszázados tapasztalat szerint a plovkészítéshez legalkalmasabb a széles fenekű rézüst, mivel a réz nagyon jó hővezető, s így az edény minden pontján ugyanaz lesz a hőmérséklet. Ha nincs rézüstünk, akkor a vastag falú öntöttvas bogrács, vagy (otthoni körülmények között) lábas is alkalmas. Semmiképpen ne használjunk zománcos edényt. Kis adagban nem lehet plovot készíteni, mert nem lesz olyan, amilyennek lennie kellene. Tehát, ha nekifogunk, hívjunk vendégeket! Akár nyílt tűzön, akár a konyhában főzünk, nagyon fontos, hogy a lángot megfelelően tudjuk szabályozni az egyes fázisok során.

*

Rizs

Mi itt Magyarországon sokáig csak egyféle rizst ismertünk (A és B minőségben). Tudnunk kell, hogy Üzbegisztánban több mint százféle rizsfajtát termesztenek, melyek közül nem mindegyik alkalmas a plovhoz. A rózsaszínű *Dev-Zira* fajta az egyik leghíresebb: ezzel készül a fergani plov; Buharában ezzel szemben a hosszúszemű, hófehér *La-*

zar vagy *Alanga* fajtát használják. De nem kell feltétlenül ezeket a speciális rizsfajtákat beszereznünk, tökéletesen megfelel a jó minőségű basmati vagy jázmin, sőt a hosszúszemű közönséges „A” rizs is. Az üzbég plov olykor rizs helyett búzával, csicseriborsóval vagy kölessel készül.

*

Zsiradék

A zsiradék ugyancsak jelentősen járul hozzá az étel karakteréhez. Egyes vélemények szerint legautentikusabb, ha az üzbég juh farokrészénél található faggyút olvasztjuk ki, melyhez különböző arányban lenmagolajat keverünk. Ugyancsak jellemző a gyapotmag-, lenmag-, szezámolaj és csonthéjas gyümölcsök olajának használata. Hankisijev megnyugtató olvasóit, hogy ha ezeket nem tudjuk beszerezni, nyugodtan használhatunk valamilyen semleges ízű, közönséges étolajat, például repce-, napraforgó-, vagy szőlőmagolajat (de semmiképpen ne extraszűz olívaolajat, ezt inkább hagyjuk a salátákhoz). Nem kell megijednünk a receptben szereplő tetemes mennyiségű zsiradéktól, mert a rizs ezt teljesen elnyeli.

*

A hús

A húson is nagyon sok múlik. A legjobb a csontos birkacomb, de készülhet a plov marhahúsból, vagy mindkét féle hússal is. Inkább a hétköznapi plovokra jellemző, hogy tyúkhúst, vagy csak zöldségeket használnak hozzá. A plovot esetenként *kazival* (lókolbásszal), fűjjel, fácánnal készítik. A plov húsos étel, de nem húsétel. A többi alapanyaghoz képest nagyon kevés hús is elegendő (tapasztalatom szerint is így van).

*

Sárgarépa

Nélkülözhetetlen alapanyag a sárgarépa, amelynek persze különböző színű helyi fajtái vannak, s ezek megint régióként más-más karaktert adnak az ételnek. Eredetileg keleten a világossárga és lila színű sárgarépát termesztették, de ma már ott is meghonosodott az általunk ismert narancsszínű európai fajta. Itt Magyarországon használhatunk közönséges sárgarépát, vagy egyeseken különböző színű répafajtákat is. A répát a plovhoz mindig 5-6 cm-es hosszúságú *julienne*-re vágják (vagyis kb. 3x3 mm vastagságú hasábokra).

*

Hagyma és fűszerek

A hagymát felkarikázva, vagy apróra vágva adják az ételhez. Ennek túl nagy jelentősége nincs, ugyanis a készítés folyamán a hagymadarabok így is úgy is szétfőnek, eltűnnek. A fokhagymát mindig egészben tesszük az üstbe a rizsrétegbe nyomva, így is kerül majd a tálra.

A hozzávalók

Végül említsük meg a talán legmeghatározóbb alkotórészeket, a fűszereket és egyéb adalékokat. Főként a buharai *palovra* jellemző, de máshol is előfordul, hogy mazsolát, esetleg más aszalt gyümölcsöt tesznek a rétegek közé. Idénytől függően friss gyümölcs is kerülhet a plovba, például birsalma, vagy akár néhány egész citrom. Egyes vidékeken jellemző hozzávaló a csicseriborsó, mely a rizzsel keverve kerülhet a kondérba.

A fűszerek, azok aránya és a hozzáadás módja szerint megint csak rengeteg féle változat lehetséges. A plovok többségét a klaszikus három fűszer – pirospaprika, sóska-borbolya és római kömény – keverékével ízesítik (ilyet vásároltam a buharai fűszerfesztiválon), azonban vidékenként további fűszerek – például bors, szegfűbors, fahéj, sáfrány, kurkuma, zöldpaprika, paradicsom, tálaláskor zöldpetrezselyem, kapor, koriander – is kerülhetnek az ételbe, s olyan változatok is vannak, ahol a són és a hagymákon kívül semmi mással nem ízesítenek. Az itt közreadott recept csupán „csepp a tengerből”, a fenti alapanyaglista (az arányok változtatása) és a kétféle készítmód nyomán magunk is bátran kísérletezhetünk.

*

Ferganai plov (Sztalik Hankisijev szerint)

Hozzávalók: 1 kg birkalapocka és 3-4 csontos oldalas (helyette használhatunk marha- vagy borjúlapockát, -lábszárát is), 300-350 gramm bányafarok-zsír (helyettesíthető ugyanennyi étolajjal), 1 (!) kg Dev-Zira rizs (helyettesíthető más közepes szemnagyságú rizzsel), 1 kg sárgarépa, 3 nagy fej hagyma, 3 egész fej fokhagyma, 3 csöves paprika (piros, vagy zöld, lehet erős is), só, római kömény.

Elkészítés:

1.) Először is kézzel (!) fölszeleteljük a répát. Nem reszeljük, nem aprítjuk robotgéppel, ha-

nem türelmesen fölvgdossuk a deszkán. Közben azon elmélkedhetünk, hogy „a répa az üzbég plov lelke” – legalábbis Hankisijev szerint. Sokféle répa van, a lényeg, hogy ne lédús, fiatal legyen.

2.) Előkészítjük a húst: a lapockát 1,5 cm-es kockákra vágjuk, a csontot (ha van) félretesszük. Az oldalast kevés sóval meghintjük, és klopfolóval enyhén megütögetjük, félretesszük. Ha van maradék csontunk, azt is felhasználjuk majd.

3.) A rizst átmoszuk, amíg teljesen tiszta víz jön csak ki belőle, majd jó meleg (de nem forró!) bő vízbe beáztatjuk.

4.) Az edényt nagy lángon jól felforrósítjuk. (Ha gáztűzhelyen főzünk, kissé domború, villanytűzhelyen lapos aljú lábast, ha nyílt tűzön, akkor gömbölyű aljú bográcsot használjunk.)

5.) A fél centis kockákra vágott faggyút az edénybe dobjuk és kiolvasztjuk (ne kevergeszük, amikor az egyik oldala már aranyszínű, fordítsuk meg és úgy süssük tovább), majd a könnyű, ropogósra sült tepertőt eltávolítjuk és megesszük (a néphit szerint egyébként nem sikerülne a plov!). Kissé megszóva, zöldhagymával, friss kenyérral nagyon finom. Jól csúszik hozzá egy kis vodka vagy konyak is. Ha olajjal készítjük, akkor a felforrósított olajba egy fél fej vöröshagymát teszünk és egészen sötét színűre sütjük (ez elveszi az olaj esetleges nemkívánatos mellékzeit), majd kiszedjük.

6.) A zsiradékba beletesszük a szárazra törölt húst a csontokkal együtt és minden oldalát aranybarnára pirítjuk, s ezt is kiszedjük egy edénybe. Megvárjuk, míg a zsiradék újra felforrósodik és beletesszük az előkészített (felkarikázott) hagymát, s (még mindig nagy lángon) azt is aranyárgára sütjük. Mikor az összes víz kisült belőle, hozzátesszük a húst (csontokat és oldalast még nem) és néha megkevergetve együtt is átsütjük. Fordított sor-

rendben is lehet csinálni: ilyenkor a hagymával kezdjük, és ehhez rakjuk a húst, mint a pörkölnél.

7.) A következő lépés a sárgarépa: az egészét a hagymás hús tetejére öntjük, 2-3 percig várunk, majd lapáttal időnként óvatosan átkeverve 10-15 percig az egészet együtt piritjuk. Ezután közepesre állítjuk a lángot, és megszórjuk római köménnyel (vagy fűszerkeverékkel).

8.) A répának félig puhának kell lennie, amikor az egész sült keveréket nyakon öntjük forró vízzel, úgy, hogy kb. 1-1,5 cm-re lepje el azt. Beletesszük a külső héjától és gyökereitől megtisztított egész fokhagymákat és a szárított csöves paprikákat egészben (ha friss paprikát használunk, azt majd később adjuk hozzá), és a csontokat az oldalassal. Mikor felforr, a lángot mérsékeljük (majdnem minimumig) és fe-

dő nélkül legalább 40 percig lassan főzzük. A végére a víz nagy része elpárolog és a képződő szaft vörösesbarna, áttetsző lesz.

9.) Most maximumra állítjuk a lángot és megsózzuk. Ehhez a mennyiséghez kb. egy evőkanál só kell (nem baj, ha túl sósnak érezzük, mert a rizs majd felveszi a fölös sót). A csontokat most kidobhatjuk, s ezzel kész a zirkvak, amit lassú tűzön főzünk tovább.

10.) A beáztatott rizst leszűrjük, egy kerek lapáttal óvatosan rászórjuk a zirkvak tetejére, és elegyengetjük (de ne nyomkodjuk le). Ezután óvatosan nyakon öntjük kb. egy liter forró vízzel (a víz mennyisége a rizs fajtájától is függ, inkább kevesebbet öntsünk és töltsük utána), úgy, hogy a rizs egésze vízben legyen, és még egy evőkanál sóval megszórjuk. Most a legnagyobb lángon minél gyorsabban felforraljuk (le is fedhetjük), hogy az összes zsiradék a felszínre kerüljön, s amikor a rizs magába szívja a szaftot, minden egyes rizsszemet bevonjon. Ettől lesz a plov plov és nem sima rizses hús.

11.) Ezután már nem szabad keverni, csak hagyjuk alsó közepes lángon főni, amíg az összes lé el nem tűnik és a rizs meg nem dagad. Ekkor megkóstoljuk a rizst, és ha már nem ropog a fogunk alatt, az edény szélétől óvatosan középre húzzuk a lapáttal (így egy rizsdombot kapunk). Ha az edény oldalánál sem látunk már levet, csak zsiradékot, és még mindig kemény a rizsünk, maximum fél dl forró vizet töltsünk utána. Ha a rizs jó, de még mindig van lé, fakanál nyelével óvatosan csináljunk kis krátereket a rizsbe, hogy gyorsabban elforrjon.

12.) Ha a rizs is jó és nincs fölös folyadék, a lángot minimumra mérsékeljük, a rizs tetejére kevés összemorzolt római köményt szórunk, és egy megfelelő méretű tányérral, tállal, vagy fedővel szorosan letakarjuk, majd az edény saját fedelét is rátesszük, és 20-25 percig hagyjuk párolódni.

13.) Ezután óvatosan vegyük le a fedőket, szedjük ki egy tálra a fokhagymafejeket és a paprikát, majd kétféleképpen tálalhatjuk az ételt. A bográcsban összekeverhetjük az egészet, de úgy, hogy a hús nagy része és az oldalas majd a rizshalom tetejére kerüljön. Másik módszer, hogy rétegenként halmozzuk nagy lapos tálra az ételt – a hús ez esetben is a tetejére kerül. A fokhagymával és paprikával díszítve tesszük az asztalra. (Megszórhatjuk friss zöldfűszerekkel is.)

Régi szokás szerint a plovot kézzel vagy kanállal eszik a közös tálból, sohasem villával. Aki szereti az erőset, a paprikát felhasítva, annak tartalmát a rizsre nyomhatja. Ugyanígy a fokhagymagerezdekből is kinyomható a pürévő főtt tartalma ízesítés gyanánt. A plovhoz sem szeszesital, sem hideg üdítő nem való, legjobb, ha forró zöld teát fogyasztunk mellé.

Az elkészítés fázisai

*

A kész palov, tálalva

Az utolsó buharai emír asztalánál

Hankisijev a plovval kapcsolatos kutatómunkája során egy barátjától hallott arról az idős férfiről, aki az utolsó buharai emír, Said Mir Mohammed Alim Khan (1911 és 1920 között uralkodott, majd a szovjet uralom elől udvartartásával együtt Afganisztánba menekült) főszakácsaként szolgált. A barát lelkendezve mesélte el Sztaliknak, hogy az 1980-as években milyen fantasztikus plovot főzött neki az öreg – azt a híres Osi Szofi néven emlegetett buharai plovot, amelyet az emír is hetente egyszer fogyasztott. A pontos receptet sajnos senki nem jegyezte fel, az említett barát is csak magát az ételt tud-

ta felidézni. A foszlányos emlékek nyomába eredve Hankisijev végül az 1800-as években kalandos úton Buharába került orosz tisz, Filip Efremov emlékiratai alapján tudta rekonstruálni a fejedelmi étel elkészítésének módját.

Az előző recepthez viszonyítva, az emír plovja igazi kulináris kihívás, elkészítése rendkívül bonyolult. Az egyes összetevőket külön készítették elő, és rétegezve rakták le a rézüstbe. A másfél kg vegyes (birka-marha) húst félig megfőzték húslevesnek (hagymával, fűszerekkel), majd darabokra vágták. 2 kg répát egészben félig megfőztek és a szokásos módon felvagdosták, majd egy-

harmadát a rézüst aljára terítették. Erre helyezték a marhahús-darabokat, majd a répa második harmadát, ezt meghintették egy jó marék mazsolával, betakarták a maradék répával, ráterítették a bárányhúst, meglocsolták a húslevesrel, majd ruhával letakarták 20-25 percig párolták. Egy nagy kondérban 8 liter vizet (literenként egy evőkanál sóval) felforraltak és beletettek 1,6 kg megmosott fehér rizst, valamint fél-egy kg csicscriborsót, és pár percig főzték. A szűrőkanállal kiszedett, lecsöpögtetett csicscriborsós rizst lazán szórva rétegezték a húrra, szükség szerint felöntötték a húslevesrel és lefedve készre párolták. A kb. 3-4 dl zsiradékot (bárányfarokzsír, lenolaj keveréke) felforrósítva locsolták a rizs tetejére, hogy minden szemet bevonjon. Tálaláskor ügyeltek rá, hogy a rétegek külön maradjanak. Díszítésként félbevágott főtt fürjtojást és kecskekolbászt is tettek a tetejére. Bonyolultabb eljárás szerint külön-külön megpirították a feldarabolt főtt húst, a karikára vágott hagymát és a félig főtt répát is, és ezeket rétegezték le az üstbe mazsolával meghintve, majd öntötték fel a húslevesrel. A rizst egy kis zsiradékban feloldott sáfránnyal is díszíthették, körkörösén rálocsolva egy kanálnyi, hogy ne az egész színeződjön sárgára. (E változat elkészítését lásd: www.youtube.com/watch?v=bQMmLpkzIoY – sajnos angol felirat nélkül)

Hosszúra nyúlt kalandozásunkat itt be kell fejeznem. Remélem, a leírtakból is érzékelhető, milyen sokrétű és gazdag a piláf története és változatainak arzenálja. Érdekes legalább egyszer kipróbálni.

Juhász Katalin

Az utolsó buharai emír, Said Mir Mohammed Alim Khan

ENGLISH TABLE OF CONTENTS

Page 3 Two new publications: The **Voivodina Hungarian Folklore Center** has released **two publications**, both edited by Nagy István and Raj Rozália (2018. *Szabadka/Subotica*, Voivodina, Serbia). One is a 3 DVD set on festivals that have been going on in Voivodina since 1997 – with the aim of rating (and encouraging) performance and quality of Voivodina Hungarian folk dance ensembles. The other publication includes CDs and an extensive booklet on Young Masters of Hungarian Folk Art titles awarded to young folk artists from Voivodina. Regions in Voivodina with significant Hungarian population are known as: Bácska, Bánát, Szerémség. Included in the 3 DVD set is a piece written by Diószegi László president of Budapest's Martin György Folk Dance Association on his memories from 20 years of participation in the Voivodina Hungarian folk dance festivals. He gives special mention of Cirkalom Folk Dance Ensemble from the town of Topolya/Bačka Topola which has participated in every festival earning top ratings each time.

Page 6 Part VI – Excerpts from Bajcsy-Zsilinszky Endre's (1886–1944) work entitled "Mátyás király" [King Mátyás]. Matthias Corvinus, Matthias I, was **King of Hungary and Croatia from 1458 to 1490**. Excerpts in this issue tell the story of Mátyás's attack on and occupation of Vienna which began in 1484. The story ends in 1490 with Mátyás's death in Vienna from either poisoning or stroke. Kóka Rozália's series.

Page 8 Interview with **choreographer Horváth Csaba** looking back on his career in dance and choreography. He began in a folk dance group in elementary school in Veszprém, Hungary. In 1983 at the age of 15 he was admitted to the program that trains professional folk dancers at the National Academy of Ballet. During that time he went to the Budapest dance houses in the evenings and travelled to Transylvania to experience living traditional dance and culture there. He danced with Honvéd Dance Theatre for 5 years. Amongst influences he mentions the work of: Novák Ferenc 'Tata', Dresch Mihály, Kovács Gerzson Péter, Györgyfálvay Katalin, Zsuráfszky. Since 2005 he has been **choreographer and director of the company he founded: Forte [Contemporary Theatre]**. He also works with movement in theatre. By Grozdits Károly.

Page 13 Interview with **young fiddler** from Hungary's Zala County, **Laposa Julianna**. She grew up in the tiny village of Tekeny surrounded by her extended family and as

much of a traditional lifestyle as exists today in Western Hungary. Julianna switched from classical violin to folk music – as *prímás* - when she was 16. She studied foreign languages in secondary school and university, and spent two years studying abroad on scholarships in France, Belgium and Slovenia. She is active in reviving traditions in her native village and the surrounding area and is intensely interested in "music mediation" to bring people closer to folk music. In 2017 she received Hungary's Junior Prima Award, has been named amongst the 50 most talented Hungarian young people by *La Femme* magazine and has been mentored by celebrities such as Sebestyén Márta and Rúzsa Magdi. By Kertész Dalma.

Page 16 "PÁVA" – **Hungarian TV's showcase of talent in folk dance, folk singing and music**. This year the show is technically not a talent contest where participants are rated by a jury of Hungarian folk music and folk dance professionals. Instead, it is a showcase of folk performers that have been winners in previous years of Páva talent contests. This time finalists (favorites) are chosen solely on the basis of votes from the public sent in as text messages. However, a panel of professionals does comment on the performances. A member of the viewing audience, ethnographer Mihálovics Ferenc, was annoyed by member of the professional panel Sebő Ferenc's critical remarks (on Nov. 9, 2018) on **Danubia Tambura Band's** performance and choice of material. Printed here are both Mihálovics's letter to Sebő Ferenc and Sebő's response.

Page 20 Excerpts from a volume published in Budapest in 1986 (Magvető Press) which contains personal diary entries, letters and narrative by **Bukovina Székely wood carver Lőrincz Imre** (1904–1995) telling his life story on the path from his **native village of Istensegits/Tibeni in Bukovina** (Romania) to his final destination of the town of Majos, in Hungary's Tolna County (today part of Bonyhád). Included here are portions of letters from another Lőrincz family member: Lőrincz Borbála. **Kóka Rozália's series: On History's Road** – diaries, letters, memories.

Page 30 Review: **Béri Balogh Ádám Folk Dance Ensemble 50th anniversary performance**. The ensemble's home is the town of **Körmend** in Western Hungary, a few kilometers from the Austrian border. The performance included a "well produced program" of the ensemble's old "classic" choreographies as well as more contemporary favorites. Director of the ensemble is **Korbacsics Tibor** – whose entire family is involved. **Bendő Band** has been accompanying

the group for the last 25 years. "...Watching the performance I wondered, why is it that the Budapest dance groups can't produce more dancers that move so naturally - like traditional dancers [informants]... the performance didn't strive to be more than folk dance ever has been: an esthetic, dance dialogue between man and woman, a source of pleasure both to those watching and those doing it. The audience is drawn in, rather than being repelled... I saw a community there on the western perimeter..." By ethnographer, film maker, professional folk dancer **Sztanó Hédi**.

Page 32 "Young Masters of Folk Art" is a title that young folk artists between the ages of 15 and 35 may apply for in Hungary in categories of folk arts performance or handicrafts. The Hungarian Heritage House administers the application process and selection of awards. Application includes submitting a 10-30 page paper written on a subject related to the applicant's specialty in folk art. **Tóth Lilla** applied for this title in 2018 and wrote her paper on the **folk song repertoire of Kalló Katalin Hungarian traditional singer from the village of Inaktelke/Inucu in Transylvania's Kalotaszeg region**.

Sue Foy

folkMAGazin

2018/6, XXV. évfolyam, 6. szám
Megjelenik évente 6+1 alkalommal
Kiadja a Táncház Alapítvány
Alapítványi gondnok: Nagy Zoltán
Kuratóriumi tagok: Sándor Ildikó, P. Vas János

Felölös szerkesztő: Grozdits Károly
Tervező-szerkesztő: Berán István

Munkatársak:

Bede Judit, Gósi Anett,
Juhász Katalin, Kóka Rozália,
Széki Soós János

Budapest, I. ker., Szilágyi Dezső tér 6.
Levélcím: 1255 Budapest, Pf. 153
Tel./fax: (36.1) 214-3521
folkmagazin@tanchaz.hu
www.folkmagazin.hu

Porszinter Nyomda
Tel.: 1/388-7632

ISSN - 1218 - 912X

Országos terjesztés: Lapker Zrt.

Bankszámla-szám: 11701004-20171625
Külföldről: OTP I. ker. fiók,
1013 Budapest, Alagút u. 3. Hungary
Táncház Alapítvány (B.I.C.) OTPVHUHB
HU55 11701004 20171625 00000000

Támogatónk a Nemzeti Kulturális Alap
Népművészet Kollégiuma

Hátsó borító: Laposa Julianna – fotó: Perger László (ruha: Fehérnép Ruházat)

Cimbalom Brothers

- Testvériség -

Fonó, 2018 • FA 416-2

Lisztés Jenő - cimbalom

Unger Balázs - cimbalom

Unger Gergő - gitár, koboz, tambura

Lisztés László - nagybőgő, basszusgitár

NYITRAI MARIANNA

JUHÁSZ ZOLTÁN

ÜSZTÜRÜ ZENEKAR

A föld hátán,
s az ég alatt

Székelyföldi népzene
az elmúlt 120 évből

A föld hátán, s az ég alatt

Fonó, 2018 • FA 414-2

Nyitrai Marianna - ének • Juhász Zoltán - furulya • András Orsolya - gardon • Üsztürü zenekar: Moldován Horváth István - hegedű • Major Levente István - hegedű • Szász József Árpád - brácsa • Vajda Mátyás - brácsa • Szász Lőrinc - bőgő • Közreműködik: Balogh Kálmán - cimbalom

GÓBÉ: ZENG

Fonó, 2018 • FA 417-2

Vizeli Máté - brácsák, koboz, gitár, vokál • Csasznyi Imre - basszprímtambura, ének • Rigó Márton - hegedű, vokál • Egervári Mátyás - cimbalom, tamburabrácsa, ír fuvola, furulya, dudák • Czupi Áron - dob, ütőhangszerek, ének • Timár Márton - nagybőgő • Km.: Szabó Tamás, Szabó Gábor - hegedű • Modrián Ildikó - brácsa • Stoll Péter - cselló (Anima Musicæ Zenekar)

SZIMFOLK

Fonó, 2018 • FA 419-2

Ács Gyula - Huszár Lajos - Miskolci Szimfonikus Zenekar
Fazekas Gyermekkar - Fazekas Kicsinyek Kórusa

1. Gyimesi táncszvit
2. Négy magyar népdal
3. Concerto rustico

5 999548 111840 20186

FOLKMAGAZIN²⁵

25nka
Nemzeti Kulturális Alap